

CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

NAŠA ŠKOLA
ISTRAŽIVANJA U OBRAZOVANJU
(2004 - 2008)

Podgorica,
decembar 2008.

**CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO**

NAŠA ŠKOLA

**ISTRAŽIVANJA U OBRAZOVANJU
(2004 – 2008)**

Podgorica,
decembar 2008.

NAŠA ŠKOLA - Istraživanja u obrazovanju (2004 – 2008)

Izdavač: Zavod za školstvo

Urednik: dr Dragan Bogojević

Autor/ke: Anđa Backović, Vesna Vučurović i mr Zoran Lalović

Lektura: Danijela Đilas

Dizajn i tehnička priprema: Nevena Čabrilo

Štampa: IVPE Cetinje

Tiraž: 500 primjeraka

Podgorica 2008.

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

371.3 (497.16)

Бацковић Анђа

NAŠA ŠKOLA : istraživanje uticaja obuke nastavnika/ca na primjenu stečenih znanja i vještina i na aktivno korišćenje udžbenika u nastavi / [autor/ke Anđa Backović, Vesna Vučurović i Zoran Lalović]. – Podgorica: Zavod za školstvo, 2008 (Cetinje : IVPE).). – 116 str. ; tabele ; 25cm

Podaci o autorima preuzeti iz impresuma. -
Tiraž 500.

ISBN 978 – 86 85553- 62 - 2

1. Гл. стб. насл.

а) Наставници – Стручно усавршавање – Методика -
Црна Гора

COBISS. CG - ID 13499664

Sadržaj

ANALIZA OBUKE NASTAVNIKA/CA OSNOVNIH ŠKOLA U CRNOJ GORI ZA PRIMJENU NOVIH NASTAVNIH PROGRAMA (2004-2006) 7

1. Uvod	9
1.1. Obuka nastavnika/ca u promijenjenoj društvenoj i obrazovnoj realnosti	9
1.2. Obuka nastavnika/ca i koncept kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika/ca	11
2. Ciljevi istraživanja	12
3. Uzorak i instrumenti za istraživanje	12
4. Rezultati istraživanja	13
4.1. Prikaz rezultata	14
5. Osnovni zaključci iz istraživanja	24
6. Preporuke	26
6.1. Profesionalni razvoj u školskom kontekstu	26
6.2. Preporuke za koncipiranje i organizaciju budućih obuka od strane zavoda za školstvo	27

ISTRAŽIVANJE UTICAJA OBUKE NASTAVNIKA/CA NA PRIMJENU STEČENIH ZNANJA I VJEŠTINA I NA AKTIVNO KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI (2007)..... 31

Uvod	33
1. Cilj istraživanja	33
2. Plan i dinamika istraživanja	33
3. Uzorak u istraživanju	34
4. Prikaz ključnih rezultata istraživanja	35
4.1. Uticaj obuke nastavnika/ca na primjenu stečenih znanja i vještina u nastavi	35
4.2. Uticaj obuke nastavnika/ca na aktivno korišćenje udžbenika u nastavi	42
5. Mjere unapređivanja	46

ISTRAŽIVANJE UTICAJA OBUKE NASTAVNIKA/CA NA PRIMJENU STEČENIH ZNANJA I VJEŠTINA I NA AKTIVNO KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI (2008)..... 49

1. Uvod	51
1.1. Zadaci i cilj istraživanja	52
1.2. Prikaz programa i realizacije obuke za nastavnike/ce osnovnih škola i gimnazija u organizaciji zavoda za školstvo	52
1.3. Aktivno korišćenje udžbenika u nastavi	53
1.4. Zastupljenost obučanih nastavnika/ca u uzorku	55
2. Rezultati istraživanja	57
2.1. Uticaj obuke na osposobljenost nastavnika/ca za primjenu novih programa i metoda rada	57
2.2. Planiranje i pripremanje nastave	59

2.3. Ambijent za učenje.....	69
2.4. Metode učenja i položaj učenika/ca u nastavi.....	73
2.5. Procjena uspješnosti realizacije časa i ciljeva nastave	78
2.6. Ocjena kvaliteta udžbenika, radne sveske i priručnika za nastavnike/ce	83
2.7. Zastupljenost i korišćenje udžbenika u nastavi.....	89
2.8. Korišćenje radne sveske u nastavi	98
3. Rezime rezultata istraživanja	100
3.1. Uticaj obuke na osposobljenost nastavnika/ca za primjenu novih programa i metoda rada.....	100
3.2. Planiranje i pripremanje nastave	101
3.3. Ambijent za učenje.....	104
3.4. Metode učenja i uloga učenika/ca u nastavi	105
3.5. Procjena uspješnosti realizacije časa i ciljeva nastave	107
3.6. Ocjena kvaliteta udžbenika, radne sveske i priručnika za nastavnike/ce	109
3.7. Zastupljenost i korišćenje udžbenika u nastavi.....	110
3.8. Korišćenje radne sveske	113
4. Mjere unapređivanja	113
4.1. Osposobljenost nastavnika/ca za primjenu novih programa i metoda rada	113
4.2. Planiranje i pripremanje nastave	114
4.3. Ambijent za učenje.....	115
4.4. Metode učenja i uloga učenika/ca u nastavi	115
4.5. Procjena uspješnosti realizacije časa i ciljeva nastave	115

Poštovane kolege i kolegice,

Primjena reformskih rješenja i novih obrazovnih programa u Crnoj Gori, počev od 2004. godine, podrazumijevala je i proces intenzivne obuke nastavnika/ca osnovnih i srednjih škola za primjenu. Cilj je bio da nastavnici/e unaprijede svoja znanja (teorijska i metodološka) i vještine u praksi, da razumiju očekivanja od nove uloge nastavnika/ca, ali i svoje nove pozicije u obrazovanju uopšte i u nastavnom procesu.

Zavod za školstvo, kao organizator obuke za nastavnike/ce, uz podršku Svjetske banke, imao je potrebu da analizira neke efekte te obuke i predloži preporuke za njeno unapređivanje. U tom cilju, 2006. godine osmišljeno je prvo istraživanje pod nazivom „Analiza obuke nastavnika/ca za primjenu novih nastavnih programa u osnovnim školama u Crnoj Gori (2004-2006).

Narednih godina, 2007. i 2008, obavljena su istraživanja sa istim ciljem, uz nešto izmijenjenu metodologiju i obuhvatila su uticaj obuke nastavnika/ca na primjenu znanja i vještina u svakodnevnoj nastavnoj praksi i još jednu komponentu - aktivno korišćenje udžbenika u nastavi. „Istraživanje uticaja obuke nastavnika/ca na primjenu stečenih znanja i vještina i na aktivno korišćenje udžbenika u nastavi“, 2007. i 2008. godine pratilo je rezultate prema pokazateljima (indikatorima) koji su definisani u Projektu Reforma obrazovanja u Crnoj Gori (MERP).

Publikovanjem ova tri istraživanja želimo da ukažemo na kontinuitet u praćenju efekata obuke i potrebu njenog unapređivanja. U preporukama, nakon svakog istraživanja, daju se mjere unapređivanja profesionalnog razvoja nastavnika/ca, kako na nivou škole, tako i na nivou obrazovnog sistema.

Zahvaljujemo se nastavnicima/ama, direktorima/kama, učenicima/ama, voditeljima/kama seminara, koji/e su nam pomogli/e da sakupimo podatke za ova istraživanja, i bolje uočimo načine unapređivanja profesionalnog razvoja nastavnika/ca i ukupnog procesa učenja, kao i aktivnog korišćenja udžbenika u nastavi.

S poštovanjem,

D I R E K T O R

dr Dragan Bogojević

**ANALIZA OBUKE NASTAVNIKA/CA OSNOVNIH ŠKOLA
U CRNOJ GORI ZA PRIMJENU NOVIH NASTAVNIH
PROGRAMA
(2004-2006)**

1. Uvod

U Crnoj Gori je, počev od 2004. planiran i započet proces intenzivne obuke nastavnika/ca osnovnih škola koje su se spremale za primjenu reformskih rješenja i novih nastavnih programa.

Zahtjevi inoviranih nastavnih programa, koji se temelje na kompetencijama učenika/ca i nastavnika/ca, najvećim dijelom nijesu bili dio inicijalnog obrazovanja nastavnika/ca u vrijeme kada su se oni/e pripremali/e za tu profesiju.

Sa druge strane, uspješna primjena reforme osnovnog obrazovanja i željeni ishodi novih nastavnih programa, računaju na nastavnike/ce kao ključne nosioce u postizanju takvih ishoda.

Naravno, veliki broj nastavnika/ca je, kroz dugogodišnje iskustvo, unapređivao svoje vještine, usavršavao i razvijao nastavne metode i odnos nastavnika/ca – učenika/ca. Ipak, za značajan broj nastavnika/ca novi zahtjevi su mogli da budu prilično visoki, ne baš sasvim jasni, a često i da izazovu strah od promjene i otpor prema promjenama.

Zato je obuka nastavnika/ca za primjenu novih programa predstavljala jedan od osnovnih mehanizama kojima se nastavnici/e mogu upoznati sa novinama i bolje identifikovati sa ključnim principima novih programa. Cilj je bio da nastavnici/e unaprijede svoja znanja (teorijska i metodološka) i vještine u praksi, da razumiju očekivanja od nove uloge nastavnika/ca, ali i svoje nove pozicije u obrazovanju uopšte i u nastavnom procesu. Konačno, već iste školske godine, u 20 osnovnih škola u Crnoj Gori, počela je primjena novih nastavnih programa.

Sa početkom primjene novih nastavnih programa, ukazala se potreba da se analiziraju neki početni efekti obuke nastavnika/ca, koju je organizovao Zavod za školstvo, uz podršku Svjetske banke, i predlože mehanizmi za unapređivanje obuke. U tom cilju, osmislili smo ovo početno istraživanje, u čemu su nam veoma pomogle i neformalne diskusije sa ekspertima Svjetske banke.

Posebno želimo da se zahvalimo nastavnicima/ama, direktorima/kama i voditeljima/kama seminara koji su svojim učešćem i vrijednim sugestijama pomogli da sakupimo podatke za ovo istraživanje i bolje sagledamo načine unapređivanja profesionalnog razvoja.

1.1. Obuka nastavnika/ca u promijenjenoj društvenoj i obrazovnoj realnosti

Obuke u posmatranom periodu vezane su za početak primjene novih, reformisanih programa u osnovnim školama. Pošlo se od činjenice da naši/e nastavnici/e rade ne samo u obrazovnom sistemu koji je počeo da se mijenja, nego i u ukupnoj društvenoj realnosti koja se dramatično mijenjala proteklih petnaestak godina. Škola i obrazovanje, osim izazova na unutrašnjem planu, suočeni su i sa mnogobrojnim „spoljašnjim“ izazovima (ekonomskim, socijalnim, političkim, tehnološkim, zakonskim itd). Uspješnije suočavanje sa istima zahtijeva unapređivanje postojećih znanja i vještina nastavnika/ca.

Nastavnici/e od kojih se očekivalo da počnu da primjenjuju inovirane nastavne programe i savlađuju mnoge druge prepreke koje postavlja složena društvena realnost, moraju unaprijediti nivo svog znanja i specifičnih vještina u radu sa učenicima/ama, na kojima se i baziraju novi programi. U ovakav složen zadatak krenulo se u okolnostima koje se ne mogu okarakterisati kao veoma podržavajuće: i profesionalna podrška i podrška koju je opšta javnost davala reformi obrazovanja ukazivala je da novi koncepti nijesu razvili snažno osjećanje vlasništva ni kod jednih ni kod drugih.

Koncept obuke je osmišljen sa ciljem da se nastavnicima/ama pomogne da razumiju promjene u osnovnoškolskom obrazovanju, prije svega promjene u nastavnim programima, i da im pomogne da ih uspješno realizuju. U tom smislu, posmatrani period obučavanja nastavnika/ca predstavlja vrstu tzv. „naručene“ obuke, sasvim usmjerene na primjenu novih, reformskih rješenja. Drugim riječima, radi se o obukama koje su isključivale mogućnost izbora, od strane škola i nastavnika/ca. Sadržaj obuke koncipirao je Zavod za školstvo.

Iako su posmatrane obuke prvenstveno usmjerene na nastavnike/ce, neminovno je da one predstavljaju jedan od najvažnijih instrumenata kojima i škola, kao cjelina, treba da se opremi da bi bila sposobna da se suoči i uspješno odgovori na pomenute izazove.

Intenzitet i imperativnost obuke ostavljali su malo vremena za pažljiviju prethodnu analizu nekih pokazatelja koji se odnose na nastavnike/ce koji/e su uključeni/e u prvu godinu obuke, a koji su važni za planiranje i vođenje bilo koje obuke (npr. prethodno radno iskustvo nastavnika/ce, godine staža i godine starosti, prethodne obuke i profesionalni razvoj, motivacija, potrebe nastavnika/ce i potrebe škola za obukom i slično).

Tako je osnovni kriterijum za uključivanje nastavnika/ca u obuke bio ulazak njihove škole u reformu obrazovanja.

Neophodno je istaći i da se postojeći, tradicionalni načini obučavanja nastavnika/ca, usljed društvene krize, krize obrazovnog sistema i hroničnog nedostatka sredstava, bio sveo na veoma nizak nivo. Doduše, mnogi/e nastavnici/e su bili/e uključeni/e u obuke u proteklih petnaestak godina, ali je njihov zajednički imenitelj bio da su to bile obuke za realizaciju specifičnih programa (pretežno vannastavnih), koji su dolazili preko međunarodnih i nevladinih organizacija. Mnogi od tih programa su veoma zaslužni za jačanje različitih kapaciteta i kompetencija nastavnika/ca, a samim tim, škola i sistema u cjelini. Ipak, njihova održivost i kontinuirano sprovođenje, s vremenom bi se suočavali sa skoro nepremostivim preprekama - nedovoljno razvijenim sistemskim pristupom obuci nastavnika/ca, odnosno jasno definisanom politikom obuke, nedostatkom mehanizama procjene potreba, prioritizacije, monitoringa i evaluacije i isključivim oslanjanjem na sredstva donatora.

Teško je reći da su ove prepreke i sada sasvim otklonjene. Ipak, na bazi takvih iskustava počinje da se uspostavlja jedan održiviji sistem obuke nastavnika/ca. On se sada jasnije prepoznaje kroz identifikaciju odgovornih ustanova i drugih aktera, kroz proces pažljivijeg planiranja i izvještavanja i porast motivacije nastavnika/ca za obukom. Zakonska regulativa, koja treba da definiše ovu oblast, još uvijek nije u potpunosti primijenjena. Proces obuke je još potrebno unaprijediti standardizacijom, monitoringom i evaluacijom, na svim nivoima. Osim toga, školi je potrebna podrška da jasnije prepozna svoju ulogu i odgovornost za profesionalni razvoj nastavnika/ca. Stalni izvori finansiranja obuke su ne manje važni za održiv i efektivan sistem obuke.

1.2. Obuka nastavnika/ca i koncept kontinuiranog profesionalnog razvoja nastavnika/ca

Obuka nastavnika/ca definiše se kao proces tekućeg obučavanja nastavnika/ca koji/e rade u školama da bi uspješno sproveli/e planirane promjene. U našim uslovima, obuka se najčešće identifikuje sa seminarima, a mnogo manje sa drugim oblicima učenja i razvoja nastavnika/ca. Još češće, ovako shvaćena obuka se izjednačava sa profesionalnim razvojem u cjelini.

Profesionalni razvoj je širi koncept i uključuje i razvoj škole kao organizacije i profesionalni razvoj svakog pojedinca u njoj, koji na bilo koji način utiče na učenike/ce. Stoga je krajnji cilj profesionalnog razvoja ne samo razvoj škole i zaposlenih, nego i sveukupan razvoj učenika/ca. To posebno postaje značajno danas, kada se pred obrazovanjem pojavljuju brojna očekivanja svih strana zainteresovanih i uključenih u vaspitno-obrazovni proces.

Profesionalni razvoj je i osnovni mehanizam pokretanja i održavanja svih promjena u obrazovanju, od sistemskih pa do promjena na „nižim“ nivoima ili u užem obimu. On je prirodni dio procesa napredovanja u karijeri svakog/svake nastavnika/ce, dok god je u svojoj profesiji.

Ovako shvaćen profesionalni razvoj podrazumijeva jasnu viziju svake pojedinačne škole, sistemski pristup kontinuiranoj identifikaciji različitih, specifičnih potreba nastavnika/ca, odnosno djece, definisane instrumente planiranja, koncipiranja, praćenja i evaluacije ovog procesa.

Proces ovim putem osmišljenog profesionalnog razvoja čini da škola postaje organizacija koja uči i u kojoj i nastavnici/e i učenici/e postaju aktivni subjekti učenja i istraživačkog pristupa učenju.

Naravno, nemoguće je govoriti o jedinstvenoj „formuli“ profesionalnog razvoja koja je primjenljiva na sve škole ili koja, sama po sebi, daje najbolje rezultate. Pristupi profesionalnom razvoju su i višestruki i višeslojni, jer uzimaju u obzir specifične školske kontekste i složenost života i rada u školi. Stoga planiranje uspješnog profesionalnog razvoja počinje od pažljive analize specifičnosti, škole i pojedinaca u njoj, njihovih potreba i ukupnih uslova u kojima se planira i ostvaruje profesionalni razvoj. Praćenje i evaluacija profesionalnog razvoja su takođe zahtjevi bez kojih se ne može zamisliti osiguranje kvaliteta. Savremeni modeli evaluacije profesionalnog razvoja uključuju, osim procjene reakcije samih učesnika, i druge mehanizme procjene: nivo kvaliteta znanja učesnika u odnosu na planirane ciljeve usavršavanja, uticaj koji ono proizvodi na školu i podršku koju škola obezbjeđuje nastavnicima/ama, nivo korišćenja stečenih znanja i vještina u praksi i uticaj na učenje učenika/ca.

Iako je proces promjena u obrazovanju, sa svojim ciljevima i dinamikom, veoma složen i zahtjevan, profesionalni razvoj se sve više prepoznaje kao osnovno oruđe uspješnog vođenja promjena i prilagođavanja profesionalne prakse nastavnika/ca novim zahtjevima, čiji je krajnji cilj unapređivanje učenja učenika/ca.

Ostvarivanje ovakvih ciljeva profesionalnog razvoja u našim školama je proces koji se tek začinje i koji zahtijeva sistemsku podršku školama, prvenstveno od strane stručnih institucija u sistemu obrazovanja.

2. Ciljevi istraživanja

Namjera ovog istraživanja je da se detaljnije sagleda proces obuke, u svim njegovim fazama: očekivanja i potrebe nastavnika/ca pred sam početak obuke, njihova opažanja obuke kao i procesa koji se dešavao nakon obuke, primjena naučenog u nastavnom procesu i faktori koji su uticali na to.

Specifični ciljevi ovog istraživanja su da se:

- sakupe mišljenja obučavanih nastavnika/ca, direktora/ki škola u kojima oni/e rade i voditelja/ki seminara, o različitim elementima dosadašnjeg procesa obuke,
- analiziraju percepcije nastavnika/ca - koliko sebe smatraju pripremljenima u procesu dosadašnje obuke, da primijene nove nastavne programe,
- uoče primjeri dobre prakse,
- predlože efektivniji oblici obuke nastavnika/ca.

3. Uzorak i instrumenti za istraživanje

Istraživanje je sprovedeno u školama koje su se u reformu uključile školske 2004/05. godine i 2005/06. godine („A“ škole i „B“ škole). Pregled instrumenata i broja ispitanika/ca naveden je u Tabeli 1.

Tabela 1

Instrument	Nastavnici/e			Direktori/ke		Voditelji/ke seminara
	„A“ škole	„B“ škole	Ukupno	„A“	„B“	
Upitnik za nastavnike/ce	334	154	488	18	19	-
Grupni intervju sa nastavnicima/ama	4 grupna intervjua: 34 učesnika (24 učiteljice i vaspitačice, 10 nastavnika/ca VI razreda)			-	-	-
Upitnik za direktore/ke	-	-	-	36	-	-
Intervjui sa direktorom/kom	-	-	-	4*	-	-
Grupni intervju sa voditeljima/kama seminara	-	-	-	-	-	8

*Direktori/ke sa kojima je vođen intervju pripadaju grupi koja je odgovarala i na upitnik (36).

Upitnik za nastavnike/ce sadrži 49 pitanja koja ispituju sljedeće aspekte: potrebe i očekivanja nastavnika/ca uoči primjene novih programa, ograničenja u primjeni novih programa, stavove prema obuci koju su pohađali/e i stavove prema postojećim uslovima profesionalnog razvoja u školskom kontekstu.

Grupni intervju sa nastavnicima/ama uključivao je pitanja koja su se odnosila na procjenu osjećanja, očekivanja i potreba nastavnika/ca neposredno pred početak obuke, njihove refleksije na dotadašnju praksu, procjenu opštih i specifičnih uticaja obuke na njihovu praksu - primjenu naučenog, i njihove preporuke za unapređivanje obuke i ukupnog profesionalnog razvoja nastavnika/ca.

Upitnik za direktore/ke sadrži 50 pitanja koja ispituju: njihove procjene prioritarnih potrebama nastavnika/ca za primjenu novog koncepta nastave, procjene efekata obuke i ograničavajućih faktora za primjenu novih programa, njihove percepcije profesionalnog razvoja u školskom kontekstu i sopstvene uloge u podsticanju profesionalnog razvoja u školi.

Intervju za direktore/ke vođen je sa namjerom da oni/e procijene motivaciju nastavnika/ca za usavršavanje, njihovu procjenu uticaja seminara (procjena uticaja obuke na praksu nastavnika/ca, diseminacija znanja prema ostalim nastavnicima/ama), kao i da oni/e predlože načine unapređivanja organizacije i izvođenja budućih seminara, kao i održivosti efekata obuke.

Grupni intervju sa voditeljima/kama seminara sadrži pitanja koja ispituju njihova očekivanja i potrebe neposredno pred početak obuke nastavnika/ca, njihova viđenja generalnih ciljeva obuke i koncepta - sadržaja obuke, procjenu efekata obuke i ponašanja učesnika obuke u toku procesa, procjenu njihove komunikacije sa nastavnicima/ama nakon obuke i preporuke za organizovanje i koncipiranje budućih obuka.

4. Rezultati istraživanja

Evaluacija dosadašnjeg procesa obuke, od strane Odsjeka za kontinuirani profesionalni razvoj, bazirala se na neposrednim reakcijama učesnika/ca seminara, neposredno po završetku seminara. Kao što je poznato, ovi seminari, njihovo vođenje, prezentovani sadržaji, organizacija seminara, metode rada, procjena stepena korisnosti, stepen naučenog na seminarima itd. dobili su od učesnika/ca visoke ocjene i više je nego očigledno da su posmatrane obuke bile vrlo privlačne i da su veoma dobro primljene.

Nas su u ovom istraživanju više interesovali drugi aspekt obuke i njenog kvaliteta, sa vremenske „distance“ od godinu ili više nakon obuke, a nakon primjene novih programa u nastavi. Ispitivane su percepcije nastavnika/ca, putem njihove refleksije na praksu i navođenja konkretnih primjera: kako je obuka mijenjala i unapređivala njihov rad sa djecom, kako su primjenjivali/e naučeno, kako su opažali/e razliku prije i nakon obuke, šta im je pomagalo ili otežavalo primjenu naučenog i šta su njihovi prijedlozi i preporuke za proces budućeg usavršavanja. Takođe, istraživanjem smo pokušali da napravimo „snimak“ postojećeg nivoa i oblika kontinuiranog profesionalnog razvoja, koji se dešava u samim školama: kakvi resursi u školi postoje za to, kako ih opažaju nastavnici/e i direktori/ke, da li se prepoznaju kapaciteti i uloga škole u profesionalnom razvoju itd.

Ograničenja istraživanja

Ni ovo istraživanje, kao ni mnoga druga ove vrste, nije moglo da ponudi potpuni uvid u nastavu poslije obuke, jer to podrazumijeva dug, kontinuirani i relativno skup proces opservacije časova i primjenu sasvim drugačije metodologije, koja opet nije isključivi i najpouzdaniji dokaz da je obuka imala *direktan* uticaj na porast efektivnosti i efikasnosti nastavnika/ca u nastavi i porast postignuća djece i kvaliteta učenja.

Procesi u obrazovanju i procesi mjerenja kvaliteta su jako dugi i složeni, tako da je teško očekivati da jednokratna istraživanja ili istraživanja ovog tipa daju sasvim jasne i potpuno pouzdane odgovore da je samo jedan uticaj, npr. proces obuke za primjenu novih programa, unaprijedio praksu i/ili povećao postignuća učenika/ca i slično. Sa druge strane, „subjekti“ ovakvih istraživanja – nastavnici/e – izloženi su i mnogim drugim uticajima i učenjima koje je teško identifikovati, kontrolisati ili sasvim zanemariti prilikom procjene uticaja same obuke. Bogati izvori istraživačkih podataka vrlo često stavljaju pod sumnju zaključke da su obuka nastavnika/ca i kvalitet nastave, obuka nastavnika/ca i postignuća učenika/ca – u direktnoj korelaciji. Prije bi se moglo govoriti o tome da je stepen autonomije nastavnika/ce, koji uvijek podrazumijeva i visoku odgovornost, pa i

odgovornost za sopstveno usavršavanje i kontinuirani profesionalni razvoj, u direktnoj vezi sa različitim indikatorima kvaliteta obrazovanja.

4.1. Prikaz rezultata

Ovdje će biti prikazani rezultati koji su dobijeni obradom anketa za nastavnike/ce, ankete za direktore/ke, grupnih intervjuja (fokus grupa) sa nastavnicima/cama, grupnih intervjuja sa voditeljima/kama seminara i dubinskih intervjuja sa direktorima/kama.

4.1.1. Potrebe i očekivanja nastavnika/ca uoči obuke

Istraživanjem smo željeli da dobijemo „sliku“ situacije neposredno pred početak procesa obuke. Kako su glavni akteri tog procesa bili nastavnici/e kojima je bila namijenjena obuka i voditelji/ke seminara, koji su ujedno i koncipirali seminare, ovdje ćemo ponuditi njihova viđenja faze pred početak obuke.

Kada se osvrću na period neposredno pred početak primjene novog koncepta nastave i početak obuke, nastavnici/e iz „A“ škola smatraju da im je podrška najviše bila potrebna za razvijanje strategija i metoda za uključivanje učenika/ca u rad na času (24%), a nešto manje za ciljno planiranje i za pripremu materijala za časove (21%). Nastavnici/e „B“ škola izražavali su još veću potrebu u razvijanju strategija i metoda – 30%. Nastavnici/e iz škola „B“ diferenciraju se i po tome što su oni/e očekivali/e i više razmjene i saradnje sa kolegama/koleginicama iz škole u planiranju i izvođenju nastave, koji/e su prethodne godine bili/e obučeni/e.

Ovi rezultati se mogu sagledati u svijetlu činjenice da je trebalo da nastavnici/e iz „B“ škola jedan dio obuke dobiju u školi, putem tzv. vršnjačke obuke, od kolega/koleginica koji/e su godinu dana ranije obučeni/e i počeli/e sa primjenom novih nastavnih programa.

Direktori/ke imaju nešto drugačiji pogled na ove prioritete. Većina njih smatra (53%) da je nastavnicima/ama trebalo najviše podrške u razvijanju strategije i metoda za aktivnije uključivanje učenika/ca u rad na času.

Analiza fokus grupa osvjetljava ovaj period na jedan dodatan način. Učesnici/e su govorili o svojim dilemama i osjećanjima, iščekujući početak obuke i primjenu novih programa. Prirodne reakcije ljudi na promjene, posebno na sistemske promjene o kojima je kod nas bilo riječi, manifestovale su se kroz različita osjećanja i dileme.

Nastavnici/e koji/e su učestvovali/e u grupnim intervjuima otvoreno su govorili/e o svojim zajedničkim strahovanjima. Najveći dio strahovanja odnosio se na njihovu novu poziciju u nastavi i na komunikaciju sa ostalim učesnicima/ama u ovom procesu. Timski rad, odnosno novo iskustvo rada sa vaspitačicama, oni/e su opažali/e sa bojaznošću da će ih njihove dotadašnje navike kao „izrazitih individualaca“ sprečavati da tu saradnju uspješno ostvare. Zabrinutost se manifestovala i zbog reakcije roditelja na promjene u obrazovanju njihove djece („da će roditelji shvatiti školu neobaveznom“, „da će se odnositi prema školi kao prema vrtiću“ i u tom smislu „da djeca neće redovno pohađati nastavu“...). Prvo iskustvo rada sa djecom od šest godina, i nepoznavanje njihovih uzrasnih karakteristika, a posebno rad sa djecom sa posebnim potrebama, takođe su bili uzroci njihovih strahovanja.

Vaspitačice mnogo manje govore o svojim dilemama pred početak obuke i izgleda da su one bile pred mnogo manjim profesionalnim i ličnim izazovima u radu sa

šestogodišnjacima i realizaciji programskih ciljeva u učionici, zbog prethodnog iskustva u radu sa šestogodišnjacima, ali i inicijalnog obrazovanja. Njihove dileme i strahovanja mnogo više su izražene nakon ulaska u školu, ali se više vezuju za njihov status u školama (norma rada, neriješen status u odnosu škola-vrtić i slično).

Druga „grupa“ dilema se vezivala više za njihove kompetencije u samom procesu organizovanja i realizacije nastave - neophodna znanja, vještine i uslovi rada („opremljenost učionica“). Ispoljavali su skepsu prema fondu časova, smatrajući ga „malim za realizaciju programa“, ili izražavajući dileme poput „da li je ciljeve moguće realizovati sa tako malim brojem časova“. Nepoznavanje ciljnog planiranja, posebno „onih ciljeva koje treba povezati sa lokalnom sredinom“ i „administriranje planiranja“ izazivali su kod njih velike dileme. Opisno ocjenjivanje je takođe bila nepoznanica, manje po svojoj svrsi, a više u smislu operacionalizacije („kako izražavati opisne ocjene“). Da li će udžbenici biti „funktionalni“ i „da li će pratiti ciljeve“ su dileme koje je imao jedan broj nastavnika/ca. Konačno, nastavnici/e VI razreda su očekivali/e teškoće u radu sa „novim VI razredom“ jer su ti učenici/e „formalno preskočili V razred“ i trebalo je preći sa „sadržajnog na ciljno planiranje“ i sa „tradicionalnih metoda na interaktivne“.

Samo par nastavnika/ca smatralo je da su im dotadašnje edukacije, i prije početka reforme („aktivno učenje i nastava, program *Step by step*“) „dali potrebno znanje o nastavnim metodama i njihovoj različitosti“, kao i da „hospitovanje kod kolega iz prve generacije, pomoglo mi je da razbijem nedoumice“.

Druga generacija učiteljica („B“ škole) koja je učestvovala u grupnom intervjuu smatrala je da su njihova strahovanja i dileme bile manje, jer su mogle da koriste iskustva prve generacije od kojih su „dobile informacije i instrukcije“.

Direktori/ke, procjenjujući ovu fazu obuke u toku intervjua, smatraju da je „*najčešći motiv nastavnika/ca da pohađaju obuku zbog sticanja unaprijeđenog zvanja*“. Istovremeno, intervjuisani direktori/ke u potpunosti preferiraju obuke „*izvan škole*“ smatrajući da se „*obuka u školi često ne doživljava sasvim ozbiljno*“.

4.1.2 Kako su voditelji/ke opažali proces obuke

U toku grupnog intervjua sa voditeljima/kama željeli smo da čujemo njihova viđenja obuke, ali i pripreme faze, o kojoj su prethodno govorili/e nastavnici/e.

Pripremajući se za obuku, voditelji/ke smatraju da je njihova visoka motivacija bila zajednički stav: „*Sa vjerom se krenulo u obuku, bili smo veoma motivisani, da prenesemo svoja znanja i da pridobijemo nastavnike/ce za obuku, da im objasnimo da to nije sve sasvim novo, što neki od njih već nijesu radili... Sa nedostatkom vremena i sredstava ta očekivanja su se pomalo osipala ...*“

Koncipirajući ove seminare imali su na umu da oni predstavljaju „*prvi krug obuke*“, odnosno da je njihov cilj razumijevanje „*filozofije novih programa*“, a da „*sljedeći koraci treba da budu usredsrijeđeni na praktična rješenja u radu sa učenicima/ama i na izvođenje nastave*.“ Naime, oni/e ukazuju da dinamika seminara, a prije svega raspoloživo vrijeme, nije omogućavalo da se više vremena posveti „*praktičnim rješenjima u nastavi*“.

Sljedeći opšti utisak je da je bila vidljiva motivacija nastavnika/ca, ali i da nastavnicima/ama tek treba ponuditi više podrške, u različitim oblicima i iz različitih izvora (škola, Zavod za školstvo) jer „*nastavnici/e žele da primijene nove metode, ali imaju strah da ne pogriješe*.“ U tom smislu, oni navode da „*nastavnici/e su strahovali da neće imati*

dovoljno podrške u školi da primijene naučeno...pomoćnici direktora/ki nijesu prošli obuke, a škola još uvijek nedovoljno prepoznaje svoju aktivnu ulogu u obuci...“

Ovaj krug seminara je, po njihovom mišljenju, bio nedovoljan da nastavnici/e u potpunosti razumiju nove koncepte i aktivnosti u nastavi, koji bi trebalo da im omoguće više slobode u planiranju i izvođenju nastave: „*nastavnici/e nijesu svjesni svoje slobode u planiranju i izvođenju nastave nedostaje im još podrške da praktikuju tu slobodu...“*

Takođe, oni su govorili o svojim generalnim utiscima o grupama nastavnika/ca sa kojima su radili. Zajednička impresija je da su „*nastavnici/e prve generacije ušli sa nepovjerenjem u obuku tek treća generacija nastavnika/ca je u potpunosti shvatila šta su systemske promjene našeg obrazovnog sistema ...“* Nastavnicima/ama koji su se premali/e za obuku, po njihovom utisku „*nijesu uvijek bile dostupne sve potrebne informacije... ili „dešavalo se da nastavnici/e dobiju neusaglašene informacije...“* Po njihovom mišljenju, „*informacije o obuci se nedovoljno razmjenjuju i među nastavnicima/ama u školi... 90% nastavnika/ca ne piše izvještaje o seminaru, niti uprava škole na Nastavničkom vijeću obavještava nastavnike/ce o seminarima koje su pohađali drugi nastavnici/e...“*

U kontekstu informisanja, voditelji/ke smatraju i da je uspješnija medijska promocija obuke nastavnika/ca mogla biti mehanizam bolje informisanosti škola i ukupne javnosti, a time i podizanja motivacije i podrške svih zainteresovanih strana.

Oni/e uočavaju razlike između grupe učiteljica i vaspitačica i nastavnika/ca razredne nastave, smatrajući da su „*učiteljice i vaspitačice u potpunosti spremne za promjene, pune volje, snage i elana ...“*

Naravno, ovakav nalaz treba posmatrati u svjetlu činjenice da je timski rad učiteljice i vaspitačice i od njih samih doživljen kao jedan od najvećih podstreka za uspješnu realizaciju novih programa, ali i da je njihova obuka bila duža i složenija (obuhvatala je i studijske posjete, kao i učešće u drugim projektima koji su prethodili ovoj obuci, npr. *Step by step, Aktivno učenje i nastava* i drugi).

Saradnja timova voditelja/ki obuke

Voditelji/ke seminara su analizirali/e i još jedan aspekt realizacije seminara - njihovu međusobnu saradnju. Njihov zaključak je da su timovi, koji su izvodili pojedine module na seminarima, stalno sarađivali u cilju unapređivanja programa obuke, ali se to nije dešavalo u cijeloj grupi voditelja/ki koji su izvodili/e različite module.

4.1.3. Stavovi o seminarima

Kako nastavnici/e procjenjuju neke aspekte kvaliteta seminara?

Ove stavove smo utvrđivali putem upitnika i tokom grupnih intervjuja (za nastavnike/ce, i za voditelje/ke), odnosno dubinskih intervjuja sa direktorima/kama.

Kao što smo prethodno naveli, svi seminari su bili pozitivno procjenjivani od strane učesnika/ca, kroz njihove reakcije na seminare (evaluacioni listovi za učesnike/ce), kao bazični stepen evaluacije seminara.

Ovim istraživanjem smo pokušali da napravimo i korak dalje u evaluaciji i da procijenimo sljedeće aspekte kvaliteta seminara: praktikovanje znanja i vještina, postavljanje pitanja vezanih za dileme u praksi, primjere za buduću nastavu, obezbjeđivanje literature.

Naravno, u tumačenju ovih rezultata treba imati na umu da su dinamika primjene reformskih rješenja i sredstva raspoloživa za obuku, postavljali zahtjeve za obukom velikog broja ljudi, po različitim, a sasvim novim temama za nastavnike/ce, i sve to u relativno kratkom vremenu.

Ispitivani nastavnici/e iz „A“ škola vide seminare kao veoma korisne (36%) ili kao najkorisnije (49%) oblike profesionalnog usavršavanja. U grupi nastavnika/ca „B“ škola seminare smatra veoma korisnim 23% nastavnika/ca, a najkorisnijim oblicima usavršavanja čak 64%. U skoro istom procentu (63%) i direktori/ke se slažu da su seminari najkorisniji oblik stručnog usavršavanja.

Generalno procjenjujući seminare, odnosno njihove opšte efekte, u toku grupnog intervjua, nastavnici/e iznose da su im seminari omogućili „razmjenu iskustva“, da su ih „rasteretili od strahovanja“, „otvorili puteve za kreativnost“. Takođe, navedeno je zapažanje da su „seminari otvorili dileme, ali i otklonili neke nedoumice... bilo mi je jasno da imam veću slobodu, ali je ostala dilema dokle mogu ići u njoj...“ Najkorisnijim procjenjuju seminare ili dijelove seminara „na kojima smo učili na konkretnim primjerima, na primjer, dobili detaljne instrukcije od trenera o stvaranju ambijenta u učionici“. Treneri-praktičari se posebno afirmišu u izjavama učesnika/ca grupnog intervjua jer „smo primjere koje smo radili sa njima mogli da koristimo u svojoj praksi“. Jedna nastavnica navodi da ju je obuka podstakla da (sa kolegama/koleginicama) „bolje zajednički planiramo, sedmično, radimo to radioničarskim načinom ...i zaista uživamo.“ Učesnici/e iskazuju opštu saglasnost da im je obuka pomogla da razumiju da je aktiv optimalno mjesto za planiranje i programiranje nastave i da ih je podstakla na saradnju.

Ispitanici/e su procjenjivali/e i mogućnosti, odnosno raspoloživo vrijeme na seminarima da praktikuju nova znanja i vještine. Oni/e smatraju da su uvijek imali/e mogućnosti za to u 23% („B“ škole) do 30% slučajeva („A“ škole). Da takve mogućnosti uopšte nije bilo, smatra 10% nastavnika/ca „B“ škola i 6% iz „A“ škola.

I u toku grupnog intervjua, nastavnici/e su isticali/e da je bilo „malo praktičnog rada vezanog za ciljno planiranje i ocjenjivanje“, „nijesmo mogli da dobijemo povratnu informaciju o grupnim vježbama izrade plana na samom seminaru, radili smo samo 40 minuta“, „nedostajalo je više konkretnih primjera i konkretnih zadataka da već na seminaru vježbamo timski rad i saradnju u planiranju i izvođenju nastave“, „da naučimo kako se opisno ocjenjivanje primjenjuje u praksi i kako se vodi dokumentacija“, „da dobijemo više primjera iz prakse“.

Ipak, većina ispitanika/ca smatra da su na seminarima imali mnogo više mogućnosti da postavljaju pitanja i dobijaju odgovore vezane za primjenu u praksi. Takvu mogućnost procjenjuju sasvim dovoljnom ili uglavnom dovoljnom 77- 80% ispitivanih, odnosno 20% nastavnika/ca iz „A“ škola i 23% iz „B“ škola smatra da su takve mogućnosti bile nedovoljne ili ih nije bilo.

Takođe, obje grupe smatraju da su u toku samo jedne trećine seminara dobili dovoljno primjera za organizaciju i izvođenje buduće nastave.

Što se tiče obezbjeđivanja literature, vezane za teme obuke, po procjeni svih nastavnika/ca, ona im je uvijek bila obezbjeđena tek za jednu petinu svih održanih seminara, odnosno tema. Da je literatura bila povremeno obezbjeđivana, izjavljuje 30 do 35% svih ispitivanih.

Stavovi vezani za organizaciju seminara

Obje grupe nastavnika/ca, kao i direktori/ke, najčešće izražavaju stav da seminare treba organizovati tako da su raspoređeni tokom cijele godine.

Ispitivani nastavnici/e i direktori/ke veoma podržavaju stav da bi na iste seminare trebalo pozivati uvijek (67%) ili često (20%) parove nastavnika/ca iz škole, odnosno one koji su najviše upućeni na saradnju u svakodnevnom radu.

Takođe, prisustvo stručnih saradnika/ca iz škola na seminarima uvijek je poželjno za 62% („A“ škole), odnosno 75% („B“ škole) i za 70% ispitivanih direktora/ki.

Da su seminari jedina prilika da se sa kolegama/koleginicama iz drugih škola razmijene iskustva i dileme iz prakse smatra 50% svih ispitivanih nastavnika/ca i direktora/ki, a istu situaciju čestom prilikom označava više od 30 do 40% nastavnika/ca iz obje grupe.

4.1.4. Vrijeme nakon obuke

Kako nastavnici/e opažaju prve efekte obuke u nastavi - razlika „prije/poslije“

Iz već navedenih razloga ovo istraživanje nije bilo usmjereno na posmatranje časova i prakse nastavnika/ca nakon obuke. Ipak, u toku grupnih intervjuja, zamolili smo učesnike/ce da navedu konkretne primjere iz nastave koji pokazuju da oni/e opažaju razlike u svojoj praksi prije i neposredno nakon obuke. Navešćemo nekoliko najkarakterističnijih navoda nastavnika/ca.

„Sada mnogo više vremena provodim u planiranju i pripremi časa nego ranije, jer interaktivne metode to zahtijevaju... Dobra priprema znači dobro organizovan čas, sa puno aktivnosti i ne gubi se vrijeme.“

„Počela sam da pravim programirane časove. Svaki/a učenik/ca dobije zadatak koji je individualizovan, dajem im instrukcije, pomjeram ih prema nivoima znanja i to mi se pokazalo najboljim da ostvarim ciljeve ...“

„Ranije mi je bilo važno da djeca nauče napamet pjesmicu, sada mnogo više pažnje posvećujem doživljajima djece u odnosu na pjesmu ...“

„Sada slobodnije komuniciramo u učionici... Ja sam jednu epsku pjesmu obradila kroz simulirano suđenje ...“

„Sada je rad nastavnika/ca nekako fleksibilniji ... Ne moram sada da cijelu nastavnu jedinicu završim za jedan čas, mogu da se nadovežem i na sljedeći čas... Veća je briga kako ću postići ciljeve nastave, a ne kada ću ih postići ...“

„Pripreme za čas su sada mnogo funkcionalnije nego ranije, jer se fokusiraju na aktivnosti učenika/ca, pročišćene su od nepotrebnih detalja ...“

„Djeca su mnogo samopouzdanija, izmijenila se komunikacija između nastavnika/ca i djece i između djece međusobno ...“

„Prvi put sam radila sa učenicima/ama jedinicu o ličnoj higijeni tako što smo povezali važnost higijene sa pripremanjem namirnica ... Zajednički smo pravili kolače... To je djeci

pomoglo da razviju motoriku i osjećaje ... Bili su oduševljeni što su stvorili svoje proizvode...“

Govoreći o ovim iskustvima, učesnici/e grupnog intervjua navode da im je u ovome pomogla „moralna podrška i ohrabrenje uprave i drugih kolega/koleginica“, ali i kvalitetni priručnici namijenjeni njima.

Drugi faktori koji su ograničavali primjenu novih programa

Ispitanici/e su procjenjivali/e neke faktore koji su, neposredno pred primjenu novih nastavnih programa, predstavljali prepreku njihovoj uspješnoj implementaciji. Između ostalih prepreka (vrijeme za pripremu časova, raspoloživa nastavna sredstva i literatura, podrška kolektiva i roditelja, saradnja sa drugim školama), oni/e su procjenjivali/e i uticaj obuke, kao moguće prepreke (nedovoljna obučenost, stručna pitanja i dileme, podrška i praćenje od strane voditelja/ki seminara, Zavoda za školstvo).

Kada procjenjuju ove prepreke ispitivani nastavnici/e i direktori/ke ih najčešće svrstavaju u kategorije „malo“ ili „uglavnom“. Naime, smatraju da nijedan od navedenih faktora nije ograničavao primjenu novih programa u stepenu koji se označava kao najviši.

Ipak, svaki četvrti nastavnik/ca iz „A“ škola i svaki peti nastavnik/ca iz „B“ škola smatraju da im je nedostatak nastavnih sredstava predstavljao najveću prepreku. Direktori/ke u svega 3% slučajeva procjenjuju tu prepreku kao veoma značajnu. Veoma slična procjena je dobijena i kada je u pitanju nedostatak stručne literature.

Oko 15% svih ispitivanih nastavnika/ca smatra najvećom preprekom i nedovoljnu podršku predavača i Zavoda za školstvo, u radu nakon seminara. Samo 3% direktora izjavljuje isto.

U toku grupnih intervjua posebno su uočene prepreke sa kojima su se suočili/e nastavnici/e VI razreda. Njihova obuka je bila veoma kratka, usmjerena samo na predmetni program. Osim toga, udžbenici i priručnici nijesu bili još štampani kad je počela nova školska godina, a niz prepreka odnosio se i na neopremljenost učionica i kabineta i nedostatak nastavnih sredstava.

Direktori/ke navode da je jedna od prepreka u primjeni naučenog na seminarima bila i „nedostatak pomoći od stručnih saradnika/ca i pomoćnika direktora/ki jer ni jedni ni drugi nijesu prošli one vidove obuke koje su prošli nastavnici/e.“

Komunikacija nastavnika/ca sa Zavodom za školstvo - poteškoće i podrška

Ova grupa pitanja u upitniku odnosila se na pitanje praćenja nastavnika/ca, nakon završetka seminara, odnosno mogućnost njihove komunikacije i dobijanja drugih informacija neophodnih za primjenu naučenog. Naime, poznato je da uticaj naučenog na ovakvim oblicima usavršavanja nastavnika/ca, bez obzira na prvi nivo evaluacije seminara – reakcije učesnika/ca, mnogo zavisi od kontinuirane i planirane podrške voditelja/ki seminara obučenim nastavnicima/ama (različite forme i sadržaji savjetovanja, posjete časovima i slično).

Oko 24% svih ispitivanih nastavnika/ca procijenilo je da su im uvijek dostupni savjetnici/e Zavoda, odnosno voditelji/ke seminara, kada im treba savjet ili pomoć u primjeni naučenog na seminarima. Takvu mogućnost procjenjuje kao čestu 25% ispitivanih iz „A“ škola, a upola manje iz „B“ škola. Kontakti obje grupe nastavnika/ca sa Zavodom najčešće se

označavaju kao povremeni - 27% u „B“ školama, a u grupi „A“ kao česti - 25%. Čak 16% nastavnika/ca iz „B“, a 9% iz „A“ grupe smatraju da im savjetnici/e nijesu uopšte „dostupni“.

Za razliku od njih, 42% direktora/ki smatra da su nastavnicima/ama uvijek dostupne ovakve usluge.

Kada procjenjuju koliko im je savjetodavna podrška Zavoda, nakon obuke, predstavljala ograničenje u početnoj primjeni novih programa, oko 40% svih ispitivanih, zajedno sa direktorima/kama smatra da im to nije bila velika prepreka. U ostalim slučajevima, smatraju da im je takva podrška bila potrebna, na povremenoj ili stalnoj osnovi. Još je izraženiji stav direktora/ki o podršci potrebnoj nastavnicima/ama – u skoro 60% slučajeva oni/e smatraju da je ova podrška bila veoma ili uglavnom potrebna nastavnicima/ama.

Komunikacija voditelji/ke - nastavnici/e

Kada voditelji/ke, u toku grupnog intervjua, govore o nastavku komunikacije sa učesnicima/ama seminara, navode da su kontaktirali/e učesnike/ce seminara, ali su ti kontakti „bili sporadični, svedeni na lične kontakte i uglavnom telefonom“. Osnovnu „prepreku“ u tome predstavljao je „nedostatak jasno osmišljenih, planiranih i sistematskih mehanizama praćenja od strane trenera“.

Kao pozitivan, naveden je jedan primjer komunikacije u kojoj su nastavnici/e, nakon obuke, izrađivali/e scenarije časa i dostavljali ih voditeljima/kama, kao i evaluacije učenika/ca, što je koristilo za koncipiranje naredne obuke. Naime, radilo se o programu obuke, koji nije koncipiran kod nas, ali su ovi mehanizmi bili ugrađeni u sam sadržaj obuke.

4.1.5. Profesionalni razvoj u školi - sadašnje stanje

Drugi aspekt istraživanja je bio vezan za mišljenja ispitanika/ca o postojećem kontekstu profesionalnog razvoja unutar samih škola (resursi i oblici), mimo obuka koje su posmatrane. Naime, već je napomenuto da se, zbog realnih teškoća unutar sistema obrazovanja i u ukupnom društvenom kontekstu u toku protekle decenije, profesionalni razvoj sasvim redukovao i poistovjetio sa seminarima koje nastavnici/e pohađaju izvan škole. Međutim, ukupni ciljevi reforme neostvarljivi su bez jačanja drugih oblika profesionalnog razvoja, odnosno sistemskog pristupa profesionalnom razvoju u školi. U tom cilju školama je neophodna veća podrška stručnih institucija.

Planirano i obezbijeđeno vrijeme za profesionalni razvoj u školi

Vrijeme, kao važan resurs za profesionalni razvoj nastavnika/ca, procjenjivano je sa dva aspekta: vrijeme za razmjenu iskustva i vještina koje su stekli/e na seminarima i vrijeme za zajedničko učenje u školi, i mimo seminara.

Kada procjenjuju prvi aspekt - vrijeme, 8% nastavnika/ca iz škola „A“ smatra da u njihovoj školi to vrijeme nikada nije obezbijeđeno, a 22% da je to vrijeme uvijek obezbijeđeno. Ponekad, odnosno često, to se dešava u jednakom broju slučajeva – 27%.

Ista grupa procjenjuje da je i vrijeme za zajedničko učenje u školi, i mimo seminara, uvijek obezbijeđeno u 12% slučajeva, a nikada, odnosno rijetko to se dešava u 14%, odnosno 25% slučajeva. U distribuciji ovih odgovora najveći procenat – 28%, nalazi se u kategoriji „ponekad“.

Nešto drugačija slika dobijena je ispitivanjem nastavnika/ca iz „B“ škola. Oko 12% njih smatraju da u njihovim školama nikada nije obezbijeđeno i planirano vrijeme za razmjenu iskustava i vještina stečenih na seminarima, a 14% izjavljuje da to vrijeme uvijek imaju na raspolaganju. Da je vrijeme često obezbijeđeno smatra njih 30%.

Skoro četvrtina ovih nastavnika/ca smatra i da nikada nemaju obezbijeđeno vrijeme za zajedničko učenje i mimo seminara, a samo 10% da je to vrijeme uvijek na raspolaganju. Najčešći odgovori nalaze se u kategoriji „rijetko“ – 27%.

I direktori/ke imaju sličan pogled na vrijeme kao resurs profesionalnog razvoja. Samo 19% ispitivanih smatra da je vrijeme za razmjenu iskustava i vještina nastavnika/ca nakon seminara uvijek planirano i obezbijeđeno u školama kojima rukovode. U još manjem procentu (17%) vrijeme je uvijek obezbijeđeno i za različite oblike učenja i mimo seminara. Najčešće, oni o oba ova oblika zajedničkog učenja u školama govore kao o povremenim aktivnostima. U toku intervjua, direktori/ke ukazuju na „nedovoljnu inicijativu većine nastavnika/ca“ da sami/e organizuju i realizuju zajedničko učenje nakon seminara.

Postojeći oblici zajedničkog učenja nastavnika/ca u školi

Nastavnici/e i direktori/ke su takođe iznosili/e svoja viđenja o postojećim oblicima profesionalnog razvoja u školama, po sljedećim aspektima: razmjena i dijeljenje znanja stečenog na seminarima, analiza obuke i refleksije o uticaju obuke na nivo unapređivanja rada sa učenicima/ama, zajednička analiza učenja pojedinih učenika/ca, međusobne posjete časovima, vršnjačka obuka u školi, istraživanja nastavne prakse, saradnja sa drugim školama u zajedničkom učenju.

Oko 40% nastavnika/ca iz škola „A“ procjenjuje da su njihove kolege/koleginice koji/e su prethodno prošli/e iste ili slične obuke uvijek spremni/e da razgovaraju sa njima i da im pomognu da primijene naučeno u praksi, kao i da zajednički planiraju i isprobavaju novine. U mnogo manjem broju slučajeva, to se dešava često ili ponekad, a nikada ili rijetko u oko 13% slučajeva.

Kada nastavnici/e iz „B“ škola procjenjuju isto, samo 20% njih se slaže da su prethodno obučeni/e nastavnici/e bili/e uvijek na raspolaganju. U 30% slučajeva to je bio čest slučaj, a u 20% slučajeva to se dešavalo rijetko ili nikada.

Direktori/ke smatraju da se je ova praksa u školi uvijek prisutna u samo 25% slučajeva, a manje od polovine (47%) je smatra čestom aktivnošću u školi.

Zajednička analiza obuke i refleksije o uticaju obuke na nivo unapređivanja rada sa učenicima/ama i učenje učenika/ca, kroz međusobnu komunikaciju nastavnika/ca, i njihovu komunikaciju sa stručnom službom i upravom škola, predstavlja praksu koja se često događa u oko 38% slučajeva, a kao stalnu je procjenjuje 24% ispitanih iz „A“ škola.

Iako i nastavnici/e „B“ škola, u većini slučajeva (73%) smatraju da je to povremena ili česta praksa, samo 10% njih smatra da je to stalno prisutna praksa u njihovim školama. Takođe, samo 11% direktora/ki ovu praksu opisuje kao stalnu, a 64% označava je čestom.

Zajedničke posjete časovima, kao način unapređivanja nastave, uvijek praktikuje samo 14% nastavnika/ca „A“ škola, a često njih 28%. Da to ne rade nikada ili rijetko izjavljuje 8%, odnosno 14% istih nastavnika/ca.

Slična situacija je i u grupi nastavnika/ca „B“ škola. Ovaj oblik zajedničkog učenja redovno praktikuje njih 15%, često 23%, a nikada 8%.

U nešto većem procentu (22%) direktori/ke procjenjuju da su zajedničke posjete časovima kontinuirana aktivnost, a 50% anketiranih ih smatra čestom.

Kada procjenjuju efikasnost i korisnost vršnjačke obuke u školama, i nastavnici/e i direktori/ce najčešće je procjenjuju kao često korisnu. Ipak, stavovi direktora/ki su nešto afirmativniji nego stavovi nastavnika/ca. Ova praksa se, ni u jednoj ispitivanoj grupi ne opaža kao uvijek korisna.

Zajedničke analize postignuća pojedinačnih učenika/ca, kao oblik zajedničkog učenja nastavnika/ca istih ili različitih predmeta, redovno se dešavaju po mišljenju 25% ispitivanih iz „A“ škola, a veoma rijetko u 10% slučajeva. Ni praksa koja se, po učestalosti označava kao česta, ne prelazi 38% slučajeva.

U grupi ispitivanih iz „B“ škola manja je učestalost odgovora da je ova praksa redovna – 14%, a u 34% slučajeva je označavaju kao čestu.

Stavovi direktora/ki, po ovom pitanju, sličniji su stavovima nastavnika/ca iz „A“ grupe, ali i još afirmativniji (69%) u pogledu prisutnosti ove prakse u njihovim školama.

Kada procjenjuju mogućnosti svojih mlađih kolega/koleginica – početnika, da rade sa iskusnijim nastavnicima/ama, tu praksu, kao redovnu identifikuje 44% ispitanih u „A“ školama, ili 43% iz „B“ škola. U ostalim kategorijama odgovora, ova praksa se, kao česta, navodi u 28% slučajeva u „A“ školama, a 20% u „B“ školama.

Direktori/ke ovu praksu u mnogo većem broju slučajeva procjenjuju kao stalno prisutnu u svojim školama (61%).

Istraživanja nastavne prakse, u cilju usavršavanja istih i unapređivanja učenja učenika/ca, na stalnoj osnovi se dešavaju u samo 18% ispitanih „A“ škola i u 17% „B“ škola. Direktori/ke procjenjuju da je ona stalno prisutna u još manjem broju slučajeva (11%).

Saradnja sa drugim školama, u cilju efektivnijeg korišćenja iskustava i unapređivanja nastavne prakse, najčešće (33%) se označava kao sporadična i rijetka (25%). Tek svaka peta škola često razmjenjuje iskustvo sa drugim školama, a 10% ispitanih saopštava da je to uvijek prisutna praksa. Veoma slična slika je i u „B“ školama, a to potvrđuju i direktori/ke.

Planiranje profesionalnog razvoja u školi

Ova grupa pitanja imala je za cilj da istraži da li je plan profesionalnog razvoja sastavni dio plana razvoja škole, koliko je učešće nastavnika/ca u izradi plana, da li je plan usaglašen sa potrebama učenika/ca, zatim, pravovremenost planiranja, motivaciju za usavršavanjem, prepoznavanje uloge usavršavanja u sistemu unaprijeđenih zvanja.

Apsolutna većina direktora/ki (83%), i više od polovine ispitanih nastavnika/ca (58%) iz „A“ škola i 64% njihovih kolega/koleginica iz „B“ škola, izjavljuju da plan za unapređivanje njihove škole uvijek uključuje i profesionalni razvoj nastavnika/ca, dok 27%, odnosno 29% smatraju da je to česta situacija.

Ipak, mnogo je manji procenat nastavnika/ca u obje grupe koji/e misle da su uvijek (24 - 29%), odnosno često (24 - 36%), konsultovani/e prilikom izrade plana svog profesionalnog

razvoja i da su mogli/e da utiču na krajnju odluku o tome. Stav direktora/ki je da se u 83% slučajeva uvijek dešava da su nastavnici/e konsultovani/e i uključeni/e u odlučivanje o ovom pitanju.

Mišljenje obje grupe ispitivanih nastavnika/ca je da je najefektivniji onaj plan usavršavanja koji nastavniku/ci pruža mogućnost da uvijek sam/a izabere oblasti usavršavanja (53 – 57%), dok direktori/ke podržavaju takvu praksu u 44% slučajeva. Veća saglasnost između nastavnika/ca i direktora/ki, po ovom pitanju, postoji kada procjenjuju da bi to trebalo da bude često, ali ne i uvijek. (28 – 31%).

Da se u kreiranju takvog plana uvijek rukovode potrebama učenika/ca u učenju izjavljuje 33% do 39% nastavnika/ca iz obje grupe škola, a direktori/ke takav stav podržavaju u 19% slučajeva.

Iz obje grupe škola, 12 do 16% ispitivanih nastavnika/ca izjavljuju da na početku školske godine nemaju okvirni plan svog usavršavanja. Ponekad takav plan izrađuje 24% nastavnika/ca, često 17 - 21%, a uvijek ga ima 22 - 27% nastavnika/ca. Direktori/ke smatraju da nastavnici/e takav plan uvijek imaju u samo 11% slučajeva, a često u 39%.

Polovina nastavnika/ca, iz obje grupe, smatra da njihova motivacija da se stalno usavršavaju nikada ne zavisi od motivacije ostalih kolega/koleginica da učestvuju u istom. Tek svaki/a četvrti/a nastavnik/ca smatra da njegova/njena motivacija često ne zavisi od motivacije kolega/koleginica. Deset do 15% nastavnika/ca smatra da njihova motivacija za usavršavanjem apsolutno zavisi od motivacije ostalih u kolektivu. Za razliku od njih, direktori/ke (oko 60%) smatraju da je motivacija za usavršavanjem pojedinca u školi mnogo zavisi od odnosa drugih nastavnika/ca prema tome.

Kada je riječ o prepoznavanju mjesta i funkcije obuke u konceptu unaprijeđenih zvanja, 67% nastavnika/ca iz obje grupe smatra da im je to sasvim jasno, a 20 do 23% da im je to uglavnom jasno. Oko 7% svih ispitivanih nastavnika/ca nema dovoljno informacija o tome.

Podrška direktora/ke škole profesionalnom razvoju nastavnika/ca

Ova grupa pitanja imala je za cilj da procijeni stepen podrške koju nastavnici/e dobijaju u školi za svoj profesionalni razvoj. Ukupan školski ambijent i resursi neophodni za profesionalno usavršavanje nastavnika/ca predstavljaju osnov, ali se najvažnijim faktorom podrške profesionalnom razvoju smatra direktor/ka škole. U tom cilju, postavljena pitanja odnosila su se na: opštu podršku kolektiva, a veći broj na podršku direktora/ki – zajedničkom učenju nastavnika/ca, jasnom izražavanju svog stava i vrednovanja profesionalnog razvoja, omogućavanju vremena za odlaske na seminare, davanju nastavnicima/ama povratne informacije o posjećenim časovima.

Većina nastavnika/ca iz „A“ škola smatra da često (31%) ili uvijek (41%) imaju i mogućnosti i podršku da u školi primijene naučeno na seminarima, da isprobavaju i eksperimentišu sa novim konceptima. Samo 26% nastavnika/ca iz „B“ škola procjenjuje tu podršku kao stalno dostupnu, a u 30% slučajeva kao čestu. Ispitivani direktori/ke procjenjuju da su uslovi za primjenu naučenog uvijek obezbijeđeni u 53% slučajeva, a često u 33%.

Direktori/ke smatraju da je podrška koju, kao rukovodioci škola, daju zajedničkom radu i učenju nastavnika/ca uvijek prisutna u 64% slučajeva, odnosno da je česta u 33%. Kada podršku direktora/ke procjenjuju nastavnici/e „A“ škola, oni je u skoro 60% slučajeva

procjenjuju kao konstantnu, a u 28% kao čestu, dok se u „B“ školama ova podrška procjenjuje kao stalna u 55%, a kao česta u 23% slučajeva.

Većina ispitanih nastavnika/ca „A“ škola (73%) smatra da direktor/ka škole jasno komunicira svoje uvjerenje da je usavršavanje nastavnika/ca od suštinske važnosti za postizanje vaspitno-obrazovnih ciljeva i da se ta poruka kontinuirano „čuje“. U nešto manjem broju (20%) ispitanici/e procjenjuju da ovakav stav rukovodilac saopštava često. Odgovarajući procenti, po procjenama nastavnika/ca iz „B“ škola su – 77%, odnosno 11%. Direktori/ke smatraju isto u skoro 90% slučajeva.

Kao oblik podrške koji se veoma pozitivno procjenjuje, i od strane direktora/ke i ispitivanih nastavnika/ca, je i obezbjeđivanje zamjene u nastavi, zbog odlaska na seminare ili obuke - 81% nastavnika/ca „A škola“ i 79% iz „B“ škola smatra da im je takva podrška uvijek dostupna.

Ipak, kada se posmatra nešto konkretniji oblik podrške koju rukovodilac daje nastavniku/ci u procesu unapređivanja nastavne prakse, putem posjete časovima i davanja povratnih informacija nastavniku/ci, onda je kontinuitet takve podrške mnogo manji u obje grupe ispitivanih škola. Oko 20% nastavnika/ca, iz obje grupe, ima uvijek takvu mogućnost, oko 38 do 40% ima je često, 25 do 28% ponekad, a oko 11% nastavnika/ca nikada ili veoma rijetko.

Direktori/ke smatraju da je ova praksa češće prisutna (55%) nego što to navode nastavnici/e, i da se njihove posjete časovima usmjeravaju na detaljnije praćenje pojedinih područja rada (komunikacija sa učenicima/ama, upotreba oblika i metoda rada, ocjenjivanje znanja).

5. Osnovni zaključci iz istraživanja

U ovom istraživanju pokušali smo da sagledamo neke etape u procesu obuke nastavnika/ca za realizaciju novih nastavnih programa, iz prve dvije „generacije“ škola, koje su školske 2004/05. i 2005/06. počele da primjenjuju reformisane programe. Takođe, cilj istraživanja je bio i analiza postojećeg stanja ili nivoa profesionalnog razvoja u školama. Naime, isključivo fokusiranje na obuku (seminare) ne može da ponudi sveobuhvatnu sliku razvoja nastavnika/ca, ali ni da omogući sagledavanje svih mehanizama koji u budućnosti treba da obezbijede kvalitetan profesionalni razvoj, kao „drugi talas“ unapređivanja profesionalnog razvoja nastavnika/ca.

Za značajan broj nastavnika/ca, ulazak u obuku bio je i prvi susret sa promjenama. Zato je normalno očekivati da se njihovo prilagođavanje promjenama, razumijevanje promjena i prihvatanje istih posmatra kao višefazni proces, a obuka kao njegova početna faza.

U tom smislu, nije realno očekivati da je sama obuka, počev od procesa koncipiranja, pa preko realizacije, sve do primjene onog što je naučeno na seminarima, mogla da predstavlja jedinu „polugu“ za uspješno uvođenje novih programa i ostalih promjena u obrazovanje, bez obzira što se ona uvijek smatra jednim od najvažnijih instrumenata za uvođenje i održavanje promjena. Osim toga, nemoguće je posmatrati same nastavnike/ce kao „jedinicu promjene“. Cijela škola je „jedinica promjene“. Nastavnici/e nijesu u mogućnosti da stvore i održe produktivne uslove za učenje u učionici, ukoliko se uslovi za njihov profesionalni razvoj ne stvore u samoj školi.

Osnovni nalazi ovog istraživanja odlikavaju ovakav pristup uvođenju promjena u školi, u njegovoj prvoj fazi - obuci nastavnika/ca.

- Period koji je prethodio ulasku nastavnika/ca u obuku odlikava prilično **tipične reakcije ljudi u očekivanju promjena**. Nastavnici/e su izražavali/e opravdana strahovanja, prije svega zbog činjenice da su se promjene za značajan dio njih predstavljale „raskid“ sa dotadašnjom praksom i predstavljale prijetnju stečenom profesionalnom identitetu. Tek u toku obuke, oni/e su bili u mogućnosti da sagledaju da su neka nova rješenja bila, djelimično, prisutna u njihovoj dotadašnjoj praksi. Nova pozicija u nastavi, nova uloga u timskom radu (učiteljice i vaspitačice), prvi susret sa šestogodišnjacima u sistemu obrazovanja i sa djecom sa posebnim potrebama, administrativno prevođenje učenika/ca petog razreda u „novi“ šesti, nedovoljno informacija o obukama i novim programima - bili su samo neki od dodatnih faktora koji su izazivali bojazan i skepsu prema promjenama i predstojećoj obuci.
- Suočeni sa ovakvim izazovima, nastavnici/e su opravdano imali/e prilično **visoka očekivanja od obuke** - obuka je trebalo da „odgovori“ na sva ova i brojna druga pitanja. Sa druge strane, pripremljena obuka je bila koncipirana tako da predstavlja samo „prvu fazu“ i upoznavanje „filozofije novih programa“, a da tek sljedeći koraci treba da budu fokusirani na praktična rješenja. Naime, ni raspoloživo vrijeme na seminarima, ni vrlo intenzivna dinamika obuke, kao i ograničena sredstva, nijesu omogućavali voditeljima/voditeljicama i nastavnicima/ama da u toku iste dobiju odgovore na sva pitanja i sve potrebe u budućoj praksi.
- Rezultati istraživanja pokazuju da nastavnici/e, kada govore o opštem efektu svih seminara, procjenjuju iste kao „najkorisniji“ oblik profesionalnog razvoja. Naravno, ovakav stav treba razumjeti u sklopu veoma **sužene percepcije profesionalnog razvoja** u našem sistemu obrazovanja. Osim toga, obuka im je pomogla da značajno smanje prethodna strahovanja, pružila im mogućnost susreta i razmjene iskustava sa kolegama/koleginicama, otklonila značajne nedoumice, ukazala na nove prostore za autonomiju nastavnika/ce u vaspitno-obrazovnom procesu i identifikovala osnovne potencijale škole za dalji nastavak profesionalnog usavršavanja (aktiv, uloga rukovodstva škole, timski rad i slično).
- Zbog već navedenih ograničenja, nastavnici/e procjenjuju da su im seminari omogućili **razumijevanje** ključnih koncepata (program, ciljno planiranje, opisno ocjenjivanje i slično), ali ne i **primjenu, operacionalizaciju** istih u praksi (nedostatak praktikovanja na seminarima, demonstracije i simulacije, povratnih informacija voditelja/ki na njihov rad), kao ni **praćenje** nastavnika/ca poslije obuke (savjetovanje, hospitovanje, demonstracije časova, dobijanje povratnih informacija i slično).
- Razumijevanje nove pozicije u nastavi, suočilo je nastavnike/ce sa značajnim izazovima u procesu koji slijedi. Naime, **prostor autonomije nastavnika/ca**, po njihovim navodima, otvara mogućnosti za veću kreativnost, eksperimentisanje, saradnju, istraživanje, ali i bojazan samih nastavnika/ca da oni/e sami/e ne mogu, bez značajne podrške škole - uprave i drugih kolega/koleginica, i stručnih institucija, prije svega Zavoda za školstvo, postići rezultate u nastavi koji se baziraju na tom potencijalu.
- I pored činjenice da ispitivani/e nastavnici/e navode očigledne primjere unaprijeđenosti prakse nakon obuke, postojeći kontekst škole još uvijek ne pruža

snažniji podstrek razvoju novih sadržaja i oblika profesionalnog usavršavanja. Očigledno je da su svi resursi za ovaj proces (vrijeme, planovi, oblici zajedničkog učenja, podrška uprave škola, saradnja sa drugim školama i slično) prilično ograničeni, ali i nedovoljno prepoznati kao potencijali. Percepcije ovih resursa među nastavnicima/ama, sa jedne strane, i direktorima/kama, sa druge, nijesu usaglašene u mjeri koja bi ukazivala da je profesionalni razvoj u školi prepoznatljiv dio svakodnevnog rada i kulture škole. **Uloga rukovodioca u školi** je ključna u komuniciranju vrijednosti zajedničkog učenja i stvaranju uslova za praktikovanje zajedničkog učenja i izgradnju škole kao organizacije koja uči.

- Konačno, sve ove rezultate treba sagledati u svijetlu preporuka, odnosno sljedećih aktivnosti koje predstoje Zavodu za školstvo i drugim institucijama u sistemu, u cilju unapređivanja profesionalnog razvoja u školama.

6. Preporuke

6.1. Profesionalni razvoj u školskom kontekstu

Podrška školama (posebno rukovodstvu škole):

- nakon prve faze implementacije reforme i obuke (direktora/ki i nastavnika/ca), koja je pretežno bila usmjerena na uvođenje reformskih rješenja, potrebno je podići svijest o tome da je *prioritet* obuke i ostalih oblika profesionalnog razvoja - postignuće učenika/ca, a ne reforma „po sebi“; stalno informisanje (publikacije Zavoda, Katalog stručnog usavršavanja nastavnika/ca, informacije u medijima, neposredni kontakti sa školama), mogu biti korisna sredstva za promjenu ovih stavova;
- školi je potrebna podrška da prepozna i koristi unutrašnje i spoljašnje resurse za profesionalni razvoj (aktivni nastavnika/ca na različitim nivoima, timska saradnja i učenje - organizaciono učenje, povezivanje škola i nastavnika/ca, razvoj „model škola“, korišćenje baza trenera, posjete savjetnika/ca Zavoda); Zavod, posebno savjetnici/e koji rade u područnim jedinicima, mogu pružiti podršku: radu aktiva u školi, aktiva na opštinskom nivou, saradnji škola, što su sve modeli sa kojima nastavnici/e imaju veoma dobra iskustva;
- u Program obuke za direktore/ke neophodno je uključiti sadržaje koji se odnose na prepoznavanje i efektivnije korišćenje kapaciteta škole za unapređivanje profesionalnog razvoja u školama;
- uloga direktora/ke škole je ključna pozicija za unapređivanje profesionalnog razvoja nastavnika/ca. U tom cilju, zadatak direktora/ki je i da se obučavaju za kontinuirani profesionalni razvoj, ali i da budu aktivni sudionici zajedničkog učenja u školama (iniciranje, učešće, praćenje i evaluacija); minimalni nivo uključenosti rukovodioca škole računa na poznavanje različitih aktivnosti profesionalnog razvoja (u školi i van nje), njihovih zahtjeva i ciljeva;
- evaluacija i samoevaluacija škole treba da daju odgovore na pitanje - kakva je postojeća kultura škole po pitanju profesionalnog razvoja; kakvi su stavovi nastavnika/ca i uprave prema istom; kolika je spremnost, podrška i otvorenost prema zajedničkom učenju u školi; kakva su očekivanja od drugih oblika obuke

(seminari, savjetovanja); da li postoji dobra ravnoteža između individualnih potreba za obukom i potreba škole, u cjelini, itd. Podaci iz procjene mogu pružiti veoma korisne smjernice i za koncipiranje profesionalnog razvoja na nivou obrazovnog sistema, ali i za unapređivanje profesionalnog razvoja u samoj školi;

- bolja identifikacija potreba škole u oblasti profesionalnog razvoja (podrška školama da razvije i primijeni instrumente za kontinuiranu identifikaciju potreba, da razvija i primjenjuje planove profesionalnog razvoja);
- primjena zakonske regulative koja se odnosi na kontinuirani profesionalni razvoj treba da predstavlja još jedan oblik osnaživanja i valorizovanja profesionalnog razvoja, bilo da se on dešava u školi ili „van“ nje;
- i obrazovni sistem u cjelini treba da uspješnije „odgovori“ na sve ove potrebe (sredstva, strateški planovi, definisanje standarda profesionalnog razvoja, inovirani univerzitetski programi zasnovani na kompetencijama budućih nastavnika/ca i slično).

6.2. Preporuke za koncipiranje i organizaciju budućih obuka od strane Zavoda za školstvo

Unaprijeđena koncepcija seminara - (koncepti seminara ubuduće treba da sadrže kompetencije i standarde, mehanizme praćenja i evaluacije, kao i metode koje će omogućiti više aktivnog učenja na samim seminarima); u obuci nastavnika/ca potrebno je više koristiti metode koje nastavnici/e i sami/e treba da primijene u učionici.

Diferenciranje nivoa obuke (zasnovanih na identifikaciji postojećih potreba škole i već stečenih kompetencija nastavnika/ca). Drugim riječima, nakon faze „ista obuka za sve“, buduće obuke treba da se zasnivaju na većoj prilagođenosti obuke specifičnim kompetencijama nastavnika/ca (svim nastavnicima/ama nije potrebna ista obuka); princip diferenciranosti treba da se nadgradi i planiranim sistemom praćenja nastavnika/ca i nakon obuke.

Preporuke koje slijede, većim dijelom, sadrže usaglašena mišljenja nastavnika/ca, direktora/ki i voditelja/ki seminara, koji su učestvovali u istraživanju. One se odnose na: organizaciju seminara, potrebe za dodatni sadržajima/temama i načinima obuke u toku seminara, kao i na neke oblike praćenja nakon seminara.

6.2.1. Organizacija seminara

- Seminari su efektivniji ukoliko su češći, u toku cijele školske godine i kraći, dva do tri dana (mnoge informacije se tada lakše prihvataju - period „inkubacije“; odsustvo sa posla i iz porodice se lakše postiže).
- Seminari van mjesta boravka su korisni jer omogućavaju veću posvećenost obuci (udaljenost od porodice i posla).
- Školski raspust je prihvatljivo vrijeme za pohađanje seminara, ali ne i dani vikenda.
- Seminari treba da okupljaju manje grupe učesnika (maksimalno do 20), jer to omogućava efektivnije korišćenje vremena i interaktivno učenje.

- Poželjno je da se na seminare pozivaju parovi nastavnika/ca iz iste škole (to omogućava bolju razmjenu i podstiče zajedničko učenje u školi).
- Seminari sa „stalnim grupama“ učesnika su naročito poželjni u narednom periodu, kada se seminari fokusiraju na više praktičnog rada i ujednačenim kompetencijama polaznika/ca.
- U seminare je neophodno uključivati predstavnike/ce uprave škola i Zavoda, kao i roditelje (bolje razumijevanje ciljeva i efekata obuke, bolja mogućnost praćenja i podrške nakon obuke).
- Jedan broj seminara je poželjno organizovati i u školama, posebno kada su u pitanju demonstracije časova i simuliranje.

6.2.2. Informisanje o seminarima

- Nastavnike/ce je neophodno blagovremeno i lično informisati o seminarima, a ne preko uprave škola (bolje razumiju ciljeve seminara, planiraju vrijeme i razvijaju motivaciju za učešćem).
- Planiranje seminara treba da se međusobno usaglašava, između škola i Zavoda za školstvo (planiranje se vrši na osnovu prethodno identifikovanih potreba, u saradnji Zavoda i škole; Zavod školama blagovremeno dostavlja godišnji plan obuke).
- Seminare je potrebno medijski bolje promovisati, posebno u stručnim časopisima, ali i u štampanim i elektronskim medijima (doprinosi afirmaciji profesije, reformskih promjena uopšte, podizanju povjerenja i podrške roditelja i javnosti prema obrazovnim promjenama).
- Osnažiti informisanost nastavnika/ca o primjerima dobre prakse u obuci nastavnika/ca u drugim zemljama (od strane Zavoda za školstvo).

6.2.3. Konceptija budućih seminara

- U bliskoj budućnosti, neophodno je uključivanje fakulteta, na kojima se školuju budući/e nastavnici/e u koncipiranje obuke (zbog bolje usaglašenosti programa inicijalnog obrazovanja sa profesionalnim razvojem u školi i efektivnijeg povezivanja škole i fakulteta).
- Sistem obuke mora se povezati sa sistemom unaprijeđenih zvanja nastavnika/ca, kao i definisati ključne kompetencije, odnosno ishode obuke.
- Timovi voditelja/ki seminara treba da zajednički analiziraju i evaluiraju realizovane seminare i identifikuju načine unapređivanja narednih.
- Nalaze eksterne evaluacije nadzorne službe Zavoda za školstvo treba efektivnije koristiti u koncipiranju obuke (nadzornici/e bi bili ne samo bolje informisani o ciljevima obuke, nego i bolje identifikovali potrebe za budućim obukama).
- Nalazi samoevaluacije mogu značajno unaprijediti koncipiranje seminara (bolja identifikacija potreba, uspješnije planiranje, obezbjeđivanje balansa između

potreba nastavnika/ca i potreba škole; bolja informisanost voditelja/ki i Zavoda za školstvo).

- Nastavnici/e koji/e su prošli/e određenu obuku mogu imati aktivnu ulogu u koncipiranju narednih (zajednička evaluacija obuke od strane nastavnika/ca i voditelja/ki seminara i bolja informisanost voditelja/ki o efektima primijenjenih znanja i vještina).

6.2.4. Metode i oblici rada na budućim seminarima

- Parovi voditelja/ki i iskusnih nastavnika/ca, praktičara, višestruko su korisni (doprinosu transferu praktičnih iskustava, razvijaju međusobno prihvatanje i povjerenje, omogućavaju bolju dostupnost nastavnicima/ama poslije obuke).
- Parovi nastavnika/ca iz iste škole omogućavaju bolju razmjenu i podstiču zajedničko učenje i timski rad u školi - grupni rad, razmjena, zajedničko razumijevanje, zajednički jezik kojim se govori nakon obuke, klima zajedništva – sve to doprinosi da efekti seminara budu trajniji i povećava potencijal uspješne primjene.
- Zajednička evaluacija nastavnika/ca i voditelja/ki seminara bi unaprijedila vještine analize, evaluacije i samorefleksije, koje nastavnici/e treba da primjenjuju i u praksi.
- Video-zapisi, snimljeni časovi, ogledni časovi u školama, panel diskusije i zajednički projekti su veoma efektivan način učenja na seminarima.
- Demonstracije časova su koristan oblik rada na seminarima, koji se tada mogu izvoditi u školama (doprinosu podsticanju saradnje među školama i stvaranju „model škola“).

6.2.5. Sadržaji/teme narednih obuka

Buduće obuke koje treba obezbijediti nastavnicima/ama iz ove dvije grupe škola, po njihovim mišljenjima i mišljenjima voditelja/ki i direktora/ki trebalo bi da uključe sljedeće sadržaje:

- obrazovanje djece sa posebnim potrebama (informacije o oblicima razvojnih teškoća, identifikaciju teškoća u učenju, o vještinama u radu sa ovom djecom, izradu individualnih obrazovnih planova i drugo);
- vještine timskog rada i učenja nastavnika/ca;
- produbljivanje znanja i vještina u ciljnom planiranju i opisnom ocjenjivanju;
- poznavanje programa, ciljeva i metoda za nastavu informatike (VI i naredni razredi trećeg ciklusa);
- ciljevi, oblici i resursi profesionalnog razvoja u školama (za direktore/ke i upravu škole).

6.2.6. Podrška nakon obuke

- Direktor/ka škole je u ključnoj poziciji za obezbjeđivanje uslova podrške nakon seminara i njegovo aktivno uključivanje u taj proces, obezbijediće da se uspostavi prirodna veza profesionalnog razvoja u školi i obuka koje se dešavaju izvan škole. Takođe, ključna je uloga rukovodioca škole u održavanju i unapređivanju kulture škole, odnosno svih onih vrijednosti koje doprinose izgradnji škole kao organizacije koja uči.
- Podrška savjetnika/ca i voditelja/ki obuke (savjetovanje, posjeta časovima, upućivanje na literaturu, rad na zadacima poslije seminara i dobijanje povratnih informacija).
- Aktivi u školama se identifikuju kao optimalno mjesto obezbjeđenja razmjene i širenja znanja u školama (ne samo aktivi na školskom, nego i na opštinskom i regionalnom nivou).
- Zajedničko učenje u školi (demonstracije časova, hospitacije).
- Saradnja sa drugim školama i nastavnicima/ama (posjete časovima, panel diskusije i slično).
- Sastanci i savjetovanja polaznika/ce istih obuka doprinose održivosti stečenih znanja i vještina, unapređuju vještine evaluacije i refleksije o obuci.
- Podrška osnivanju profesionalnih udruženja nastavnika/ca doprinijela bi jačanju profesionalnog razvoja i održivosti efekata obuke.

**ISTRAŽIVANJE UTICAJA OBUKE NASTAVNIKA/CA NA
PRIMJENU STEČENIH ZNANJA I VJEŠTINA I NA
AKTIVNO KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI
(2007)**

Uvod

Projekat *Reforma obrazovanja u Crnoj Gori* (MERP) - za čiju realizaciju su sredstva obezbijeđena iz kredita Svjetske banke - počeo je da se realizuje polovinom 2005. godine.

U okviru ovog Projekta podržane su i aktivnosti koje se odnose na profesionalni razvoj nastavnika/ca. Jedna od njih je i obuka nastavnika za primjenu novih nastavnih programa i njihovo osposobljavanje za nove uloge u nastavi.

U dokumentu o napredovanju ovog projekta (PAD), između ostalih, definisana su dva "izlazna" pokazatelja za praćenje uspješnosti obuke:

- u reformskim školama, najmanje 70% nastavnika/ca koristi vještine i znanja stečena kroz obuku¹ koja je obezbijeđena u sklopu Projekta,
- u reformskim školama, više od 90% učenika/ca aktivno koristi udžbenike na času.

U tom cilju Zavod za školstvo je, u toku drugog polugodišta školske 2006/07. godine, realizovao istraživanje u osnovnim školama i gimnazijama, primjenom istraživačkih instrumenata koji će se koristiti za praćenje napretka ovih pokazatelja do 2009. godine.

1. Cilj istraživanja

Istraživanje je imalo za cilj da prati:

- uticaj obuke nastavnika/ca na primjenu stečenih znanja i vještina u nastavi,
- uticaj obuke nastavnika/ca na nivo aktivnog korišćenja udžbenika u nastavi,
- i da se na osnovu dobijenih rezultata identifikuju aktivnosti za unapređivanje u narednom periodu.

2. Plan i dinamika istraživanja

Plan istraživanja obuhvata aktivnosti koje je Zavod za školstvo planirao i realizovao u sprovođenju ovog istraživanja:

- definisanje specifičnih indikatora (indikator interaktivne nastave i učenja, indikator podsticajnog ambijenta za učenje, indikator ciljnog planiranja u nastavi, indikator aktivnog korišćenja udžbenika),
- izrada instrumenata za praćenje rezultata (upitnici za nastavnike/ce, upitnici za učenika/ca i protokoli za posmatranje časova),
- definisanje uzorka za ispitivanje (broj škola, broj djece i nastavnika/ca, broj posmatranih časova),
- rad na terenu (primjena upitnika i posmatranje časova),
- obrada podataka dobijenih primjenom instrumenata,
- analiza podataka,
- izrada završnog izvještaja sa preporukama.

¹ Podrazumijeva samo one module u obuci koji su finansirani u okviru Projekta.

Navedene aktivnosti realizovane su u sljedećim fazama:

Faze	Aktivnosti	Rokovi
I faza	Izrada plana istraživanja, instrumenata, definisanje uzorka	februar - mart
II faza	Sakupljanje podataka na terenu	april - maj
III faza	Obrada podataka	jun - jul
IV faza	Analiza podataka i izrada završnog izvještaja	septembar

3. Uzorak u istraživanju

Istraživanje je obavljeno u 20 osnovnih škola koje su reformisane programe počele da primjenjuju školske 2004/05. (ukupno 20 u „A“ grupi, a od njih 10 škola) i školske 2005/06. (ukupno 27 u „B“ grupi, a od njih 10 škola) i u 8 gimnazija (od ukupno 22), koje su nove programe počele da primjenjuju 2006/07. školske godine.

Uzorkom (Tabela 1) su obuhvaćeni:

- nastavnici/e koji predaju u I, II, III, VI i VII razredu osnovne škole,
- učenici/e VI razreda osnovne škole,
- nastavnici/e koji predaju u I razredu gimnazije,
- učenici/e I razreda gimnazije.

Tabela 1

Uzorak	Opšti indikatori u istraživanju	
	Indikator 1 – nastava	Indikator 2 - udžbenici
Nastavnici/e I, II, III, VI i VII razreda osnovne škole	96 (+ 38) ²	196
Učenici/e VI razreda iz osnovnih škola „A“ i „B“	296	451
Nastavnici/e u I razredu gimnazije	-	85
Učenici/e I razreda gimnazije	-	88

Takođe, direktno je posmatrano i 38 časova u osnovnoj školi, odnosno 38 nastavnika/ca i oko 1100 učenika/ca u toku izvođenja nastave.

S obzirom da je u toku školske 2004/05. godine Zavod za školstvo izveo istraživanje³ nastave i učenja po reformisanim programima u I razredu („A“ škole), a 2006. godine i

² Broj nastavnika/ca čiji je rad direktno posmatran u učionici.

³ „Analiza nastave i ciljeva programa u I razredu devetogodišnje osnovne škole“, Zavod za školstvo i FOSI, Podgorica, 2005. I ovo istraživanje je obuhvatilo posmatranje nastave i ispitivanje stavova nastavnika/ca i roditelja, kao i test postignuća za učenike/ce. Međutim, ono nije bilo usmjereno isključivo na praćenje indikatora koji su predmet ovog istraživanja i u njemu nijesu korišćeni isti instrumenti kao u ovom istraživanju.

istraživanje efekata obuke nastavnika/ca osnovnih škola („A“ i „B“ grupa)⁴, ovo istraživanje je više usmjereno na praćenje rezultata nastave i učenja u „B“ školama. Zato je učešće učenika/ca iz ove grupe škola u uzorku za oko 50% veće nego iz „A“ škola.

4. Prikaz ključnih rezultata istraživanja

4.1. Uticaj obuke nastavnika/ca na primjenu stečenih znanja i vještina u nastavi

4.1.1. Nivo obučenosti nastavnika/ca i procjena uticaja obuke

Prije svega, interesovalo nas je koliki je procenat nastavnika/ca, u našem uzorku, do sada obuhvaćen obukom. Procenat nastavnika/ca koji nijesu prošli nijedan oblik obuke (bilo u organizaciji Zavoda za školstvo ili vršnjačke obuke u školi) kreće se od 20 do 58.5%, u cijeloj ispitivanoj grupi (Tabela 2). Ovaj podatak treba posmatrati u svijetlu činjenice da nastavnici/e iz našeg uzorka rade u školama „B“ i „C“, a obuka druge generacije nastavnika/ca trebalo je da se, osim modula u organizaciji Zavoda, sprovede i putem vršnjačke obuke u školi. Takođe, nastavnici/e predmetne nastave (a njih je 60% u našem uzorku), pohađali su manji broj modula nego nastavnici/e razredne nastave. Podaci su dobijeni iz upitnika za nastavnike/ce.

Značajan je i procenat nastavnika/ca iz ispitivane grupe koji navode da nijesu obučavani/e po nekim modulima. Najveći broj nastavnika/ca obučen je za razumijevanje novih obrazovnih programa (80%), a u mnogo manjem procentu za stvaranje podsticajnog ambijenta u učionici (41.5%).

Tabela 2

Modul	Pohađao/la obuku %	Nije pohađao/la obuku %
Upoznavanje novih obrazovnih programa (razredna nastava)	80.0	20.0
Upoznavanje novih obrazovnih programa (predmetna nastava)	54.7	45.3
Interaktivna nastava i kooperativno učenje	53.2	46.8
Ambijent u učionici i organizacija rada	41.5	58.5
Opisno ocjenjivanje	47.9	52.1

Takođe, željeli smo da saznamo kako ispitivani/e nastavnici/e procjenjuju uticaj obuke na svoju osposobljenost za primjenu novih programa i metoda rada. Podaci su dobijeni iz upitnika za nastavnike/ce (Tabela 3).

⁴ „Analiza obuke nastavnika/ca osnovnih škola u Crnoj Gori za primjenu novih nastavnih programa (2004-2006)“, Zavod za školstvo, Podgorica, 2007.

Tabela 3

Obuka mi je pomogla...	Potpuno se slažem	Uglavnom se slažem	Uglavnom se ne slažem	Uopšte se ne slažem	Ne znam	Bez odgovora
da bolje razumijem novi pristup nastavi	41.6	40.6	4.2	1.1	2.1	10.4
da se osposobim za uspješno planiranje nastave	32.4	43.7	6.2	3.1	4.2	10.4
dala mi je korisna i primjenljiva rješenja za rad u učionici	30.2	48.9	2.1	1.1	3.1	14.6
podstakla me je na razmišljanje i samostalno učenje	36.4	41.7	4.2	2.1	3.1	12.5
omogućila mi je bolju saradnju, timski rad i učenje sa kolegama/koleginicama	32.3	43.7	7.3	2.1	3.1	11.5
nije mi dala ništa više od onoga što sam i sam/a već znao/la	4.5	18.6	25.0	28.0	2.1	21.8

U velikom procentu (od 76 do 82.2 %), nastavnici/e smatraju da im je obuka, potpuno i uglavnom, pomogla da razumiju promjene u obrazovanju i pripreme se za realizaciju novih programa i metoda rada. Prema njihovim procjenama, stepen obučenosti je nešto niži kada su u pitanju planiranje nastave, obučenost za timski rad (76%) i samostalno učenje (78%), nego kada su u pitanju razumijevanje opštih promjena u obrazovanju i primjena novih rješenja u nastavi.

Oko 23% nastavnika/ca smatra da im obuka, u cjelini ili većim dijelom, nije ponudila ništa novo.

4.1.2. Procjena nivoa primjenljivosti stečenih znanja i vještina u nastavi

Stepen primjene aktivne nastave ispitivan je preko sljedećih indikatora: ambijenta i opremljenosti učionice, načina planiranja nastave i prisutnosti interaktivne nastave i kooperativnog učenja na času. Podaci su dobijeni upitnicima (za učiteljice i nastavnike/ce VI i VII razreda i učenike/ce VI razreda), kao i direktnom opservacijom časova.

4.1.2.1. Ambijent za učenje i opremljenost učionice

Kao indikatori podsticajnog ambijenta za učenje u učionici posmatrani su:

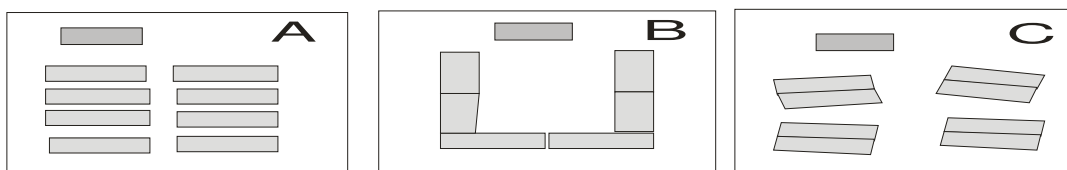
- raspored klupa i stolica (koji obezbjeđuje primjenu različitih oblika rada i aktivnosti učenika/ca),
- prisutnost materijala u učionici koji prate ciljne aktivnosti djece ili su rezultat istih (u učionici se prepoznaju rezultati dječijih aktivnosti - dječiji radovi izloženi su na zidovima i na policama ili materijali koje priprema nastavnik/ca),
- dostupnost drugih izvora znanja djeci u učionici (knjige, časopisi) i odgovarajućih tehničkih sredstava za izvođenje savremene nastave (televizor, audio-vizuelna sredstva i drugo).

a. Raspored klupa u učionici

Kada su u pitanju stavovi nastavnika/ca prema značaju rasporeda klupa za komunikaciju i druge aspekte aktivne nastave, njih 43% smatra da je raspored veoma važan za ostvarivanje ciljeva programa, dok 35% smatra da je važan, ali da nije isključivi uslov za ostvarivanje ovih ciljeva. Oko 14% nastavnika/ca smatraju da je raspored klupa važniji za ostvarivanje ciljeva u „nižim“ razredima (razredna nastava), nego u predmetnoj nastavi. Da je to neznatno ili da uopšte nije važno, smatra 8.4% ispitanih.

Ipak, učenici/e VI razreda koji/e su odgovarali/e na upitnik, u najvećem broju slučajeva (94.2%), prepoznaju sliku A kao najčešći prostor u kojem borave i uče.

Na *svim posmatranim časovima*, razredne i predmetne nastave, uočeno je da u 49% učionica djeca sjede u klupama koje su postavljene kao na slici A. U 40% ostalih posmatranih učionica klupe su postavljene u krug ili u polukrug (kao na slici C), a u 3% slučajeva kao na slici B. U 8% posmatranih učionica, raspored klupa čini „kombinaciju“ pomenutih modela.

Prema podacima iz posmatranja časova, „tradicionalan“ raspored klupa je mnogo više zastupljen u učionicama za predmetnu nastavu, nego u onima za razrednu. Odnosno, na časovima predmetne nastave samo u 1/4 učionica klupe su postavljene kao na slikama B i C.

Za razliku od toga, u učionicama u kojima se odvija razredna nastava (I i II razred), klupe su u 82% posmatranih učionica poređane na način da omogućavaju bolju komunikaciju u nastavnom procesu (slike B i C).

b. i c. Opremljenost učionica i dostupnost različitih izvora znanja djeci

Ispitivani nastavnici/e visoko vrednuju (75%) važnost opremljenosti učionice za ostvarivanje ciljeva programa.

Posmatrane učionice (38) najčešće su opremljene plakatima i crtežima, koje su djeca izradila na časovima (79%). U manjim procentima, u učionicama se nalaze šeme i preglednici koje su izradili/e nastavnici/e (63%), modeli i očigledna sredstva za nastavu (55%), televizori i druga audio-vizuelna sredstva (50%) i knjige i časopisi (42%).

Takođe, posmatranjem je dobijen podatak da je u 16% učionica djeci dostupno samo jedno od navedenih sredstava, odnosno, da se sva sredstva nalaze samo u 27% posmatranih učionica.

Nastavnici/e koji/e su odgovarali/e na upitnik daju sličnu sliku opremljenosti učionice koju koriste.

Kada ispitivani učenici/e VI razreda posmatraju svoje učionice i njihovu opremljenost, dobijaju se sljedeći podaci (Tabela 4):

Tabela 4

Odgovori učenika/ca VI razreda	(%)		
	Uvijek	Ponekad	Nema tih stvari
1. Razne knjige, časopisi koje koristimo u nastavi	29.2	42.1	28.2
2. Gotovi modeli i druga očigledna sredstva koja koristimo	30.8	53.5	15.7
3. TV ili druga audio-vizuelna sredstva koja koristimo u nastavi	14.4	44.6	41.0
4. Šeme ili preglednici koje nastavnik/ca izrađuje za nastavu	35.9	47.0	17.1
5. Plakati ili crteži koje su učenici/e izradili na časovima ili kući	66.8	30.1	3.1

Po ovim podacima, učionice su najčešće opremljene plakatima i crtežima koje sami/e učenici/e izrađuju, na časovima ili kod kuće, ili preglednicima i šemama koje izrađuju nastavnici/e.

4.1.2.2. Planiranje ciljeva, interaktivna nastava i kooperativno učenje na času

Indikatori ostvarenosti ciljeva interaktivne nastave i kooperativnog učenja označavaju:

- da u pripremama za realizaciju časova nastavnici/e jasno planiraju aktivnosti, metode i oblike rada djece, kroz koje će ostvariti postavljene ciljeve časa,
- da su planirani ciljevi zastupljeni i ostvareni u neposrednoj nastavi (na posmatranom času), kroz: prezentaciju sadržaja i važnih činjenica, stepen njihovog razumijevanja, povezivanje stečenih znanja i njihova primjenljivost u životu, sposobnost rješavanja problema, samostalnost u učenju, razvijanje sposobnosti komunikacije i saradnje i razvijanje stvaralačkih sposobnosti djece,
- da nastavnik/ca koristi različite metode i oblike rada i različita nastavna sredstva kojima se omogućava i podstiče aktivnost djece, odnosno ostvarivanje ciljeva časa.

a. Pripreme za realizaciju časova

U godišnjim planovima rada raspoređuju se ciljevi i sadržaji predmetnih programa, dok se u pripremama za realizaciju časa jasnije planiraju i definišu aktivnosti djece putem kojih će se ostvariti postavljene ciljevi. Ispitali smo, putem upitnika i opservacije časova:

- prema kojim ciljevima se nastavnici/e orijentišu u izradi priprema za časove i
- koliko je stepen zastupljenosti pojedinačnih ciljeva u ovim pripremama.

Iako skoro 95% nastavnika/ca, prema podacima iz upitnika, izrađuje godišnji plan rada, njih 64.6% izrađuje i pripreme za svaki čas posebno.

Na 58% *posmatranih* časova, posmatračima su bile dostupne pismene pripreme nastavnika/ca za taj čas, dok u 42% slučajeva nijesu. Pripreme koje nedostaju najčešće se odnose na posmatrane časove maternjeg jezika i matematike, i to češće u predmetnoj nego u razrednoj nastavi.⁵

U izradi pismenih priprema, prema rezultatima iz upitnika, nastavnici/e se najčešće orijentišu prema operativnim ciljevima programa (33%), zatim prema opštim ciljevima programa (28%), predviđenoj temi i osnovnim pojmovima (18.3%), a nešto manje prema aktivnostima učenika/ca (10.7%), a najmanje prema međupredmetnim korelacijama (9.7%).

⁵ Prema zapažanjima posmatrača, nastavnici/e koriste pripreme iz priručnika za nastavnike/ce.

U pripremama za čas, različita je učestalost navođenja ciljeva, aktivnosti djece i metoda u nastavi. Najčešće se navode ciljevi (u 91% slučajeva, po nalazima posmatrača, a u 97% po izjavama nastavnika/ca koji/e su odgovarali/e na upitnik). Zatim, slijede aktivnosti učenika/ca (u 82%, po nalazima posmatrača, a u 93% slučajeva, po izjavama nastavnika/ca). Metode i oblici rada su u 77% slučajeva sadržani u pripremama, po nalazima posmatrača, a u 87% slučajeva, po izjavama nastavnika/ca.

Koje sve ciljeve nastavnici/e definišu u pripremama za čas i kolika je njihova učestalost? U pripremama, prema izjavama nastavnika/ca, dominiraju ciljevi koji se odnose na upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama (Tabela 5).

Tabela 5

Zastupljeni ciljevi u pripremama za čas (podaci iz upitnika za nastavnike/ce)	Za sve ili za većinu časova (%)
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	97.0
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	96.8
razvijanje saradnje među učenicima/ama	92.4
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	91.4
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	87.9
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	85.5
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	83.3
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	82.0
povezivanja znanja iz različitih predmeta	75.9

b. Stepen ostvarenosti planiranih ciljeva nastave na posmatranim časovima

Od posmatrača smo tražili da, neposredno nakon završetka posmatranih časova, procijene u kojem stepenu su ciljevi ostvareni (sasvim uspješno, uglavnom uspješno, djelimično uspješno, nedovoljno uspješno i neuspješno).⁶ Na svih 38 posmatranih časova razredne i predmetne nastave dobijeni su sljedeći pokazatelji stepena ostvarenosti (Tabela 6).

Tabela 6

Sasvim i uglavnom uspješno (75 - 100%)	Djelimično uspješno (50 - 74%)	Nedovoljno uspješno (35 - 49%)
upoznavanje učenika/ca sa sadržajima i važnim činjenicama	razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika
razumijevanje sadržaja/teme koja se obrađuje	povezivanje znanja iz različitih predmeta	
razvijanje saradnje među učenicima/ama	razvijanje sposobnosti rješavanja problema	
sticanje znanja primjenljivih u životu	razvijanje stvaralačkih sposobnosti	

Može se zaključiti da u pogledu vrste ciljeva i stepena njihove ostvarenosti na posmatranim časovima, postoji visoka podudarnost u razrednoj i predmetnoj nastavi. To se može dovesti u vezu sa već uočenim trendovima u pripremanju časova (Tabela 5). Visoko rangirani ciljevi u pripremama nastavnika/ca za čas su i ciljevi koji su u visokom procentu ostvareni kroz aktivnosti učenika/ca na času. Takođe, iako nastavnici/e visoko rangiraju

⁶ Uglavnom do sasvim uspješno (75 - 100%), djelimično uspješno (50 do 74%), nedovoljno uspješno (35 do 49%), neuspješno (0 do 34%).

ciljeve vezane za razvijanje sposobnosti učenika/ca da rješavaju probleme, da samostalno uče i koriste udžbenike na času, ovi ciljevi još uvijek nemaju željeni nivo ostvarenosti na času.

U Tabeli 7 prikazujemo rezultate u odnosu na posmatrane časove razredne i predmetne nastave.

Tabela 7

Ciljevi na posmatranim časovima	% ostvarenosti ciljeva na posmatranim časovima (n=38)									
	Razredna nastava					Predmetna nastava				
	Savim uspješno	Uglavnom uspješno	Djelimično uspješno	Nedovoljno uspješno	Neuspješno	Savim uspješno	Uglavnom uspješno	Djelimično uspješno	Nedovoljno uspješno	Neuspješno
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	56.2	31.3	0.0	12.5	0.0	71.4	28.6	0.0	0.0	0.0
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	62.6	18.7	0.0	18.7	0.0	47.6	47.6	4.8	0.0	0.0
povezivanje znanja iz različitih predmeta	12.6	50.0	0.0	18.7	18.7	14.4	47.6	0.0	19.0	19.0
sticanje znanja primjenljivih u životu	31.3	50.0	0.0	0.0	18.7	23.8	66.7	0.0	0.0	9.5
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	6.3	43.7	0.0	0.0	50.0	14.3	42.8	4.8	0.0	38.1
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	12.6	31.3	43.7	6.2	6.2	9.5	38.1	28.6	14.3	9.5
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	56.3	12.5	18.7	0.0	12.5	42.8	19.0	28.6	9.6	0.0
razvijanje saradnje među učenicima/ama	0.0	68.7	0.0	0.0	31.3	19.0	61.9	0.0	0.0	19.1
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	12.5	37.5	18.7	0.0	31.3	14.4	47.6	19.0	0.0	19.0

Procenat neostvarenosti zastupljenih ciljeva u razrednoj nastavi kreće se u intervalu od 6.2 do 50.0% i najviši je u pogledu razvijanja sposobnosti djece da rješavaju probleme.

Procenat neostvarenosti zastupljenih ciljeva u predmetnoj nastavi kreće se u intervalu od 9.5 do 38.1% i najviši je u pogledu razvijanja sposobnosti učenika/ca da rješavaju probleme.

c. Metode i oblici rada na časovima

Na svakih pet minuta, posmatrači su u formularu registrovali dominantni oblik rada na svakom času (frontalni rad, individualni rad djece, rad djece u parovima i u grupama). Podatke za sve posmatrane časove prikazujemo u Tabeli 8.

Tabela 8

Oblici rada na posmatranim časovima (u minutima)	Vrijeme na posmatranim časovima (%)	
	Razredna nastava	Predmetna nastava
Dominantan frontalni rad na času - 20 i više minuta	44.0	70.0
Dominantan rad djece (izvode aktivnosti individualno, u grupama ili parovima) - 20 i više minuta	56.0	30.0
Ukupno	100.0	100.0

Kao što se vidi, u razrednoj nastavi je zastupljeniji rad djece na času, nego u predmetnoj. S obzirom na predmet, dominantan rad djece na času je češća pojava u posmatranim časovima maternjeg jezika (62%), nego matematike (50%). Na časovima jezika (maternjeg i engleskog) nije registrovan ni jedan slučaj rada djece u parovima. Drugim riječima, mnogo je prisutniji individualni rad djece i rad u grupama.

Kada nastavnici/e analiziraju učestalost pojedinih oblika rada na svojim časovima, odgovarajući na pitanje iz upitnika, dobijaju se sljedeći podaci (Tabela 9).

Tabela 9

Oblici rada na času	Odgovori nastavnika/ca (iz upitnika) (%)					
	Na svim časovima	Na većini časova	Povremeno - na oko 1/2 časova	Rijetko	Veoma rijetko	Ukupno
1. Frontalni oblik rada	33.0	35.6	19.0	11.2	1.2	100.0
2. Individualni rad učenika/ca	29.1	20.9	19.8	27.9	2.3	100.0
3. Rad učenika/ca u parovima	10.2	40.9	30.7	18.2	0.0	100.0
4. Rad učenika/ca u grupama	14.3	43.9	33.0	7.7	1.1	100.0

Sudeći po odgovorima ispitivanih nastavnika/ca, navedeni oblici rada na času se kombinuju, sa različitom učestalošću. Na svim ili na većini časova, oni navode da je zastupljen frontalni oblik rada (u 68.6% slučajeva), zatim rad učenika/ca u grupama (u 58%), a manje rad učenika/ca u parovima (u 51%) i individualno (u 50%). Međutim, ove podatke treba uzeti sa izvjesnom rezervom, budući da su odgovori nastavnika/ca izražavali stavove, ali ne i stvarno ponašanje. Naime, na posmatranim časovima (Tabela 8), dobijena je nešto drugačija slika.

Učenici/e VI razreda, koji/e su odgovarali/e na upitnik, u 72% slučajeva, izjavljuju da je frontalna nastava dominantan oblik rada na svim ili na većini časova u predmetnoj nastavi (Tabela 10). Po njihovom mišljenju, individualni oblik rada je mnogo manje zastupljen, nego što to navode nastavnici/e (Tabela 9).

Tabela 10

<i>Oblici rada na času</i>	Odgovori učenika/ca (iz upitnika) (%)				
	Na svim časovima	Na većini časova	Povremeno - na oko 1/2 časova	Rijetko	Veoma rijetko
1. Nastavnik/ca predaje, a svaki/a učenik/ca prati za sebe predavanje	43.3	29.0	6.8	6.5	14.4
2. Nastavnik/ca dijeli učenike/ce u više grupa i zadaje posebne zadatke svakoj grupi	6.4	30.6	27.2	29.7	7.1
3. Nastavnik/ca svakom učeniku/ci zadaje posebne zadatke i pojedinačno prati rad svakog/svake učenika/ce	14.8	10.0	5.6	23.7	45.9

Samo 1/4 učenika/ca koji su odgovarali/e na upitnik, navode da je individualni oblik rada dominantan na svim ili većini časova, dok se to na apsolutnoj većini ostalih časova dešava rijetko ili veoma rijetko.

4.2. Uticaj obuke nastavnika/ca na aktivno korišćenje udžbenika u nastavi

4.2.1. Dostupnost i korišćenje novih/starih udžbenika

Osnovne škole

Učenici/e koji/e su odgovarali na upitnik u 85.8% slučajeva navode da posjeduju sve potrebne udžbenike⁷. Njihovim nastavnicima/ama je u 88.3% slučajeva poznato da učenici/e imaju udžbenik za predmet koji im predaju, a 11.2% izjavljuje da zna da ih nemaju.

Takođe, 29% učenika/ca navodi da iz nekih predmeta koriste „stare” udžbenike (najčešće iz istorije, geografije, maternjeg jezika/gramatike, matematike). Odgovarajući na isto pitanje, 19% nastavnika/ca izjavljuje da ih upućuju i na korišćenje starih udžbenika.

Gimnazije

Među ispitivanim gimnazijalcima/kama, njih 72% izjavilo je da posjeduju udžbenike koji su im potrebni za sve predmete.⁸ Da učenici/e imaju udžbenik za predmet koji im predaju zna 76.2% nastavnika/ca. Da učenici/e nemaju udžbenik za dati predmet zna 17.6% nastavnika/ca, dok 6% nastavnika/ca ne zna taj podatak.

Značajan je procenat učenika/ca (59%) koji izjavljuju da ih nastavnici/e upućuju da koriste i stare udžbenike. Taj procenat je još veći, po izjavama samih nastavnika/ca - njih 68.3% upućuje učenike/ce da koriste i stare udžbenike. Prema navodima učenika/ca, to je najčešća situacija u nastavi geografije, biologije, istorije, maternjeg jezika itd. Navodi se

⁷ Problem obezbjeđivanja priručnika ili literature za izborne predmete u osnovnim školama još nije riješen na sistemski način.

⁸ Ovdje se misli na tzv. obavezne predmete u prvoj godini gimnazijskog školovanja i odgovarajuće udžbenike. Pitanje udžbenika/priručnika/literature za tzv. obavezne izborne predmete, u ovom momentu, nije zadovoljavajuće riješeno; i učenicima/ama i nastavnicima/ama isti nedostaju.

više razloga za to (npr. „proširivanje znanja“, nastavnik/ca ne upućuje direktno, ali „traži ono što se nalazi u starim udžbenicima“, otpor prema novim udžbenicima - „ne dopadaju se“ i slično).

4.2.2. Procjena zadovoljstva novim udžbenicima

Osnovne škole

Nastavnici/e osnovne škole koji su odgovarali na upitnik procjenjivali su različite aspekte udžbenika (Tabela 11).

Tabela 11

Novi udžbenici su ...	Odgovori nastavnika/ca (%)				
	Potpuno se slažem	Uglavnom se slažem	Uglavnom se ne slažem	Uopšte se ne slažem	Ne znam
usklađeni sa programom	55.2	38.6	2.6	3.6	-
prilagođeni uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	38.2	51.4	6.0	4.4	-
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	42.8	47.3	8.3	1.1	0.5
praktični, korisni za rad na času	48.4	45.7	3.8	1.6	0.5
praktični, korisni za rad učenika kod kuće	39.6	49.5	9.3	1.6	-

Usklađenost sa programom i praktičnost, korisnost za rad na času su svojstva novih udžbenika koja nastavnici/e najviše vrednuju, odnosno u potpunosti ili uglavnom se slažu s navedenim stavovima.

Skoro 57% ispitivanih učenika/ca VI razreda izjavljuje da im udžbenici veoma dopadaju, 35% da im se uglavnom dopadaju, a 5.8% da im se ne dopadaju.

Gimnazije

Kada nastavnici/e gimnazija procjenjuju kvalitet novih udžbenika, po prethodno navedenim svojstvima (Tabela 12), usklađenost sa programom i prilagođenost uzrastu i mogućnostima učenika/ca su svojstva koja se najviše vrednuju, odnosno u potpunosti ili uglavnom se slažu s navedenim stavovima.

Tabela 12

Novi udžbenici su ...	Odgovori nastavnika/ca (%)				
	Potpuno se slažem	Uglavnom se slažem	Uglavnom se ne slažem	Uopšte se ne slažem	Ne znam
usklađeni sa programom	34.6	53.6	5.9	2.3	3.6
prilagođeni uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	30.0	56.3	8.8	3.7	1.3
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	32.1	53.0	8.7	2.5	3.7
praktični, korisni za rad na času	35.0	50.0	11.2	2.5	1.3
praktični, korisni za rad učenika/ca kod kuće	32.5	52.5	11.3	0.0	3.7

Uočava se i znatno veći stepen ambivalencije učenika/ca gimnazije prema novim udžbenicima, nego među osnovcima. Naime, na pitanje o tome koliko im se dopadaju novi

udžbenici, 27% ispitivanih učenika/ca gimnazije izjavljuje da im se ne dopadaju, 55.7% da im se uglavnom dopadaju, a samo 17% da im se veoma dopadaju.

4.2.3. Korišćenje udžbenika na času i kod kuće

4.2.3.1. Učestalost korišćenja udžbenika i podrška nastavnika/ca

Osnovne škole

Da koriste udžbenike na svim časovima, odnosno na većini časova, odgovorilo je 59%, odnosno 32.6% ispitivanih učenika/ca VI razreda. Na isto pitanje, nastavnici/e navode da se udžbenici na svim časovima koriste u 40.8% slučajeva, odnosno u 51% slučajeva na većini časova (Tabela 13).

Tabela 13

Udžbenik se koristi za rad na časovima	Učestalost korišćenja udžbenika u osnovnoj školi (%)					
	Na svim časovima	Na većini časova	Povremeno - na oko 1/2 časova	Rijetko	Veoma rijetko	Bez odg.
Odgovori učenika/ca VI razreda	59.0	32.6	5.3	2.0	0.7	0.4
Odgovori nastavnika/ca	40.8	51.0	6.2	1.5	0.5	-

Preko 91% svih ispitanih učenika/ca i nastavnika/ca procjenjuju da se udžbenici koriste na svim ili na većini časova.

Podaci koji su sakupljeni *posmatranjem* časova ukazuju da se stepen korišćenja udžbenika na svim časovima kreće od 70 do 85%. U nastavi maternjeg jezika stepen iznosi 62.5% (u predmetnoj) do 87.5% (u razrednoj nastavi). U nastavi matematike raspon je od 40% (u razrednoj) do 100% (u predmetnoj nastavi).

Radne sveske su na svim posmatranim časovima korišćene u znatno manjim procentima (od 30 do 35% slučajeva).

Prethodno navedeni podaci mogu se detaljnije sagledati u svijetlu podrške koju nastavnik/ca daje učenicima/a na času da bi aktivno koristili/e udžbenik i radnu svesku - upućuje ih da nalaze lekciju u udžbeniku, da odgovaraju na pitanja i rješavaju zadatke iz udžbenika, da koriste udžbenik prilikom izrade domaćeg zadatka, za pripremu za naredni čas itd. (Tabele 14 i 15).

Tabela 14

Korišćenje udžbenika i radne sveske	Odgovori učenika/ca VI razreda (%)				
	Uvijek	Ponekad	Rijetko	Nikada	Bez odgovora
Nastavnik/ca me na času upućuje da nađem tekst o kojem se govori na času	44.3	43.3	6.5	3.5	2.4
Nastavnik/ca me na času upućuje da odgovaram na pitanja i rješavam zadatke iz udžbenika	34.1	57.2	4.9	2.5	1.3
Koristim udžbenik da bi uradio/la domaći zadatak	44.8	45.0	6.7	2.2	1.3
Koristim udžbenik kod kuće da se pripreim za čas	71.6	23.7	2.5	0.9	1.3
Koristim radnu svesku (na času)	33.0	49.0	13.7	1.8	2.5
Koristim radnu svesku (kod kuće)	37.7	40.3	14.6	3.8	5.6

Tabela 15

Korišćenje udžbenika i radne sveske	Odgovori nastavnika/ca osnovne škole(%)				
	Uvijek	Ponekad	Rijetko	Nikada	Bez odgovora
Upućujem učenike/ce da na času nađu tekst o kojem se govori na času	64.3	27.0	3.7	1.0	4.0
Upućujem učenike/ce da na času odgovaraju na pitanja i rješavaju zadatke iz udžbenika	52.6	44.9	1.5	0.0	1.0
Upućujem učenike/ce da koriste udžbenik da bi uradili/le domaći zadatak	44.4	43.9	9.7	0.5	1.5
Upućujem učenike/ce da koriste udžbenik da bi se pripremili/le za čas	50.0	31.3	10.7	4.5	3.5
Koliko učenici/e koriste radnu svesku (na času)	38.3	38.3	4.1	3.0	16.3 ⁹
Koliko učenici/e koriste radnu svesku (kod kuće)	28.6	39.8	4.6	4.1	22.9 ¹⁰

Može se uočiti da je podrška učenicima/ama da aktivno koriste udžbenike i radne sveske dominantna praksa na času, u odnosu na izostanak ove podrške.

Gimnazije

21.6% ispitivanih gimnazijalaca/ki navodi da udžbenike koriste na svim časovima, a 53.4% ih koristi na „većini časova“ (Tabela 16). S obzirom na različite ciljeve nastavnih programa, realno je da se udžbenici ne koriste aktivno na apsolutno svim časovima. Zato se može reći da u 75% slučajeva učenici/e aktivno koriste udžbenike na času. Podatak bi bio relevantniji u slučaju da su posmatrani časovi i u gimnazijama (kao što je to slučaj u osnovnim školama, u ovom istraživanju). Međutim, u prvoj godini primjene novih programa i udžbenika, smatrali smo da posmatranje časova ne može dati relevantnu sliku.

Odgovarajući na isto pitanje, nastavnici/e u 82.4% slučajeva procjenjuju da se udžbenici aktivno koriste na svim ili većini časova (Tabela 16).

Tabela 16

Udžbenik se koristi za rad na časovima	Učestalost korišćenja udžbenika u gimnaziji (%)					
	Na svim časovima	Na većini časova	Povremeno - na oko ½ časova	Rijetko	Veoma rijetko	Bez odg.
Odgovori učenika/ca	21.6	53.4	11.4	10.2	3.4	-
Odgovori nastavnika/ca	41.2	41.2	11.7	4.7	1.2	-

U svijetlu podrške koju nastavnik/ca pruža učenicima/ama da aktivno koriste udžbenik uočavaju se sljedeći trendovi (Tabela 17). Po izjavama učenika/ca, udžbenike najviše (uvijek ili često) koriste za učenje kod kuće (92%). U manjem procentu, koriste ih za učenje

⁹ Ne postoji radna sveska za sve predmetne programe.

¹⁰ Isto

na času (78.4%). Stavovi učenika/ca i nastavnika/ca o učestalosti podrške da se udžbenici aktivno koriste na času u značajnoj mjeri se razlikuju.

Tabela 17

Korišćenje udžbenika	Učenci/e (U) i nastavnici/e (N) gimnazije (%)							
	Uvijek		Često		Rijetko		Nikad	
	U	N	U	N	U	N	U	N
Nastavnik/ca upućuje da se koristi udžbenik na času, za odgovaranje na pitanja i rješavanje zadataka iz udžbenika	33.0	65.5	45.4	27.4	15.9	6.0	5.7	1.1
Za izradu domaćih zadataka	26.1	53.0	46.6	36.1	21.6	7.2	5.7	3.6
Za učenje i pripremu kod kuće	69.3	76.5	22.7	16.5	4.5	5.8	3.5	1.2

Naravno, slika o podršci za aktivno korišćenje udžbenika u gimnaziji bila bi potpunija da je bilo direktnog posmatranja časova.

5. Mjere unapređivanja

I Profesionalni razvoj nastavnika/ca i unapređivanje nastave i učenja

1. S obzirom da su *predmetni* nastavnici/e obučeni/e samo za primjenu odgovarajućeg nastavnog programa, neophodno je obezbijediti im sljedeće obuke: *Interaktivna nastava i kooperativno učenje, Ambijent u učionici, Opisno ocjenjivanje, ICT u nastavi, Inkluzivno obrazovanje.*

2. Generalno, u sljedećim fazama profesionalnog razvoja nastavnika/ca, akcenat je potrebno pomjeriti sa obuke, čiji je cilj bio priprema za početak reforme, na obuke koje će nastavnicima/ama i školama pružiti:

- više mogućnosti i resursa (npr. vrijeme, sredstva) da iskustveno uče i da praktikuju metode kooperativnog i aktivnog učenja koje će primjenjivati i u učionici, kako bi mogli da ostvare širi spektar obrazovnih ciljeva u novim programima (npr. samostalnost i kreativnost učenika/ca u nastavi i učenju, povezivanje znanja iz različitih predmeta),
- podršku da uspješnije prate, analiziraju i evaluiraju svoj rad u učionici, dijele dobru praksu, promišljaju o njoj i šire znanja i vještine, što su sve ciljevi reformskih rješenja za efektivan profesionalni razvoj,
- mogućnost efektivnijeg povezivanja znanja i vještina, i promjena stavova, putem međusobno povezanih i dugotrajnijih obuka (npr. u toku cijele školske godine), umjesto jednokratnih obuka,
- više samostalnosti, inicijative, ali i odgovornosti za identifikovanje potreba i pravaca profesionalnog razvoja i stvaranja mehanizama za održivost ovog procesa i praćenje njegovog uticaja na postignuća i ukupan razvoj učenika/ca.

3. Takođe, neophodno je početi sa primjenom sistema unaprijeđenih zvanja i napredovanja nastavnika/ca u toku 2008. godine. Naime, bez toga je nemoguće napraviti pomak od obuke čiji je cilj bio priprema za početak reforme, ka naprednijim oblicima obuke

o kojima se govori u tački 2, a koji će doprinijeti snaženju kapaciteta škole, u cjelini, da preuzme aktivniju ulogu u profesionalnom razvoju nastavnika/ca i kvalitetu nastave i učenja.

4. U narednom periodu potrebno je osnažiti aktivnosti koje doprinose samoodrživosti profesionalnog razvoja u školama, putem dijeljenja najbolje prakse i promovisanja zajedničkog učenja u školama, povezivanja škola, osnivanja profesionalnih udruženja nastavnika/ca, jačanja regionalne saradnje, organizovanja tematskih savjetovanja i konferencija, obezbjeđivanja literature za nastavnike/ce itd.

5. Školama je još uvijek potrebna podrška da razumiju ciljeve i dobiti od procesa procjenjivanja (samoevaluacija, eksterna evaluacija, eksterni ispiti, međunarodna testiranja), odnosno, kako dobijeni rezultati iz ovih procesa mogu da se koriste za unapređivanje postignuća i razvoja djece. Zato je potrebno nastaviti obuku rukovodećih timova u školama, uključujući i nastavnike/ce u unaprijeđenim zvanjima i stručne službe.

II Aktivno korišćenje udžbenika

1. Da bi se udžbenici, u narednom periodu, aktivnije koristili u nastavi, neophodno je postići šire razumijevanje funkcija udžbenika u unapređivanju nastave, učenja i ukupnog razvoja učenika/ca. Drugim riječima, nastavnicima/ama je potrebna podrška (npr. obuka, savjetovanje) koja će premjestiti fokus sa receptivnog korišćenja udžbenika na one oblike njegove upotrebe koji će unaprijediti:

- učenje putem otkrića,
- participaciju učenika/ca u nastavi,
- motivaciju učenika/ca za učenje,
- kompetencije učenika/ca za samoučenje itd.

2. Aktivnije korišćenje udžbenika neophodno je osnažiti i upotrebom drugih izvora znanja za nastavu i učenje (dodatne literature, Interneta, didaktičkih softvera itd).

3. S obzirom na uočenu ambivalentnost prema udžbenicima, u ovom istraživanju, treba osmisliti i oblike efektivnije promocije novih udžbenika (u školi i opštoj javnosti), na primjer, putem obezbjeđivanja njihove dostupnosti svim učenicima/ama, putem prezentacije u medijima, putem specifičnih obuka za njihovo korišćenje itd.

**ISTRAŽIVANJE UTICAJA OBUKE NASTAVNIKA/CA NA
PRIMJENU STEČENIH ZNANJA I VJEŠTINA I NA
AKTIVNO KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI
(2008)**

1. Uvod

Reforma obrazovanja u Crnoj Gori, u najkraćem, obuhvatila je uvođenje:

- novih planova,
- novih obrazovnih programa,
- savremenih metoda nastave/učenja i aktivan položaja učenika/ca u nastavi i
- novih udžbenika.

Projekat Reforma obrazovanja u Crnoj Gori (MERP), koji se realizuje iz sredstava kredita Svjetske banke, pored mnogih reformskih rješenja, podržava i aktivnosti koje se odnose na profesionalni razvoj nastavnika/ca. Podržana je obuka nastavnika/ca za primjenu novih nastavnih programa i njihovo osposobljavanje za nove uloge u nastavi.

U dokumentu o napredovanju ovog Projekta (PAD), između ostalih, definisana su dva "izlazna" pokazatelja za praćenje uspješnosti obuke:

- u reformskim školama, najmanje 70% nastavnika/ca koristi vještine i znanja naučene kroz obuku¹¹ koja je obezbijeđena u sklopu Projekta,
- u reformskim školama, više od 90% učenika/ca aktivno koristi udžbenike na času.

U tom cilju Zavod za školstvo je u drugom polugodištu 2007/8. školske godine realizovao istraživanje u osnovnim školama i gimnazijama. Korišćena je ista metodologija istraživanja, kao i prethodne školske godine (2006/7) .

Reforma osnovnog obrazovanja započela je školske 2004/05. u 20 osnovnih škola i odvija se predviđenom dinamikom (Tabela a).

Tabela a - Dinamika uvođenja novih programa - devetogodišnja osnovna škola

Školska godina	Škole A 20	Škole B 27	Škole C 28	Škole D 44	Škole E
2004/05.	I				
2005/06.	I, II, VI	I			
2006/07.	I, II, III, VI, VII	I, II VI	I		
2007/08.	I, II, III, IV VI, VII, VIII	I, II, III VI, VII	I, II VI	I	
2008/09.	I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX	I, II, III, IV VI, VII, VIII	I, II, III, VI, VII	I, II VI	I
2009/10.		I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX	I, II, III, IV VI, VII, VIII	I, II, III, VI, VII	I, II VI
2010/11.			I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX	I, II, III, IV VI, VII, VIII	I, II, III, VI, VII
2011/12.				I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX	I, II, III, IV VI, VII, VIII
2012/13.					I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX

¹¹ Podrazumijeva samo one module u obuci koji su finansirani u okviru Projekta. (Obrazovni programi devetogodišnje osnovne škole - za sve predmete; Planiranje i opisno ocjenjivanje; Interaktivna nastava, ambijent i kooperativno učenje; Razvoj kritičkog mišljenja)

Reforma obrazovanja u gimnaziji započela je školske 2006/07. u 22 gimnazije i odvija se predviđenom dinamikom (Tabela b)

Tabela b - Dinamika uvođenja novih programa - gimnazija

2006/07.	I
2007/08.	I, II
2008/09.	I, II, III
2009/10.	I, II, III, IV
2010/11.	I, II, III, IV

1.1. Zadaci i cilj istraživanja

Zadatak istraživanja je da se utvrdi:

- *uticaj obuke nastavnika/ca na nivo primjene stečenih znanja i vještina u nastavi,*
- *nivo aktivnog korišćenja udžbenika u nastavi.*

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi:

- *da li u reformskim školama najmanje 70% nastavnika/ca u nastavi primjenjuje vještine i znanja iz obuke;*
- *da li u reformskim školama, više od 90% učenika/ca aktivno koriste nove udžbenike u nastavi.*

1.2. Prikaz programa i realizacije obuke za nastavnike/ce osnovnih škola i gimnazija u organizaciji Zavoda za školstvo

1.2.1. Programi obuke

Za nastavnike/ce I razreda osnovne škole program obuke, koji realizuje Zavod, sastoji se od sedam modula u trajanju od 76 sati i obuhvata: (1) *Upoznavanje sa novim obrazovnim programima;* (2) *Planiranje i opisno ocjenjivanje;* (3) *Ambijent u učionici u kojoj dijete ima centralnu ulogu i odgovarajuća organizacija rada;* (4) *Interaktivna nastava maternjeg jezika i književnosti, matematike i prirode i društva;* (5) *Kooperativno učenje.* Za njihove kolege/koleginice, koji/e naredne godine ulaze u reformu, u istoj školi, ovaj program je skraćen. Modul: *Interaktivna nastava maternjeg jezika, matematike i prirode i društva* realizuje se u školi na sastancima aktiva, kroz hospitalizacije i slično.

Za nastavnike/ce VI razreda osnovne škole program se sastoji od sljedećih modula: *upoznavanje novih obrazovnih programa i metode interaktivne nastave.* Ostali moduli su: *Građansko vaspitanje; Informatika; Osposobljavanje nastavnika/ca za rad sa djecom sa posebnim obrazovnim potrebama.*

Za nastavnike/ce gimnazija obuka se sastoji od obaveznog i izbornog modula. Obavezni modul u trajanju od 96 sati sadrži: (1) *Promjene u gimnazijskom obrazovanju i novi obrazovni programi,* (2) *Procjenjivanje i ocjenjivanje u nastavi,* (3) *Metode u nastavi,* (4) *Primjena ICT u nastavi.*

1.2.2. Realizacija obuke

Prema izvještaju Odsjeka za kontinuirani profesionalni razvoj Zavoda za školstvo, od 2004. do 2007. godine (Tabela c) obuku je pohađalo ukupno 4231 direktora/ki i nastavnika/ca osnovnih škola (A, B i C) i vrtića i 477 direktora/ki i nastavnika/ca gimnazije.

Tabela c - Broj nastavnika/ca i direktora/ki koji/e su prošli obuku

<i>godina</i>	<i>direktori/ke i nastavnici/e osnovnih škola i vrtića</i>	<i>direktori/ke i nastavnici/e gimnazije</i>	<i>broj seminara</i>
2004.	579	31	51
2005.	1270	35	81
2006.	1161	50	40
2007.	1221	45	61
ukupno	4231	161	233

1.3. Aktivno korišćenje udžbenika u nastavi

Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, počev od 2004. godine, izrađuje nove udžbenike koji prate nove nastavne programe i savremene pristupe nastavi i učenju. Nove udžbenike odobrava Savjet za opšte obrazovanje i nakon toga oni postaju obavezna školska literatura.

1. INSTRUMENTI ISTRAŽIVANJA

U istraživanju su korišćeni sljedeći instrumenti:

- a. upitnik za nastavnike/ce osnovne škole i gimnazije (sadrži 18 pitanja)
- b. upitnik za učenike/ce osnovnih škola i gimnazija (sadrži 11 pitanja)
- c. protokol za posmatranje časa (sadrži 9 pitanja)

2. UZORAK ISTRAŽIVANJA

Uzorak istraživanja uključuje četiri poduzorka: a. uzorak škola; b. uzorak nastavnika/ca; c. uzorak časova koji su bili posmatrani i d. uzorak učenika/ca.

a. Uzorak škola

Istraživanje je obavljeno u 20 škola (15 osnovnih škola i 5 gimnazija). Uzorkom osnovnih škola (Tabela d) obuhvaćene su:

- škole A (5 škola) koje nove planove i programe primjenjuju počev od školske 2004/05. godine;
- škole B (5 škola) koje nove planove i programe primjenjuju počev od školske 2005/06. godine;
- škole C (5 škola) koje nove programe primjenjuju počev od školske 2006/07. godine.

Novi planovi i programi u svim gimnazijama primjenjuju se počev od 2006/07. školske godine.

Tabela d

A škole		Mjesto
1.	OŠ "Marko Miljanov"	Podgorica
2.	OŠ "Narodni heroj Savo Ilić"	Dobrota
3.	OŠ "Marko Miljanov"	Bijelo Polje
4.	OŠ "Bajo Jojić"	Andrijeвица
5.	OŠ "Milan Vuković"	Herceg Novi
B škole		Mjesto
6.	OŠ "Drago Milović"	Tivat
7.	OŠ "Mileva Lajović"	Nikšić
8.	OŠ "Pavle Rovinjski"	Podgorica
9.	OŠ "Džafer Nikočević"	Gusinje
10.	OŠ "Radomir Mitrović"	Berane
C škole		Mjesto
11.	OŠ "Dr Dragiša Ivanović"	Podgorica
12.	OŠ "Nikola Đurković"	Radanovići
13.	OŠ "9 maj"	Sutivan
14.	OŠ "Meksiko"	Bar
15.	OŠ "Jagoš Kontić"	Nikšić
Gimnazije		Mjesto
16.	Gimnazija "Slobodan Škerović"	Podgorica
17.	Gimnazija "Stojan Cerović"	Nikšić
18.	Gimnazija "Tanasije Pejatović"	Pljevlja
19.	Gimnazija "Danilo Kiš"	Budva
20.	Gimnazija "Panto Mališić"	Berane

Prilikom izbora uzorka škola vodilo se računa o veličini škola (male – velike), o teritorijalnoj zastupljenosti (južni, središnji i sjeverni region) i dvojezičnosti (škole u kojima se nastava, pored službenog, izvodi na jeziku manjinskog naroda).

b. Uzorak nastavnika/ca

Uzorkom je obuhvaćeno 202 nastavnika/ca: 152 nastavnika/ca osnovnih škola i 50 nastavnika/ca gimnazija (Tabela e).

Tabela e

NASTAVNICI/E		
škole	razred	broj
A škole	IV VIII	51
B škole	III VII	51
C škole	II IV	50
Osnovne škole ukupno		152
Gimnazije	I II	50
Ukupno nastavnika/ca		202

Prilikom izbora uzorka nastavnika/ca vodilo se računa o predmetnoj i razrednoj zastupljenosti nastavnika/ca u uzorku.

Prilikom izbora uzorka nastavnika/ca vodilo se računa o zastupljenosti nastavnika/ca predmetne i razredne nastave.

1.4. Zastupljenost obučениh nastavnika/ca u uzorku

Zastupljenost obučениh nastavnika/ca u uzorku utvrdili smo putem upitnika za nastavnike/ce. Pitanje je glasilo:

DA LI STE, PRIPREMAJUĆI SE ZA IZVOĐENJE NASTAVE PO NOVIM OBRAZOVNIM PROGRAMIMA, PRISUSTVOVALI SLJEDEĆIM OBUKAMA?

a. Osnovna škola

Najveći procenat nastavnika/ca osnovne škole odgovorio je da je prisustvovao programima obuke koji su se odnosili na upoznavanje novih obrazovnih programa (89%) i interaktivnu nastavu i kooperativno učenje (72%). Procenat nastavnika/ca u našem uzorku koji/e su prisustvovali/e programima koji se odnose na ambijent u učionici (52%) i opisno ocjenjivanje (45%) je manji (Tabela f). To je razumljivo, jer su ova dva posljednja programa namijenjena nastavnicima/ama razredne nastave, dok je uzorak sastavljen od nastavnika/ca razredne i predmetne nastave.

Tabela f

Obuka/seminar:	da/f	ne/f	suma	O	ukupno	da/%	ne/%	da/100%
upoznavanje novih obrazovnih programa	129	16	145	7	152	89.0	11.0	84.9
interaktivna nastava i kooperativno učenje	94	36	130	22	152	72.3	27.7	61.8
ambijent u učionici i organizacija rada	64	58	122	30	152	52.5	47.5	42.1
opisno ocjenjivanje	54	66	120	32	152	45.0	55.0	35.5

b. Gimnazija

Procenat nastavnika/ca iz gimnazije koji/e kažu da su prisustvovali/e programima obuke iznosi (83%) za upoznavanje sa novim obrazovnim programima i (69.8%) za interaktivnu nastavu i kooperativno učenje (Tabela g).

Tabela g

Obuka/seminar:	da/f	ne/f	suma	O	ukupno	da/%	ne/%	da/100%
upoznavanje novih obrazovnih programa	39	8	47	3	50	83.0	17.0	78.0
interaktivna nastava i kooperativno učenje	30	13	43	7	50	69.8	30.2	60.0

d. Opservacija časova**Tabela h**

OPSERVACIJA ČASOVA		
škole	razred	broj
A škole	IV VIII	20
B škole	III VII	20
C škole	II IV	19
osnovne škole ukupno		59
Gimnazija	I II	20
u k u p n o		79

Uzorkom istraživanja (Tabela h) obuhvaćeno je 79 časova (59 časova u osnovnoj školi i 20 časova u gimnaziji). Prosvjetni savjetnici su imali slobodu izbora časova, uz sugestiju, da budu zastupljeni različiti nastavni predmeti. Uzorkom su zastupljeni časovi u II, III, IV, VII i VIII razredu u osnovnoj školi, odnosno časovi u I i II razreda/u u gimnaziji.

c. Uzorak učenika/ca

Uzorkom istraživanja obuhvaćeno je 310 učenika/ca (230 učenika/ca osnovne škole i 80 učenika /ca gimnazije). U osnovnoj školi uzorkom su obuhvaćeni učenici/ce škola A, B i C iz IV, VII i VIII razreda (Tabela i).

Tabela i

UČENICI/E		
škole	razred	broj
A škole	VIII	77
B škole	VII	78
C škole	IV	75
osnovne škole ukupno		230
Gimnazija	I II	80
		310

2. Rezultati istraživanja

I KVALITET NASTAVE

Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći aspekti:

1. UTICAJ OBUKE NA OSPOSOBLJENOST NASTAVNIKA/CA ZA PRIMJENU NOVIH PROGRAMA I METODA RADA
2. PLANIRANJE I PRIPREMANJE NASTAVE
3. AMBIJENT ZA UČENJE
4. METODE UČENJA I ULOGA UČENIKA/CA U NASTAVI
5. PROCJENA USPJEŠNOSTI REALIZACIJE ČASA I CILJEVA NASTAVE

2.1. Uticaj obuke na osposobljenost nastavnika/ca za primjenu novih programa i metoda rada

2.1.1. Procjena doprinosa obuke na primjenu stečenih znanja i vještina u nastavi

Uticaj obuke na primjenu stečenih znanja i vještina u nastavi utvrđen je putem upitnika za nastavnike/ce. Nastavnici/e osnovne škole i nastavnici/e gimnazije ocijenili/e su stepen doprinosa obuke po raznim parametrima (Prikaz 2.1.1(a) i (b)).

Pitanje nastavnicima/ama je bilo:

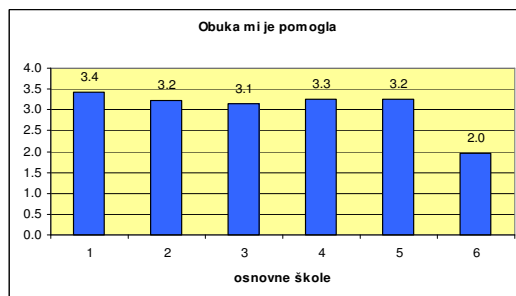
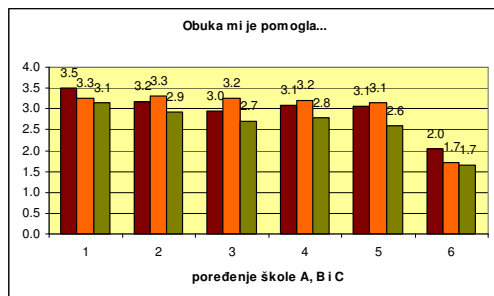
- PROCIJENITE NA KOJI NAČIN VAM JE OBUKA POMOGLA U PRIMJENI NOVIH OBRAZOVNIH PROGRAMA I REALIZACIJI NASTAVE?

a. Osnovna škola

U odnosu na sve ponuđene parametre, nastavnici/e osnovne škole, veoma visoko procjenjuju doprinos obuke (aritmetička sredina se kreće u rasponu od 3.2 do 3.4 max 4.0). Potpuno ili uglavnom se slaže da im je obuka pomogla (1) da bolje razumiju novi pristup nastavi, 92% nastavnika/ca; (2) da uspješnije planira nastavu, smatra 88% nastavnika/ca; (3) podstakla ih je na razmišljanje i samostalno učenje, smatra 83% nastavnika/ca; (4) omogućila im je bolju saradnju i timski rad, smatra 78% nastavnika/ca; (5) dala im je korisna i primjenljiva rješenja za rad u učionici, smatra 76% nastavnika/ca; (6) nije dala ništa više od onoga što su i ranije znali/e, smatra 23% nastavnika/ca.

Prikaz 2.1.1(a)

Obuka mi je pomogla...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim	F	aritm. sr.	suma	O	ukupno
da bolje razumijem novi pristup nastavi	4	3	2	1	0					
da se osposobim za uspješno planiranje nastave	63	69	5	0	6	137	3.4	143	9	152
dala korisna i primjenjiva rješenja za rad u učionici	45	81	11	1	4	138	3.2	142	10	152
podstakla me je na razmišljanje i samostalno učenje	49	61	21	5	7	136	3.1	143	9	152
omogućila mi je bolju saradnju, timski rad i učenje sa kolegama/ca	50	67	12	2	10	131	3.3	141	11	152
nije mi dala ništa više od onoga što sam i sam/a već znao/la	49	59	13	3	13	124	3.2	137	15	152
	9	22	48	44	11	123	2.0	134	18	152
Obuka mi je pomogla...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim	F	aritm. sr.	suma	O	ukupno
da bolje razumijem novi pristup nastavi	44.1	48.3	3.5	0.0	4.2	100		92.3	3.5	4.2
da se osposobim za uspješno planiranje nastave	31.7	57.0	7.7	0.7	2.8	100		88.7	8.5	2.8
dala korisna i primjenjiva rješenja za rad u učionici	34.3	42.7	14.7	3.5	4.9	100		78.9	18.2	4.9
podstakla me je na razmišljanje i samostalno učenje	35.5	47.5	8.5	1.4	7.1	100		83.0	9.9	7.1
omogućila mi je bolju saradnju, timski rad i učenje sa kolegama/ca	35.8	43.1	9.5	2.2	9.5	100		78.8	11.7	9.5
nije mi dala ništa više od onoga što sam i sam/a već znao/la	6.7	16.4	35.8	32.8	8.2	100		23.1	68.7	8.2

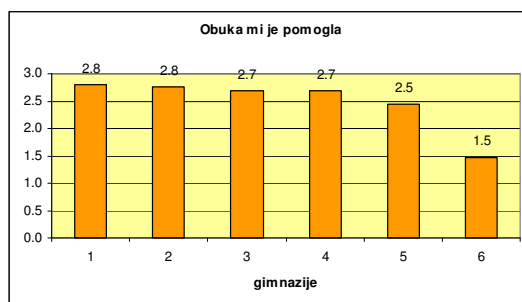
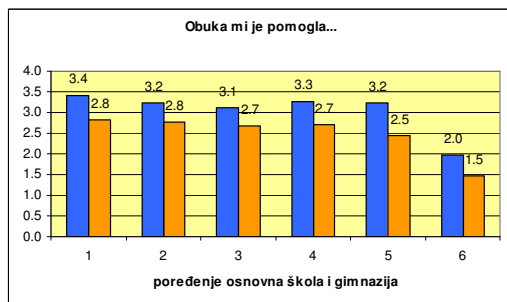
Doprinos obuke profesionalnom razvoju podjednako dobro je procijenjen od strane nastavnika/ca A, B i C škola, mada je najniža ukupna i pojedinačna prosječna ocjena zabilježena u školama C.

b. Gimnazija

Nastavnici/e gimnazija, slično kao nastavnici/e osnovnih škola, pozitivno ocjenjuju doprinos obuke (aritmetička sredina se kreće u rasponu od 2.5 do 2.8). Potpuno ili uglavnom se slaže da im je obuka pomogla (1) da bolje razumiju novi pristup nastavi - 81% nastavnika/ca; (2) da im je dala korisna i primjenjiva rješenja za rad u učionici, smatra 75% nastavnika/ca; (3) podstakla ih je na razmišljanje i samostalno učenje - 74% nastavnika/ca; (4) pomogla im je da uspješnije planiraju nastavu - 70% nastavnika/ca; (5) omogućila im je bolju saradnju i timski rad - 60% nastavnika/ca; (6) da im nije dala ništa više od onoga što su i ranije znali/e, smatra 20% nastavnika/ca.

Prikaz 2.1.1(b)

Obuka mi je pomogla...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim	F	aritm. sr.	suma	O	ukupno
da bolje razumijem novi pristup nastavi	4	3	2	1	0					
da se osposobim za uspješno planiranje nastave	7	22	8	3	1	41	2.8	42	8	50
dala korisna i primjenjiva rješenja za rad u učionici	5	26	4	4	2	41	2.7	41	9	50
podstakla me je na razmišljanje i samostalno učenje	7	22	4	3	3	39	2.7	39	11	50
omogućila mi je bolju saradnju, timski rad i učenje sa kolegama/ca	7	17	8	3	5	40	2.5	40	10	50
nije mi dala ništa više od onoga što sam i sam/a već znao/la	1	7	10	12	9	39	1.5	39	11	50
Obuka mi je pomogla...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim			potpuno, ili uglavnom se slaže	uglavnom, ili uopšte se ne slaže	ne mogu da procijenim
da bolje razumijem novi pristup nastavi	19.0	61.9	7.1	4.8	7.1	100		81.0	11.9	7.1
da se osposobim za uspješno planiranje nastave	17.1	53.7	19.5	7.3	2.4	100		70.7	26.8	2.4
dala korisna i primjenjiva rješenja za rad u učionici	12.2	63.4	9.8	9.8	4.9	100		75.6	19.5	4.9
podstakla me je na razmišljanje i samostalno učenje	17.9	56.4	10.3	7.7	7.7	100		74.4	17.9	7.7
omogućila mi je bolju saradnju, timski rad i učenje sa kolegama/ca	17.5	42.5	20.0	7.5	12.5	100		60.0	27.5	12.5
nije mi dala ništa više od onoga što sam i sam/a već znao/la	2.6	17.9	25.6	30.8	23.1	100		20.5	56.4	23.1

Kada se uporede ocjene doprinosa obuke nastavnika/ca osnovne škole i nastavnika/ca gimnazije vidi se da je doprinos obuke po svim parametrima u gimnaziji ocijenjen nešto nižom ocjenom u odnosu na osnovnu školu.

2.2. Planiranje i pripremanje nastave

2.2.1. Oblici planiranja nastave

Zastupljenost različitih oblika planiranja nastave u osnovnoj školi i u gimnaziji utvrđen je na osnovu (1) upitnika za nastavnike/ce i na osnovu (2) neposrednog uvida u nastavnikove/icine pripreme, putem protokola.

U upitniku za nastavnike/ce pitanje je glasilo:

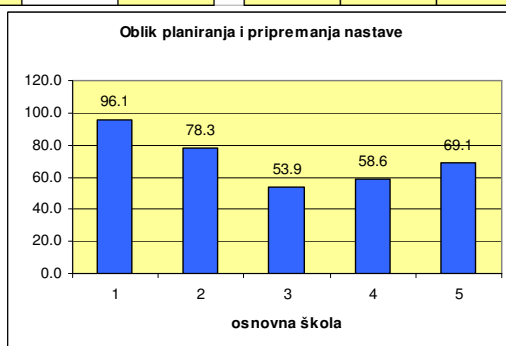
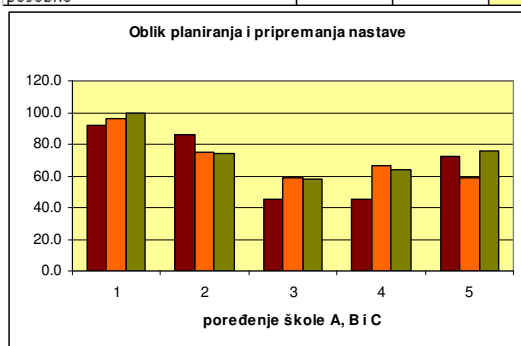
- KOJE OBLIKE PLANIRANJA I PRIPREMANJA NASTAVE KORISTITE - ŠTA OD NAVEDENOG U SVAKOM TRENUTKU IMATE?

a. Osnovna škola

Najveći procenat nastavnika/ca osnovne škole redovno izrađuje godišnji (96%) i mjesečni (78%) plan rada. Najmanji procenat nastavnika/ca ima operativni sedmični plan rada (53%) i okvirne pripreme za nekoliko časova (58%). Konkretnu pripremu za svaki čas ima oko 70% nastavnika/ca.

Prikaz 2.2.1(a)

Posjedujem:	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
godišnji plan rada	146	1	147	5	152	99.3	0.7	96.1
mjesečni plan rada	119	21	140	12	152	85.0	15.0	78.3
operativni sedmični plan rada	82	46	128	24	152	64.1	35.9	53.9
okvirne pripreme za nekoliko časova	89	39	128	24	152	69.5	30.5	58.6
konkretnu pripremu za svaki čas posebno	105	33	138	14	152	76.1	23.9	69.1

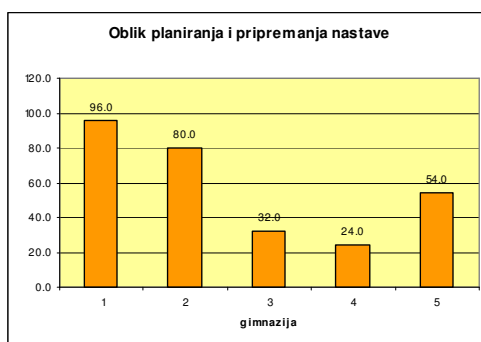
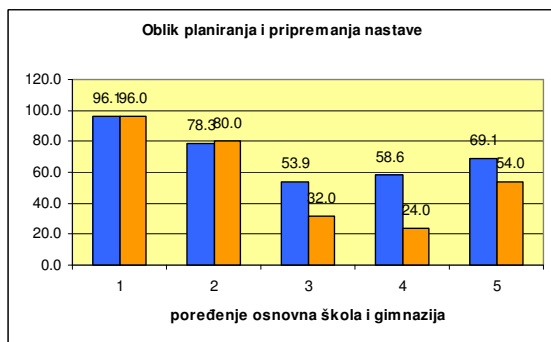
Zastupljenost pojedinih oblika planiranja i pripremanja nastave uglavnom je podjednako zastupljena u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Slično kao u osnovnoj školi, najveći procenat nastavnika/ca gimnazije izrađuje godišnji (96%) i mjesečni (80%) plan rada. Najmanji procenat nastavnika/ca ima operativni sedmični plan rada (32%) i okvirne pripreme za nekoliko časova (24%). Konkretnu pripremu za svaki čas ima oko 54% nastavnika/ca.

Prikaz 2.2.1(b)

Posjedujem:	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
godišnji plan rada	48	2	50	0	50	96.0	4.0	96.0
mjesečni plan rada	40	9	49	1	50	81.6	18.4	80.0
operativni sedmični plan rada	16	27	43	7	50	37.2	62.8	32.0
okvirne pripreme za nekoliko časova	12	29	41	9	50	29.3	70.7	24.0
konkretnu pripremu za svaki čas posebno	27	19	46	4	50	58.7	41.3	54.0

Kada se upoređi zastupljenost različitih oblika planiranja i pripremanja nastave u osnovnoj školi i u gimnaziji bitna razlika je u zastupljenosti konkretnih priprema: sedmičnih, za nekoliko časova i priprema za svaki čas.

Pitanje iz protokola za posmatranje časa:

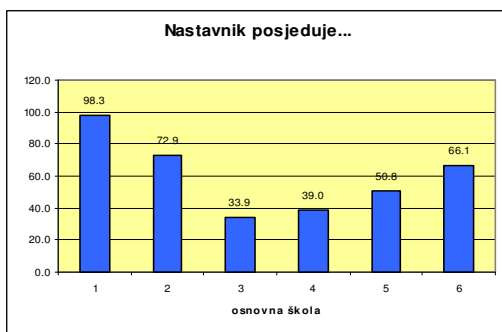
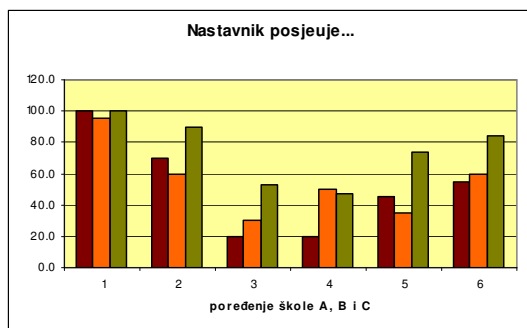
- KOJI OBLIK PLANIRANJA I PRIPREMANJA NASTAVE NASTAVNIK/CA KORISTI - ŠTA OD NAVEDENOG VAM NASTAVNIK/CA MOŽE DATI NA UVID?

a. Osnovna škola

Neposrednim uvidom u način planiranja i pripremanja nastave utvrđeno je da najveći broj nastavnika/ca osnovne škole posjeduje godišnji (98%) i mjesečni (72%) plan rada. Najmanji procenat nastavnika/ca ima operativni sedmični plan rada (33%) i okvirne pripreme za nekoliko časova (39%). Konkretnu pripremu za svaki čas ima oko 50% nastavnika/ca. Pripremu za čas koji je posmatran imalo je 66% nastavnika/ca (Prikaz 2.2.1(c)).

Prikaz 2.2.1(c)

Nastavnik posjeduje	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
godišnji plan rada	58	0	58	1	59	100.0	0.0	98.3
mjesečni plan rada	43	12	55	4	59	78.2	21.8	72.9
operativni sedmični plan rada	20	34	54	5	59	37.0	63.0	33.9
okvirne pripreme za nekoliko časova	23	25	48	11	59	47.9	52.1	39.0
konkretnu pripremu za svaki čas posebno	30	27	57	2	59	52.6	47.4	50.8
pripremu za čas koji posmatrate	39	19	58	1	59	67.2	32.8	66.1

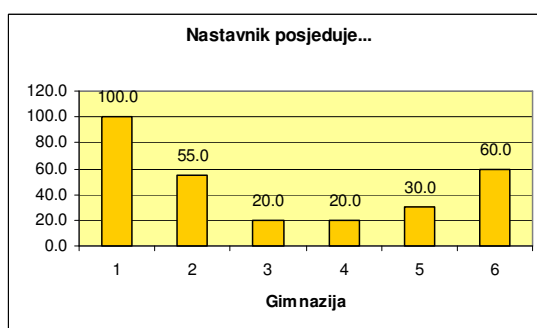
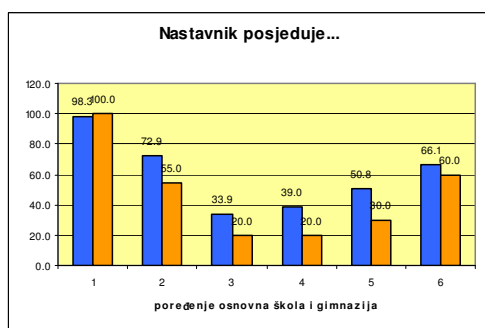

b. Gimnazija

Slično kao u osnovnoj školi najveći procenat nastavnika/ca gimnazije posjeduje godišnji (100%) i mjesečni (55%) plan rada. Najmanji procenat nastavnika/ca ima operativni sedmični plan rada (20%) i okvirne pripreme za nekoliko časova (20%). Konkretnu pripremu za svaki čas ima 30% nastavnika/ca. Pripremu za čas koji je posmatran imalo je 60% nastavnika/ca (Prikaz 2.2.1(d)).

Prikaz 2.2.1(d)

Nastavnik posjeduje	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
godišnji plan rada	20	0	20	0	20	100.0	0.0	100.0
mjesečni plan rada	11	9	20	0	20	55.0	45.0	55.0
operativni sedmični plan rada	4	16	20	0	20	20.0	80.0	20.0
okvirne pripreme za nekoliko časova	4	15	19	1	20	21.1	78.9	20.0
konkretnu pripremu za svaki čas posebno	6	13	19	1	20	31.6	68.4	30.0
pripremu za čas koji posmatrate	12	8	20	0	20	60.0	40.0	60.0

Godišnje planiranje nastave jednako je zastupljeno u osnovnoj školi i u gimnaziji. Razlike se pojavljuju u pogledu ostalih oblika planiranja i pripremanja nastave. Nastavnici/e gimnazije u nešto manjem procentu posjeduju pripreme koje se odnose na sedmično planiranje, na nekoliko časova ili na konkretan čas.

2.2.2. Sadržaj pripreme za čas

Sadržaj pripreme za čas u osnovnoj školi i u gimnaziji utvrđivan je na osnovu (1) upitnika za nastavnike/ce i na (2) osnovu neposrednog uvida u pripreme, putem protokola.

Upitnik za nastavnike/ce - pitanje:

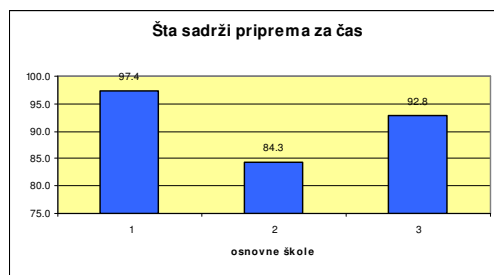
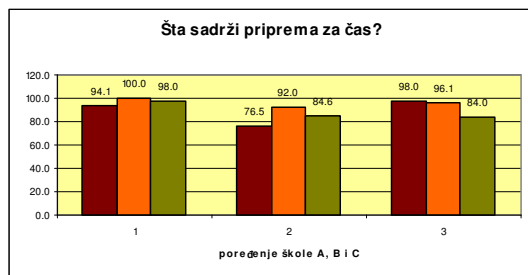
- ŠTA OD NAVEDENOG SADRŽI VAŠA PRIPREMA ZA ČAS?

a. Osnovna škola

Pripreme za čas u osnovnoj školi sadrže: (1) ciljeve časa, kod 97% nastavnika/ca; (2) aktivnosti učenika/ca na času, kod 92% nastavnika/ca i (3) metode i oblike rada na času, kod 84% nastavnika/ca.

Prikaz 2.2.2(a)

Priprema za čas sadrži:	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
ciljeve časa	148	0	148	4	152	100.0	0.0	97.4
metode i oblike rada na času	118	11	129	11	140	91.5	8.5	84.3
aktivnosti učenika na času	141	3	144	8	152	97.9	2.1	92.8

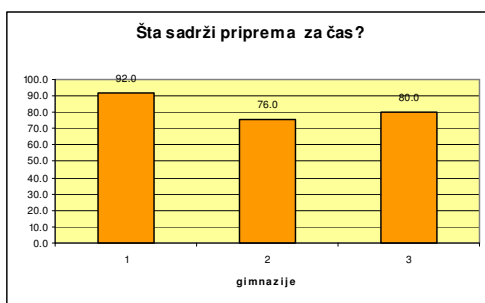
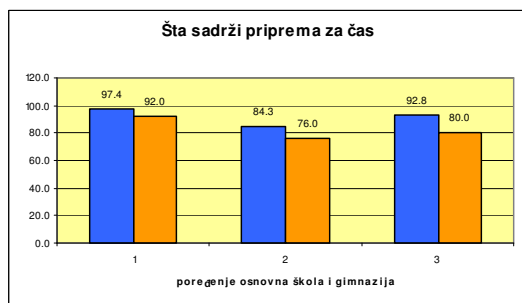
Kada se uporedi sadržaj pripreme za čas u školama A, B i C ne zapažaju se bitnije razlike. Visok procenat nastavnika/ca u sve tri grupe škola u pripremanju za čas navode ciljeve, metode i aktivnosti učenika/ca na času.

b. Gimnazija

Priprema za čas u gimnaziji sadrži: (1) ciljeve časa, kod 92% nastavnika/ca; (2) aktivnosti učenika/ca na času, kod 80% nastavnika/ca i (3) metode i oblike rada na času, kod 76% nastavnika/ca.

Prikaz 2.2.2(b)

Priprema za čas sadrži:	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
ciljeve časa	46	2	48	2	50	95.8	4.2	92.0
metode i oblike rada na času	38	6	44	6	50	86.4	13.6	76.0
aktivnosti učenika na času	40	5	45	5	50	88.9	11.1	80.0

Kada se uporedi sadržaj pripreme za čas u osnovnoj školi i u gimnaziji uočava se da nastavnici/e osnovne škole u nešto većem procentu navode osnovne elemente pripreme za čas.

Protokol - pitanje:

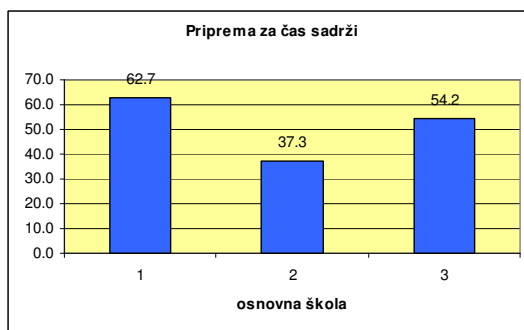
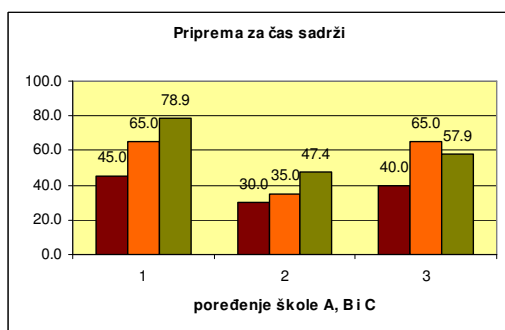
- ŠTA SADRŽI PRIPREMA ZA ČAS KOJI ĆETE POSMATRATI?

a. Osnovna škola

Na osnovu neposrednog uvida u sadržaj pisanih priprema za čas u osnovnoj školi utvrđeno je da one sadrže: (1) ciljeve časa (prisutno u 62% posmatranih priprema); (2) aktivnosti učenika/ca na času (prisutno u 54% posmatranih priprema); (3) metode i oblike rada na času (prisutno u 37% posmatranih priprema za čas).

Prikaz 2.2.2(c)

Priprema za čas sadrži:	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
jasno utvrđene ciljeve časa	37	6	43	16	59	86.0	14.0	62.7
precizno definisane metode i oblike rada na času	22	21	43	16	59	51.2	48.8	37.3
jasno istaknute aktivnosti učenika na času	32	12	44	15	59	72.7	27.3	54.2

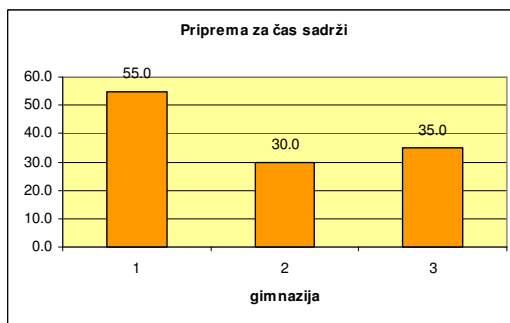
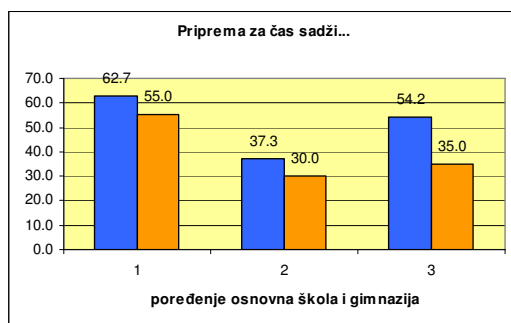
Kada se na osnovu neposrednog uvida uporedi sadržaj pripreme za čas u školama A, B i C uočava se da nastavnici/e škola C, češće, u odnosu na nastavnike/ce škola B i posebno u odnosu na nastavnike/ce škola A, u pisanoj pripremi, navode sve osnovne elemente pripreme za čas.

b. Gimnazija

Na osnovu neposrednog uvida u sadržaj pisanih priprema za čas kod nastavnika/ca gimnazije utvrđeno je da one sadrže: (1) ciljeve časa (prisutno u 55% posmatranih priprema); (2) aktivnosti učenika/ca na času (prisutno u 35% posmatranih priprema); (3) metode i oblike rada na času (prisutno u 30% posmatranih priprema za čas).

Prikaz 2.2.2(d)

Priprema za čas sadrži:	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
jasno utvrđene ciljeve časa	11	6	17	3	20	64.7	35.3	55.0
precizno definisane metode i oblike rada na času	6	12	18	2	20	33.3	66.7	30.0
jasno istaknute aktivnosti učenika na času	7	11	18	2	20	38.9	61.1	35.0

Kada se na osnovu neposrednog uvida uporedi sadržaj pripreme za čas u osnovnoj školi i u gimnaziji uočava se da nastavnici/e osnovne škole češće u odnosu na nastavnike/ce gimnazije navode sve osnovne elemente pripreme za čas. Posebno je značajna razlika u pogledu precizno definisanih aktivnosti učenika/ca na času.

2.2.3. Pristupi planiranja nastave

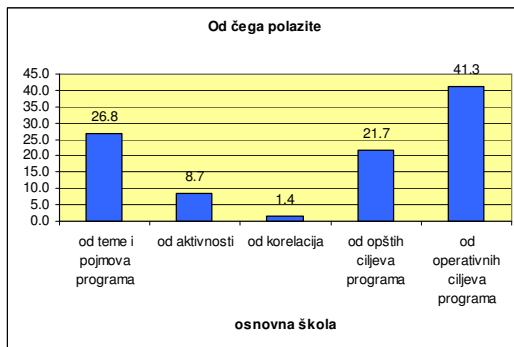
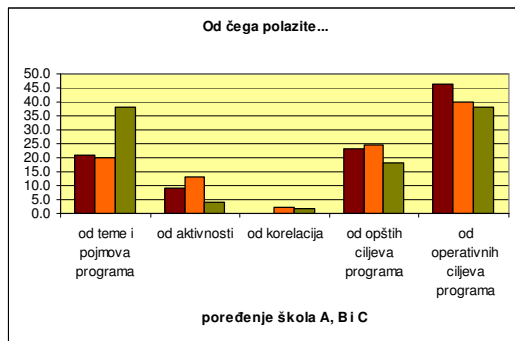
Putem upitnika utvrdili smo šta je nastavniku/ci polazište u pripremanju nastave. Da li prilikom pripremanja nastave polazi od ciljeva programa?

Pitanje iz upitnika za nastavnike/ce:

- OD ČEGA, NAJČEŠĆE, POLAZITE KADA PRIPREMATE ČAS?

a. Osnovna škola

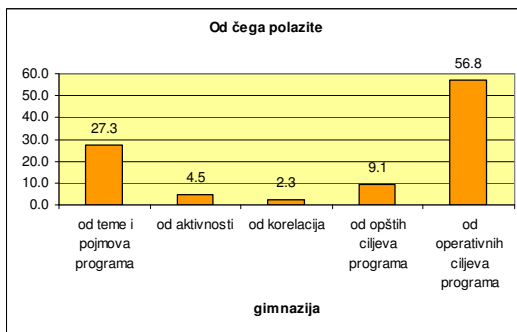
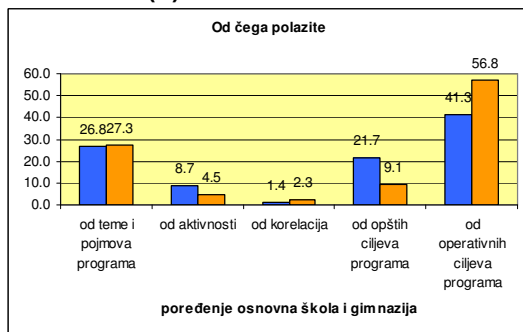
Najveći procenat ispitanih nastavnika/ca osnovne škole u pripremanju nastave polazi od operativnih ili od opštih ciljeva programa (63%). Od teme i pojmova programa polazi 26% nastavnika/ca. Oko 10% nastavnika/ca osnovne škole navodi da nastavu planira na osnovu aktivnosti ili na osnovu korelacija programa.

Prikaz 2.2.3(a)

Procenat nastavnika/ca, oko 60%, koji/e planiraju nastavu na osnovu ciljeva programa podjednak je u sve tri grupe škola, u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Najveći procenat nastavnika/ca gimnazije u pripremanju nastave polazi od operativnih ili od opštih ciljeva programa (66%). Od teme i pojmova programa polazi 27% nastavnika/ca gimnazije. Oko 7% nastavnika/ca gimnazije navodi da nastavu planira na osnovu aktivnosti ili na osnovu korelacija programa.

Prikaz 2.2.3(b)

Procenat nastavnika/ca, od oko 60%, koji/e planiraju nastavu na osnovu ciljeva programa podjednak je u osnovnoj školi i u gimnaziji.

2.2.4. Zastupljenost ciljeva u pripremi za čas

Zastupljenost pojedinih ciljeva nastave u pripremi za čas utvrdili smo na osnovu upitnika za nastavnike/ce.

Pitanje u upitniku za nastavnike/ce:

- MOLIMO VAS DA ODREDITE U KOM STEPENU SU POJEDINI OD OVDJE NAVEDENIH CILJEVA, ZASTUPLJENI U VAŠIM PRIPREMAMA ZA ČAS?

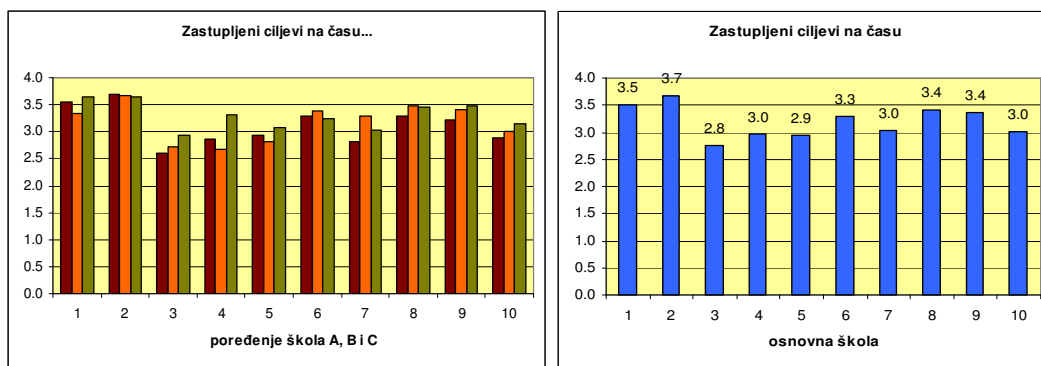
a. Osnovna škola

Po mišljenju nastavnika/ca osnovne škole sljedeći ciljevi nastave imaju visok procenat zastupljenosti u njihovim pripremanjima za čas (aritmetička sredina se kreće od 2.9 do 3.7).

Na svim ili na većini časova u značajnoj mjeri su prisutni sljedeći ciljevi nastave: (1) razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje (prisutno kod 97% nastavnika/ca); (2) upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama (prisutno kod 93% nastavnika/ca); (3) razvijanje sposobnosti komunikacije i dijaloga (prisutno kod 90% nastavnika/ca); (4) razvijanje samostalnosti u učenju (prisutno kod 89% nastavnika/ca); (5) razvijanje saradnje među učenicima/ama (prisutno kod 86% nastavnika/ca); (6) sticanje znanja primjenljivih u životu (prisutno kod 77% nastavnika/ca); (7) razvijanje sposobnosti rješavanja problema (prisutno kod 75% nastavnika/ca); (8) razvijanje stvaralačkih sposobnosti (prisutno kod 75% nastavnika/ca); (9) povezivanje znanja iz različitih predmeta (prisutno kod 69% nastavnika/ca).

Prikaz 2.2.4(a)

Zastupljeni ciljevi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	arit. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	90	49	6	4	0	3.5	149	3	152
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	106	40	2	2	0	3.7	150	2	152
povezivanja znanja iz različitih predmeta	44	58	11	35	0	2.8	148	4	152
sticaje znanja primjenljivih u životu	48	68	13	21	0	3.0	150	2	152
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	51	61	15	22	0	2.9	149	3	152
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	67	66	10	6	0	3.3	149	3	152
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	49	70	12	14	1	3.0	146	6	152
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	83	51	5	9	0	3.4	148	4	152
razvijanje saradnje među učenicima	86	43	10	10	0	3.4	149	3	152
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	54	57	19	17	0	3.0	147	5	152
Zastupljeni ciljevi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili na	oko ½ časova	na nekim časovima,
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	60.4	32.9	4.0	2.7	0.0		93.3	4.0	2.7
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	70.7	26.7	1.3	1.3	0.0		97.3	1.3	1.3
povezivanja znanja iz različitih predmeta	29.7	39.2	7.4	23.6	0.0		68.9	7.4	23.6
sticaje znanja primjenljivih u životu	32.0	45.3	8.7	14.0	0.0		77.3	8.7	14.0
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	34.2	40.9	10.1	14.8	0.0		75.2	10.1	14.8
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	45.0	44.3	6.7	4.0	0.0		89.3	6.7	4.0
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	33.6	47.9	8.2	9.6	0.7		81.5	8.2	10.3
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	56.1	34.5	3.4	6.1	0.0		90.5	3.4	6.1
razvijanje saradnje među učenicima	57.7	28.9	6.7	6.7	0.0		86.6	6.7	6.7
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	36.7	38.8	12.9	11.6	0.0		75.5	12.9	11.6

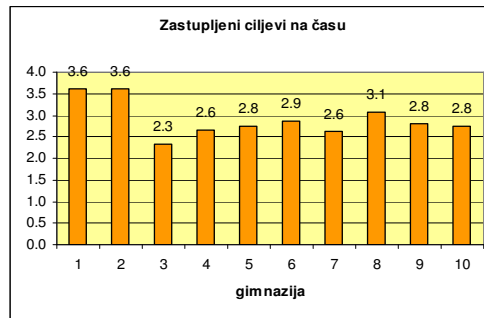
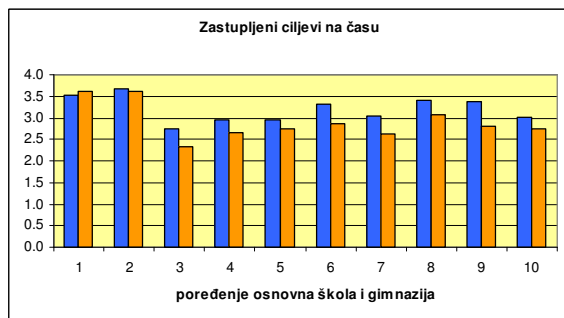
Zastupljenost pojedinih ciljeva nastave podjednako je prisutna u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Po mišljenju nastavnika/ca gimnazije sljedeći ciljevi nastave imaju visok procenat zastupljenosti u njihovim pripremama za čas (aritmetička sredina se kreće od 2.3 do 3.6). Na svim ili na većini časova u značajnoj mjeri su prisutni sljedeći ciljevi nastave: (1) razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje (prisutno kod 95% nastavnika/ca); (2) upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama (prisutno kod 94% nastavnika/ca); (3) razvijanje sposobnosti komunikacije i dijaloga (prisutno kod 77% nastavnika/ca); (4) razvijanje samostalnosti u učenju (prisutno kod 75% nastavnika/ca); (5) razvijanje stvaralačkih sposobnosti (prisutno kod 69% nastavnika/ca); (6) razvijanje saradnje među učenicima/ma (prisutno kod 68% nastavnika/ca); (7) sticanje znanja primjenjivih u životu (prisutno kod 66% nastavnika/ca); (8) razvijanje sposobnosti rješavanja problema (prisutno kod 65% nastavnika/ca); (9) povezivanje znanja iz različitih predmeta (prisutno kod 53% nastavnika/ca).

Prikaz 2.2.4(b)

Zastupljeni ciljevi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	4	3	2	1	0				
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	34	13	3	0	0	3.6	50	0	50
povezivanje znanja iz različitih predmeta	33	14	1	1	0	3.6	49	1	50
sticaje znanja primjenjivih u životu	5	21	8	15	0	2.3	49	1	50
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	10	22	5	11	0	2.6	48	2	50
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	15	17	7	10	0	2.8	49	1	50
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	13	23	6	5	1	2.9	48	2	50
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	11	18	8	9	1	2.6	47	3	50
razvijanje saradnje među učenicima	22	16	3	8	0	3.1	49	1	50
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	14	20	8	8	0	2.8	50	0	50
	13	21	5	10	0	2.8	49	1	50
Zastupljeni ciljevi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili na	oko ½ časova	na nekim časovima,
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	68.0	26.0	6.0	0.0	0.0		94.0	6.0	0.0
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	67.3	28.6	2.0	2.0	0.0		95.9	2.0	2.0
povezivanje znanja iz različitih predmeta	10.2	42.9	16.3	30.6	0.0		53.1	16.3	30.6
sticaje znanja primjenjivih u životu	20.8	45.8	10.4	22.9	0.0		66.7	10.4	22.9
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	30.6	34.7	14.3	20.4	0.0		65.3	14.3	20.4
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	27.1	47.9	12.5	10.4	2.1		75.0	12.5	12.5
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	23.4	38.3	17.0	19.1	2.1		61.7	17.0	21.3
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	44.9	32.7	6.1	16.3	0.0		77.6	6.1	16.3
razvijanje saradnje među učenicima	28.0	40.0	16.0	16.0	0.0		68.0	16.0	16.0
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	26.5	42.9	10.2	20.4	0.0		69.4	10.2	20.4

Kada se uporedi zastupljenost pojedinih ciljeva nastave u osnovnoj školi i u gimnaziji uočava se da su srednje vrijednosti za većinu ciljeva u gimnaziji nešto niže nego u osnovnoj školi. U odnosu na ciljeve koji se odnose na upoznavanje i razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje nema bitnije razlike između osnovne škole i gimnazije.

2.3. Ambijent za učenje

2.3.1. Opremljenost učionica i dostupnost različitih izvora znanja

Opremljenost učionice i dostupnost različitih izvora znanja na času utvrdili smo neposrednim posmatranjem, putem protokola. Pitanje je glasilo:

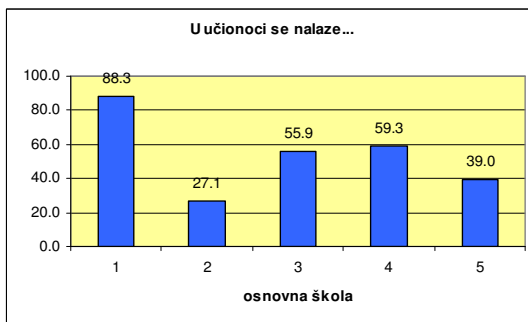
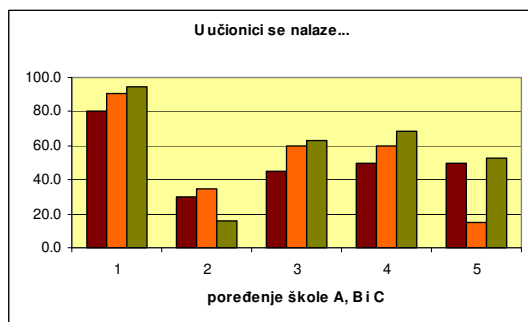
- U TABELI SU NAVEDENE RAZLIČITE STVARI KOJE SE MOGU NALAZITI U UČIONICI. ŠTA SE NALAZI NA ČASU KOJI VI POSMATRATE?

a. Osnovna škola

U osnovnoj školi u najvećem broju posmatranih učionica u vrijeme časa nalaze se udžbenici i sveske učenika/ca (88%). Od drugih izvora znanja najčešće su prisutni crteži i plakati koje su učenici/e izradili/e za čas (59%) i crteži i plakati koje su nastavnici/e izradili/e za čas (56%). U nešto manjoj mjeri su prisutna audio-vizuelna sredstva (39%) i dodatna literatura (27%).

Prikaz 2.3.1(a)

U učionici se nalaze	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
udžbenici i sveske učenika	53	6	59	1	60	89.8	10.2	88.3
riječnici, enciklopedije i druge knjige koje se koriste na času	16	39	55	4	59	29.1	70.9	27.1
crteži ili plakati koje je nastavnica izradila za čas	33	24	57	2	59	57.9	42.1	55.9
crteži ili plakati koje su učenici izradili za čas	35	22	57	2	59	61.4	38.6	59.3
televizor ili druga audio-vizuelna sredstva koja se koriste na času	23	35	58	1	59	39.7	60.3	39.0

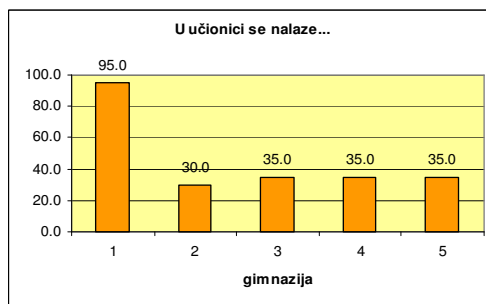
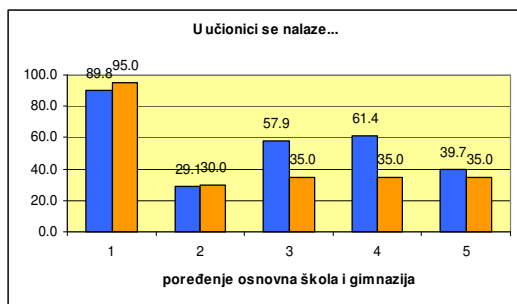
Odnos prisutnih izvora znanja u osnovnoj školi sličan je u školama A, B i C.

b. Gimnazija

U gimnaziji, u najvećem broju posmatranih učionica, za vrijeme časa, nalaze se udžbenici i sveske učenika/ca (95%). Od drugih izvora znanja najčešće su prisutni crteži i plakati koje su učenici/e izradili/e za čas (35%); crteži i plakati koje su nastavnici/e izradili/e za čas (35%); audio-vizuelna sredstva (35%). U nešto manjoj mjeri prisutna je dodatna literatura (30%).

Prikaz 2.3.1(b)

U učionici se nalaze	DA/F	NE/F	suma	O	ukupno	DA/%	NE/%	da/100%
udžbenici i sveske učenika	19	1	20	0	20	95.0	5.0	95.0
riječnici, enciklopedije i druge knjige koje se koriste na čas	6	14	20	0	20	30.0	70.0	30.0
crteži ili plakati koje je nastavnica izradila za čas	7	13	20	0	20	35.0	65.0	35.0
crteži ili plakati koje su učenici izradili za čas	7	13	20	0	20	35.0	65.0	35.0
televizor ili druga audio-vizuelna sredstva koja se koriste na čas	7	13	20	0	20	35.0	65.0	35.0

U poređenju sa osnovnom školom, u gimnaziji su u manjoj mjeri prisutni crteži i plakati koje izrađuju učenici/e ili nastavnici/e za čas.

2.3.2. Raspored klupa u učionici

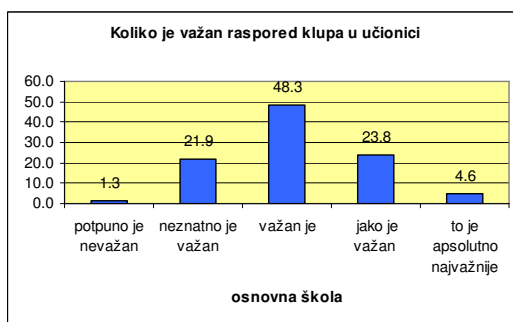
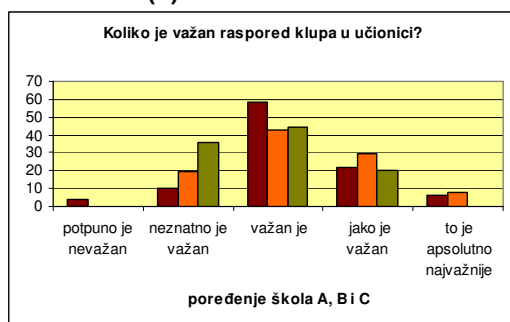
Putem upitnika za nastavnike/ce utvrdili smo mišljenje nastavnika/ca o važnosti rasporeda klupa u učionici, a zatim i stvarni raspored klupa neposrednim posmatranjem, putem protokola.

Pitanje iz upitnika za nastavnike/ce:

- PO VAŠEM MIŠLJENJU, KOLIKO JE VAŽAN RASPORED KLUPA U UČIONICI ZA OSTVARIVANJE ODREĐENIH CILJEVA PROGRAMA?

a. Osnovna škola

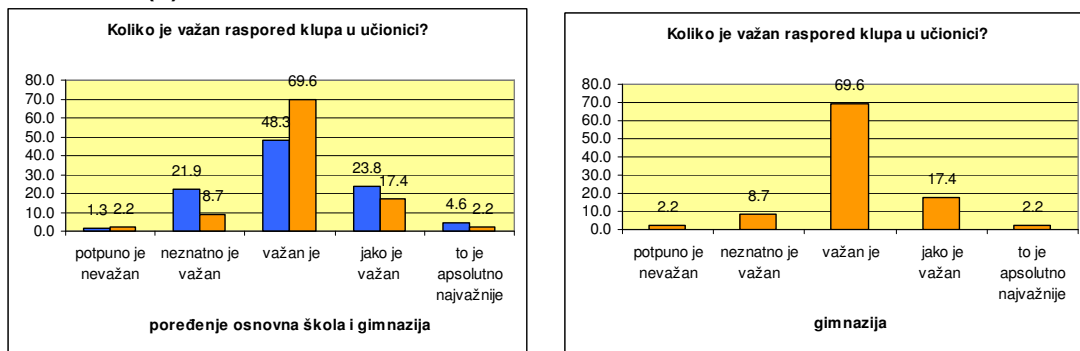
Većina nastavnika/ca osnovne škole (oko 80%) smatra da je raspored klupa u učionici važan za realizaciju pojedinih ciljeva nastave (Prikaz 2.3.2(a)). Mišljenje nastavnika/ca o važnosti rasporeda klupa u učionici slično je u školama A, B i C.

Prikaz 2.3.2(a)

b. Gimnazija

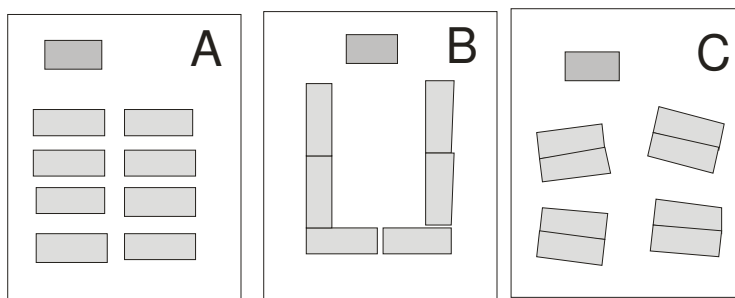
Većina nastavnika/ca gimnazije (oko 90%) smatra da je raspored klupa u učionici važan za realizaciju pojedinih ciljeva nastave (Prikaz 2.3.2(b)). U poređenju sa nastavnicima/ama osnovne škole nastavnici/e gimnazije u većem stepenu percipiraju važnost rasporeda klupa u učionici za realizaciju pojedinih ciljeva nastave.

Prikaz 2.3.2(b)

Pitanje u protokolu za posmatranje časa:

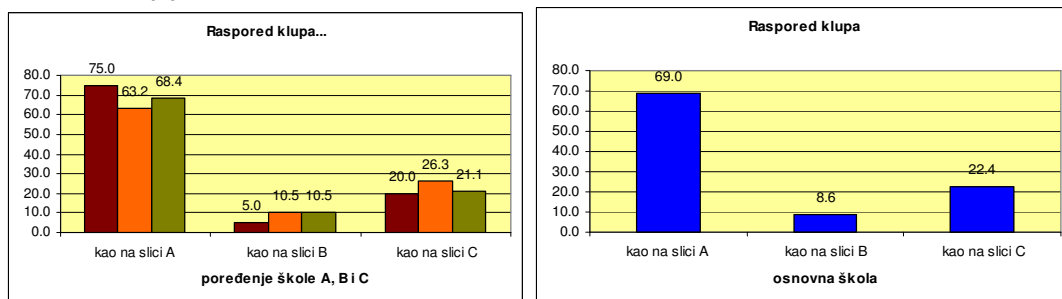
- NA SLIKAMA **A, B I C**, PRIKAZANI SU RAZLIČITI NAČINI RASPOREDA KLUPA U UČIONICI. KAKO SU RASPOREĐENE KLUPE NA ČASU KOJU VI POSMATRATE?

a. Osnovna škola

Dominantan broj, 69% posmatranih učionica, u osnovnoj školi, ima klasičan raspored (raspored klupa koji je prilagođen frontalnom obliku rada). Isti odnos rasporeda klupa u učionici prisutan je u školama A, B i C.

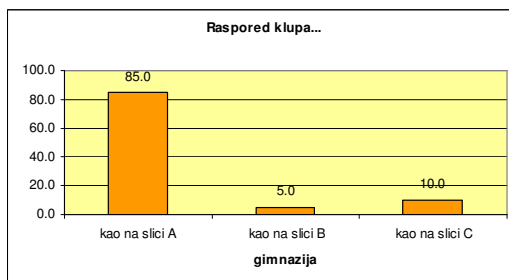
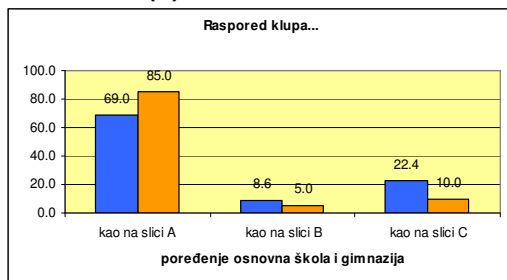
Prikaz 2.3.2(c)

b. Gimnazija

Dominantan broj, 85% posmatranih učionica, u gimnaziji, ima klasičan raspored klupa. U poređenju sa osnovnom školom u gimnazijama je manje učionica u kojima su klupe prilagođene drugim oblicima rada.

Prikaz 2.3.2(d)

2.4. Metode učenja i položaj učenika/ca u nastavi

2.4.1. Zastupljenost oblika i metoda učenja na času

Zastupljenost različitih oblika i metoda učenja na času utvrdili smo putem (1) upitnika za učenike/ce i (2) upitnika za nastavnike/ce.

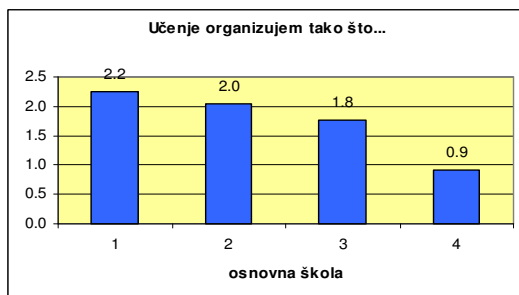
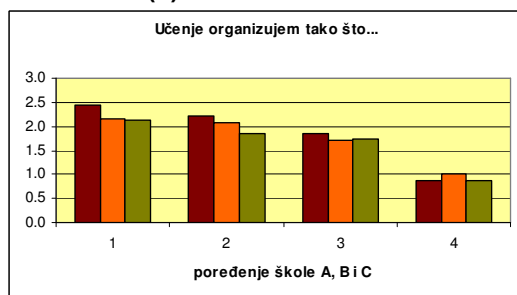
Pitanje u upitniku za nastavnike/ce:

- U TABELI SU NAVEDENI RAZLIČITI NAČINI UČENJA NA ČASU. KOLIKO ČESTO VI ORGANIZUJETE UČENJE NA OVAJ NAČIN?

a. Osnovna škola

Na svim ili na većini časova nastavnici/e osnovne škole najčešće koriste frontalni oblik rada (47% nastavnika/ca predaje lekciju cijelom odjeljenju). Ako se izuzme individualni rad (prisutan na svim ili na većini časova tek kod 4.3% nastavnika/ca) u osnovnoj školi su značajno zastupljeni grupni rad (prisutan na svim ili na većini časova kod 37% nastavnika/ca) i rad u paru (prisutan na svim ili na većini časova kod 29% nastavnika/ca).

Prikaz 2.4.1(a)

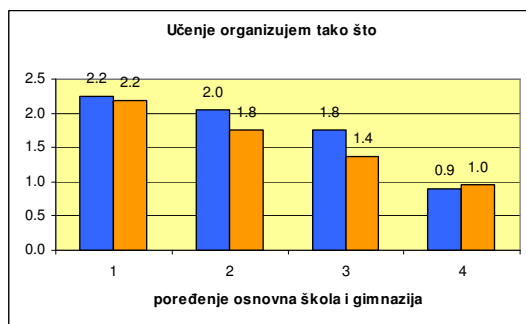
Odnos zastupljenosti različitih oblika rada podjednako je prisutan u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Na svim ili na većini časova nastavnici/e gimnazije najčešće koriste frontalni oblik rada (predaje lekciju cijelom odjeljenju 40% nastavnika/ca). Ako se izuzme individualni rad (prisutan na svim ili na većini časova tek kod 6.5 % nastavnika/ca) u gimnaziji su u znatnoj mjeri zastupljeni grupni rad (prisutan na svim ili na većini časova kod 26% nastavnika/ca) i rad u paru (prisutan na svim ili na većini časova kod 11% nastavnika/ca).

Prikaz 2.4.1(b)

Učenje organizujem tako što...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
predajem lekciju cijelom odjeljenju	4	3	2	1	0				
podijelim učenike u manje grupe i svakoj grupi dajem posebne zadatke	2	10	11	19	3	2.2	47	3	50
podijelim učenike u parove i zadajem im posebne zadatke	1	4	10	27	4	1.8	45	5	50
zadajem posebne zadatke svakom učeniku	0	3	5	25	13	1.4	46	4	50
						1.0	46	4	50
Učenje organizujem tako što...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili na većini	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikada
predajem lekciju cijelom odjeljenju	19.1	21.3	25.5	27.7	6.4		40.4	25.5	34.0
podijelim učenike u manje grupe i svakoj grupi dajem posebne zadatke	4.4	22.2	24.4	42.2	6.7		26.7	24.4	48.9
podijelim učenike u parove i zadajem im posebne zadatke	2.2	8.7	21.7	58.7	8.7		10.9	21.7	67.4
zadajem posebne zadatke svakom učeniku	0.0	6.5	10.9	54.3	28.3		6.5	10.9	82.6

Nema binije razlike u zastupljenosti frontalnog oblika rada u osnovnoj školi i u gimnaziji. U osnovnoj školi su u nešto većem procentu zastupljeni grupni oblik rada i rad u paru u odnosu na gimnaziju.

Pitanje u upitniku za učenike/ce:

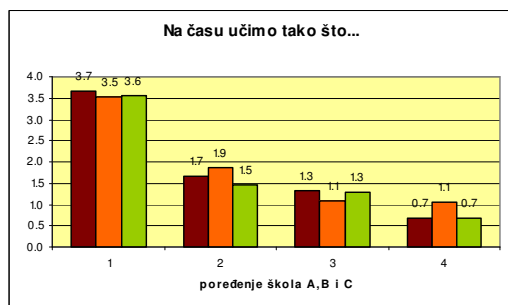
- U TABELI SU NAVEDENI RAZLIČITI NAČINI UČENJA NA ČASU. KOLIKO ČESTO UČITE NA OVAJ NAČIN?

a. Osnovna škola

Učenici/e osnovne škole najčešće uče frontalno (nastavnik/ca predaje lekciju cijelom odjeljenju na svim ili na većini časova u 90% slučajeva). Percepcija ostalih oblika učenja znatno je niža. Da uče u grupama na svim ili na većini časova percipira tek 21% učenika/ca.

Prikaz 2.4.1(c)

Na času učimo tako što...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	arit. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
nastavnica predaje lekciju cijelom odjeljenju	160	48	16	5	0	3.6	229	1	230
nastavnica dijeli učenike u manje grupe i svakoj grupi zadaje posebne	8	42	64	96	19	1.7	229	1	230
nastavnica dijeli učenike u parove i svakom paru zadaje posebne zadatke	5	24	41	107	52	1.2	229	1	230
nastavnica zadaje posebne zadatke svakom učeniku	3	15	27	75	110	0.8	230	0	230
Na času učimo tako što...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikad
nastavnica predaje lekciju cijelom odjeljenju	69.9	21.0	7.0	2.2	0.0		90.8	7.0	2.2
nastavnica dijeli učenike u manje grupe i svakoj grupi zadaje posebne	3.5	18.3	27.9	41.9	8.3		21.8	27.9	50.2
nastavnica dijeli učenike u parove i svakom paru zadaje posebne zadatke	2.2	10.5	17.9	46.7	22.7		12.7	17.9	69.4
nastavnica zadaje posebne zadatke svakom učeniku	1.3	6.5	11.7	32.6	47.8		7.8	11.7	80.4

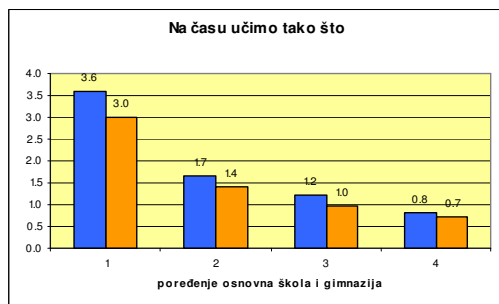
Percepcija zastupljenosti različitih oblika učenja od strane učenika/ca gotovo je jednaka u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Učenici/e gimnazije najčešće uče frontalno (nastavnik/ca predaje lekciju cijelom odjeljenju na svim ili na većini časova u 78,8 % slučajeva). Percepcija ostalih oblika učenja znatno je niža. Da uče u grupama na svim ili na većini časova percipira tek 23,8 % učenika/ca.

Prikaz 2.4.1(d)

Na času učimo tako što...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
nastavnica predaje lekciju cijelom odjeljenju	32	31	4	12	1	3.0	80	0	80
nastavnica dijeli učenike u manje grupe i svakoj grupi zadaje posebne	1	10	12	55	2	1.4	80	0	80
nastavnica dijeli učenike u parove i svakom paru zadaje posebne zadatke	0	3	10	48	19	1.0	80	0	80
nastavnica zadaje posebne zadatke svakom učeniku	1	4	6	30	39	0.7	80	0	80
Na času učimo tako što...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikad
nastavnica predaje lekciju cijelom odjeljenju	40.0	38.8	5.0	15.0	1.3		78.8	5.0	16.3
nastavnica dijeli učenike u manje grupe i svakoj grupi zadaje posebne	1.3	12.5	15.0	68.8	2.5		13.8	15.0	71.3
nastavnica dijeli učenike u parove i svakom paru zadaje posebne zadatke	0.0	3.8	12.5	60.0	23.8		3.8	12.5	83.8
nastavnica zadaje posebne zadatke svakom učeniku	1.3	5.0	7.5	37.5	48.8		6.3	7.5	86.3

2.4.2. Položaj učenika/ca u nastavi

Putem upitnika željeli smo da utvrdimo položaj učenika/ca u nastavi, šta učenik/ca doživljava da mu/joj je dopušteno na času.

Pitanje u upitniku za učenike/ce:

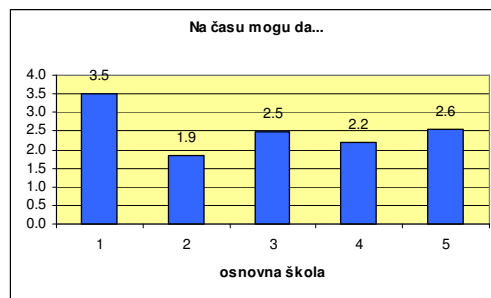
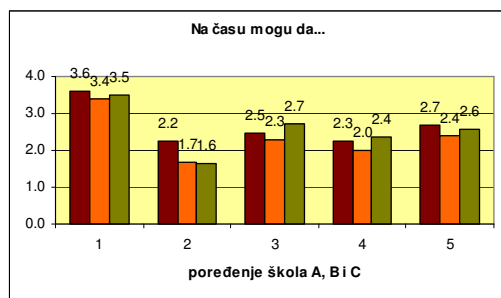
- U TABELI SU NAVEDENI RAZLIČITE AKTIVNOSTI UČENIKA/CA NA ČASU. ŠTA JE TEBI DOPUŠTENO NA ČASU?

a. Osnovna škola

Učenici/e osnovne škole u visokom procentu osjećaju slobodu da traže dodatno objašnjenje od nastavnika/ce (na svim ili na većini časova 85%). Najmanji procenat učenika/ca doživljava da ima slobodu davanja prijedloga da se neki zadatak ili problem riješi na drugi način (32%).

Prikaz 2.4.2(a)

Na času mogu da...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
pitam nastavnicu da mi objasni ako mi nešto nije jasno	169	28	15	15	3	3.5	230	0	230
pedložim da se neki zadatak ili problem riješava i na drugi način	28	47	43	80	28	1.9	226	4	230
kažem nešto što sam naučila van časa, a što je povezano sa onim što učimo	49	76	48	47	8	2.5	228	2	230
pitam nastavnicu za savijet kako da još bolje nešto naučim	58	45	41	55	29	2.2	228	2	230
kažem svoje mišljenje o temi koja je vezana za čas	76	61	26	49	18	2.6	230	0	230
Na času mogu da...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikad
pitam nastavnicu da mi objasni ako mi nešto nije jasno	73.5	12.2	6.5	6.5	1.3		85.7	6.5	7.8
pedložim da se neki zadatak ili problem riješava i na drugi način	12.4	20.8	19.0	35.4	12.4		33.2	19.0	47.8
kažem nešto što sam naučila van časa, a što je povezano sa onim što učimo	21.5	33.3	21.1	20.6	3.5		54.8	21.1	24.1
pitam nastavnicu za savijet kako da još bolje nešto naučim	25.4	19.7	18.0	24.1	12.7		45.2	18.0	36.8
kažem svoje mišljenje o temi koja je vezana za čas	33.0	26.5	11.3	21.3	7.8		59.6	11.3	29.1

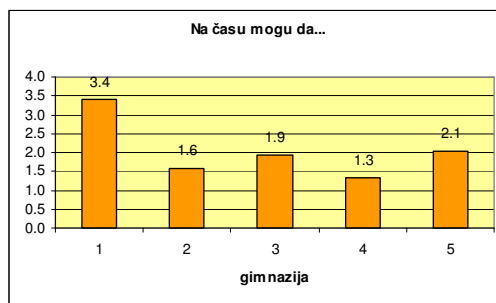
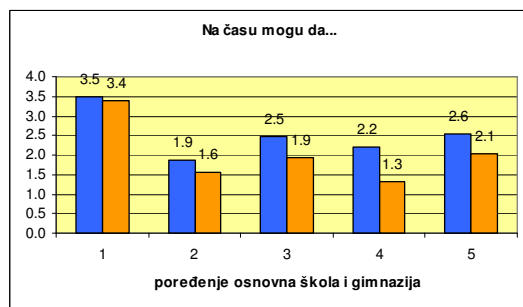
Slično mišljenje o svom doživljaju slobode imaju učenici/e u A, B i C školama.

b. Gimnazija

Učenici/e gimnazije u visokom procentu imaju doživljaj slobode na primjer da traže dodatno objašnjenje od nastavnika/ce (da ovaj vid slobode ima, na svim ili na većini časova, izjašnjava se 88%). Najmanji procenat učenika/ca doživljava da ima slobodu da traži savjet od nastavnika/ce (23%).

Prikaz 2.4.2(b)

Na času mogu da...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
pitam nastavnicu da mi objasni ako mi nešto nije jasno	46	25	5	2	2	3.4	80	0	80
pedložim da se neki zadatak ili problem riješava i na drugi način	8	18	3	33	18	1.6	80	0	80
kažem nešto što sam naučila van časa, a što je povezano sa onim što učimo	14	12	14	35	5	1.9	80	0	80
pitam nastavnicu za savijet kako da još bolje nešto naučim	9	10	11	19	31	1.3	80	0	80
kažem svoje mišljenje o temi koja je vezana za čas	13	24	12	16	15	2.1	80	0	80
Na času mogu da...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikad
pitam nastavnicu da mi objasni ako mi nešto nije jasno	57.5	31.25	6.25	2.5	2.5		88.8	6.3	5.0
pedložim da se neki zadatak ili problem riješava i na drugi način	10	22.5	3.75	41.25	22.5		32.5	3.8	63.8
kažem nešto što sam naučila van časa, a što je povezano sa onim što učimo	17.5	15	17.5	43.75	6.25		32.5	17.5	50.0
pitam nastavnicu za savijet kako da još bolje nešto naučim	11.25	12.5	13.75	23.75	38.75		23.8	13.8	62.5
kažem svoje mišljenje o temi koja je vezana za čas	16.25	30	15	20	18.75		46.3	15.0	38.8

Učenici/e osnovne škole, u odnosu na učenike/ce gimnazije, imaju snažniji doživljaj slobode u pogledu svih ispitivanih faktora.

2.5. Procjena uspješnosti realizacije časa i ciljeva nastave

Prosvjetni savjetnici/e su putem protokola procijenili/e realizaciju pripreme za čas, kao i doprinos časa pojedinim ciljevima nastave.

2.5.1. Realizacija časa

Pitanje u protokolu:

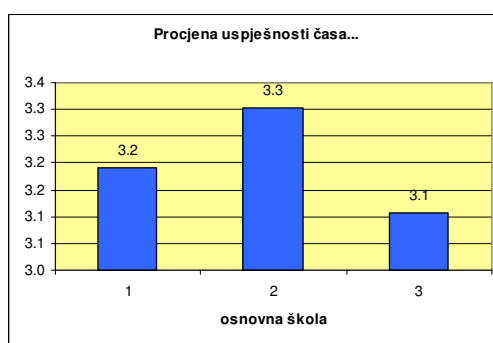
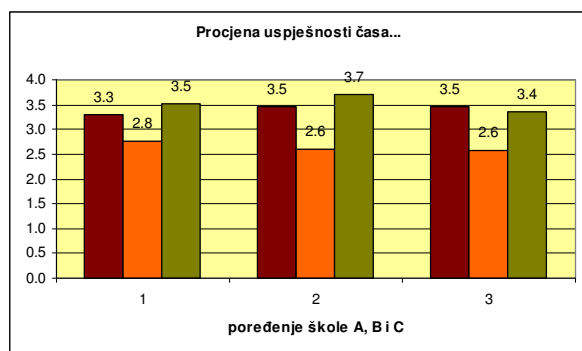
- MOLIMO VAS DA OCIJENITE U KOM STEPENU JE NA ČASU REALIZOVANO ONO ŠTO JE PLANIRANO PRIPREMOM?

a. Osnovna škola

Stepen realizacije onoga što je predviđeno pripremama za čas, od strane prosvjetnih savjetnika/ca, u osnovnoj školi, ocijenjen je veoma visoko. Prosječne ocjene su od 3.1 do 3.3.

Prikaz 2.5.1(a)

Pitanja	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
realizovane sve pripremom predviđene aktivnosti učenika na času	16	27	1	3	0	3.2	47	11	58
primijenjene metode i oblici rada koji su predviđeni pripremom za čas	21	16	4	2	0	3.3	43	15	58
realizovani ciljevi časa koji su navedeni u pripremi za čas	18	19	8	1	1	3.1	47	11	58
Pitanja	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo	O		porpuno ili uglavnom	u maloj mjeri ili polovično
	4	3	2	1	0				
realizovane sve pripremom predviđene aktivnosti učenika na času	34.0	57.4	2.1	6.4	0.0	19.0			
primijenjene metode i oblici rada koji su predviđeni pripremom za čas	48.8	37.2	9.3	4.7	0.0	25.9	100.0	91.5	8.5
realizovani ciljevi časa koji su navedeni u pripremi za čas	38.3	40.4	17.0	2.1	2.1	19.0	100.0	78.7	19.1

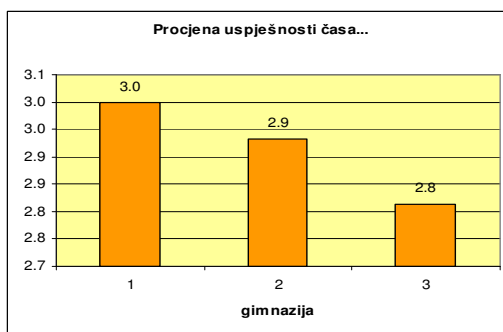
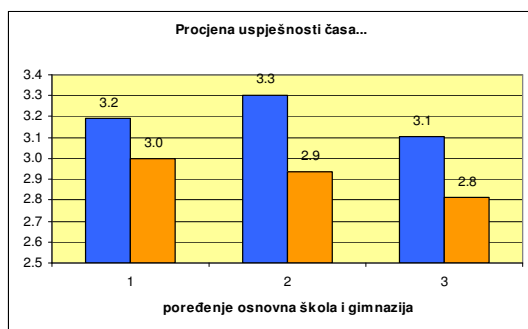
Ocjena stepena realizacije onoga što je predviđeno pripremanja za čas nešto je niža u školama B u odnosu na škole A i C. Najviša ocjena stepena realizacije ciljeva nastave utvrđena je za škole C.

b. Gimnazija

Stepen realizacije onoga što je predviđeno pripremanja za čas u gimnaziji, od strane prosvjetnih savjetnika/ca, ocijenjen je veoma visoko. Prosječne ocjene su od 2.8 do 3.0.

Prikaz 2.5.1(b)

Pitanja	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo	aritm. sr.	suma	O	ukupno
realizovane sve pripremom predviđene aktivnosti učenika na času	4	3	2	1	0				
realizovane sve pripremom predviđene aktivnosti učenika na času	7	5	1	3	0	3.0	16	4	20
primijenjene metode i oblici rada koji su predviđeni pripremom za čas	4	7	3	1	0	2.9	15	5	20
realizovani ciljevi časa koji su navedeni u pripremi za čas	5	7	1	2	1	2.8	16	4	20
Pitanja	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo	O		porpuno ili uglavnom	u maloj mjeri ili polovično
	4	3	2	1	0				
realizovane sve pripremom predviđene aktivnosti učenika na času	43.8	31.3	6.3	18.8	0.0	20.0			
primijenjene metode i oblici rada koji su predviđeni pripremom za čas	26.7	46.7	20.0	6.7	0.0	25.0	100.0	75.0	25.0
realizovani ciljevi časa koji su navedeni u pripremi za čas	31.3	43.8	6.3	12.5	6.3	20.0	100.0	73.3	26.7
							100.0	75.0	18.8

Ocjena stepena realizacije onoga što je predviđeno pripremanjima za čas nešto je niža u gimnaziji u odnosu na osnovnu školu.

2.5.2. Realizacija ciljeva nastave

Pitanje u protokolu:

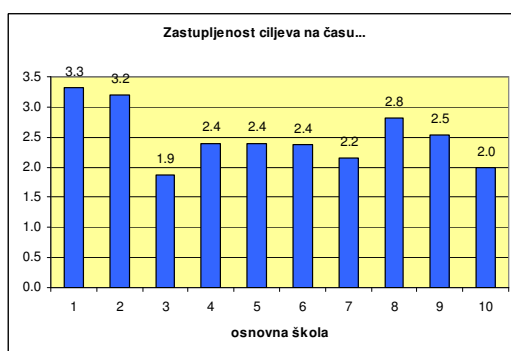
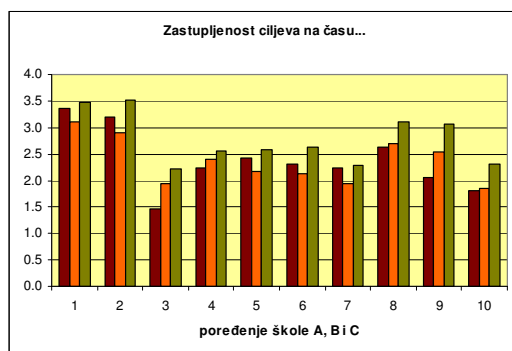
- MOLIMO VAS DA ODREDITE U KOM STEPENU JE ČAS KOJI STE UPRAVO POSMATRALI DOPRINIO REALIZACIJI CILJEVA NASTAVE I UČENJA?

a. Osnovna škola

Ocjene realizacije pojedinih ciljeva nastave u osnovnoj školi kreću se u rasponu od 1.9 do 3.3. Posmatrani časovi, po mišljenju prosvjetnih savjetnika/ca, uglavnom ili u potpunosti doprinose realizaciji sljedećih ciljeva nastave: (1) razumijevanju sadržaja teme koja se obrađuje (87%); (2) upoznavanju sa sadržajima i važnim činjenicama (82%); (3) razvijanju sposobnosti komunikacije i dijaloga (70%); (4) razvijanju saradnje među učenicima/ama (57%); (5) razvijanju sposobnosti učenja (56%); (6) razvijanju sposobnosti rješavanja problema (53%); (7) sticanju znanja primjenljivih u životu (51%); (8) formiranju stavova, uvjerenja i vrijednosti (40%); (9) povezivanju znanja iz različitih predmeta (35%); (10) razvijanju stvaralačkih sposobnosti (32%).

Prikaz 2.5.2(a)

Zastupljeni ciljevi na času	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo	aritm. sr.	suma	O	ukupno
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	4	3	2	1	0				
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	28	19	10	0	0	3.3	57	2	59
povezivanje znanja iz različitih predmeta	21	30	5	2	0	3.2	58	1	59
sticaje znanja primjenjivih u životu	4	16	9	23	4	1.9	56	3	59
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	6	23	17	7	3	2.4	56	3	59
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	7	24	11	8	5	2.4	55	4	59
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	6	17	16	16	2	2.2	57	3	60
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	15	24	8	7	1	2.8	55	4	59
razvijanje saradnje među učenicima	13	19	10	13	1	2.5	56	3	59
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	4	15	17	20	2	2.0	58	1	59
Zastupljeni ciljevi na času	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo		u potpunosti,	polovično	u maloj mjeri, ili
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	49.1	33.3	17.5	0.0	0.0		82.5	17.5	0.0
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	36.2	51.7	8.6	3.4	0.0		87.9	8.6	3.4
povezivanje znanja iz različitih predmeta	7.1	28.6	16.1	41.1	7.1		35.7	16.1	48.2
sticaje znanja primjenjivih u životu	10.7	41.1	30.4	12.5	5.4		51.8	30.4	17.9
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	12.5	41.1	26.8	12.5	7.1		53.6	26.8	19.6
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	12.7	43.6	20.0	14.5	9.1		56.4	20.0	23.6
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	10.5	29.8	28.1	28.1	3.5		40.4	28.1	31.6
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	27.3	43.6	14.5	12.7	1.8		70.9	14.5	14.5
razvijanje saradnje među učenicima	23.2	33.9	17.9	23.2	1.8		57.1	17.9	25.0
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	6.9	25.9	29.3	34.5	3.4		32.8	29.3	37.9

Odnos zastupljenosti realizacije pojedinih ciljeva nastave u školama A, B i C su slični, s tim što su najviše prosječne ocjene utvrđene za škole C.

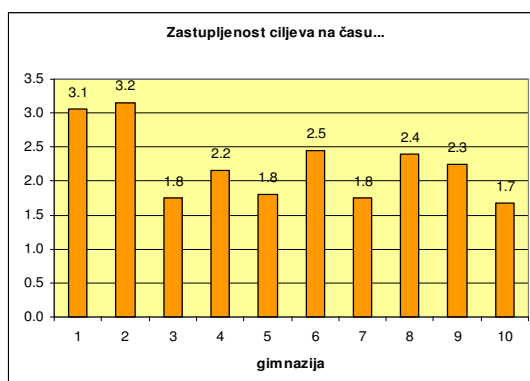
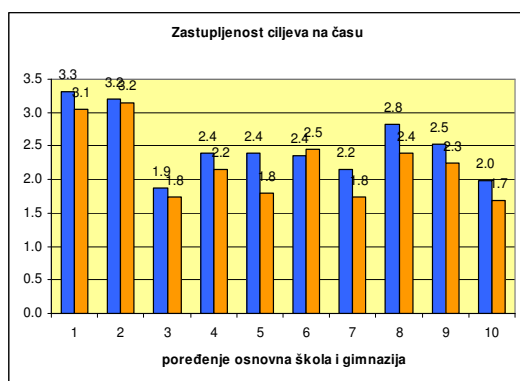
b. Gimnazija

Ocjene realizacije pojedinih ciljeva nastave u gimnaziji kreću se u rasponu od 1.7 do 3.1. Posmatrani časovi, po mišljenju prosvjetnih savjetnika/ca, uglavnom ili u potpunosti doprinose realizaciji sljedećih ciljeva nastave: (1) razumijevanju sadržaja teme koja se obrađuje (90%); (2) upoznavanju sa sadržajima i važnim činjenicama (84%); (3) razvijanju

spособnosti komunikacije i dijaloga (50%); (4) razvijanju sposobnosti učenja (45%); (5) sticanju znanja primjenljivih u životu (40%); (6) razvijanju saradnje među učenicima/ama (30%); (7) razvijanju sposobnosti rješavanja problema (30%); (8) povezivanju znanja iz različitih predmeta (25%); (9) formiranju stavova uvjerenja i vrijednosti (25%); (10) razvijanju stvaralačkih sposobnosti (21%).

Prikaz 2.5.2(b)

Zastupljeni ciljevi na času	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo	arit. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	5	11	2	1	0	3.1	19	1	20
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	6	12	1	1	0	3.2	20	0	20
povezivanja znanja iz različitih predmeta	2	3	4	10	1	1.8	20	0	20
sticaje znanja primjenljivih u životu	3	5	5	6	1	2.2	20	0	20
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	3	3	3	9	2	1.8	20	0	20
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	3	6	8	3	0	2.5	20	0	20
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	2	3	5	8	2	1.8	20	0	20
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	5	5	5	3	2	2.4	20	0	20
razvijanje saradnje među učenicima	5	1	8	6	0	2.3	20	0	20
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	3	1	4	9	2	1.7	19	1	20
Zastupljeni ciljevi na času	u potpunosti	uglavnom	polovično	u maloj mjeri	nimalo		u potpunosti,	polovično	u maloj mjeri, ili
upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama	26.3	57.9	10.5	5.3	0.0		84.2	10.5	5.3
razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje	30.0	60.0	5.0	5.0	0.0		90.0	5.0	5.0
povezivanja znanja iz različitih predmeta	10.0	15.0	20.0	50.0	5.0		25.0	20.0	55.0
sticaje znanja primjenljivih u životu	15.0	25.0	25.0	30.0	5.0		40.0	25.0	35.0
razvijanje sposobnosti rješavanja problema	15.0	15.0	15.0	45.0	10.0		30.0	15.0	55.0
razvijanje samostalnosti u učenju i korišćenju udžbenika	15.0	30.0	40.0	15.0	0.0		45.0	40.0	15.0
formiranje stavova, uvjerenja i vrijednosti	10.0	15.0	25.0	40.0	10.0		25.0	25.0	50.0
razvijanje sposobnosti komuniciranja i dijaloga	25.0	25.0	25.0	15.0	10.0		50.0	25.0	25.0
razvijanje saradnje među učenicima	25.0	5.0	40.0	30.0	0.0		30.0	40.0	30.0
razvijanje stvaralačkih sposobnosti	15.8	5.3	21.1	47.4	10.5		21.1	21.1	57.9

U poređenju sa osnovnom školom, posmatrani časovi u gimnaziji, u nešto manjoj mjeri su doprinikli realizaciji predviđenih ciljeva nastave.

II KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI

Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći aspekti aktivnog korišćenja udžbenika u nastavi:

1. OCJENA KVALITETA UDŽBENIKA, RADNE SVESKE I PRIRUČNIKA ZA NASTAVNIKE/CE
2. ZASTUPLJENOST I KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI
3. KORIŠĆENJE RADNE SVESKE U NASTAVI

2.6. Ocjena kvaliteta udžbenika, radne sveske i priručnika za nastavnike/ce

2.6.1. Ocjena kvaliteta udžbenika

Ocjena kvaliteta udžbenika utvrđena je na osnovu (1) upitnika za nastavnike/ce i (2) upitnika za učenike/ce.

Pitanje u upitniku za nastavnike/ce:

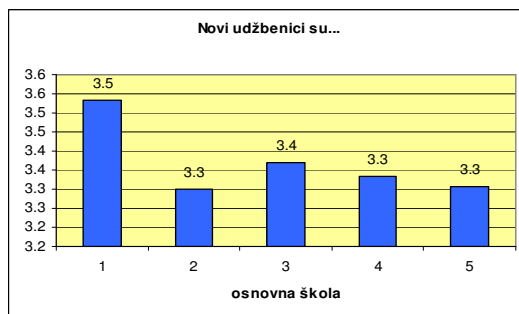
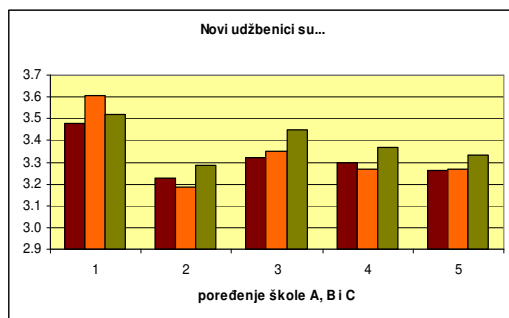
- KAKO OCJENJUJETE KVALITET NOVIH UDŽBENIKA?

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole veoma visoko ocjenjuju kvalitet novih udžbenika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine se kreću od 3.3 do 3.5). Potpuno ili uglavnom se slaže da su udžbenici: (1) usklađeni sa programom - 96% nastavnika/ca; (2) usklađeni sa zahtjevima savremene nastave - 95% nastavnika/ca; (3) prilagođeni uzrastu i mogućnostima djeteta - 91% nastavnika/ca; (4) praktični i korisni za rad na času - 91% nastavnika/ca; (5) praktični i korisni za rad kod kuće - 89% nastavnika/ca.

Prikaz 2.6.1(a)

Novi udžbenici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijeni	F	arit. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0					
usklađeni sa programom	80	64	2	0	0	146	3.5	146	6	152
prilagođeni uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	55	79	8	2	3	144	3.3	147	5	152
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	61	81	6	0	0	148	3.4	148	4	152
praktični, korisni za rad na času	61	75	10	1	1	147	3.3	148	4	152
praktični, korisni za rad učenika/ca kod kuće	61	71	12	2	1	146	3.3	147	5	152
Novi udžbenici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijeni		potpuno, ili uglavnom se slaže	uglavnom, ili uopšte se ne slaže	ne mogu da procijenim	
usklađeni sa programom	54.8	43.8	1.4	0.0	0.0		98.6	1.4	0.0	
prilagođeni uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	37.4	53.7	5.4	1.4	2.0		91.2	6.8	2.0	
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	41.2	54.7	4.1	0.0	0.0		95.9	4.1	0.0	
praktični, korisni za rad na času	41.2	50.7	6.8	0.7	0.7		91.9	7.4	0.7	
praktični, korisni za rad učenika/ca kod kuće	41.5	48.3	8.2	1.4	0.7		89.8	9.5	0.7	

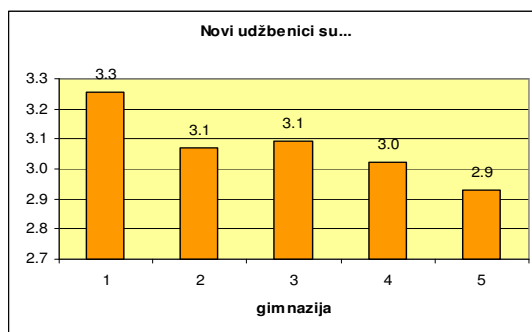
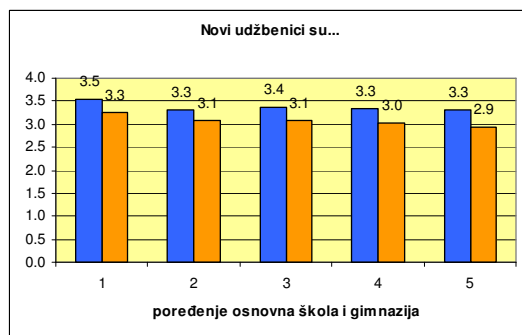
Visoka ocjena kvaliteta udžbenika podjednako je prisutna u sve tri grupe škola, u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Nastavnici/e gimnazije veoma visoko ocjenjuju kvalitet novih udžbenika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine se kreću od 2.9 do 3.3). Potpuno ili uglavnom se slaže da su udžbenici: (1) usklađeni sa programom - 88% nastavnika/ca; (2) prilagođeni uzrastu i mogućnostima djeteta - 81% nastavnika/ca; (3) praktični i korisni za rad na času - 81% nastavnika/ca; (4) praktični i korisni za rad kod kuće - 89% nastavnika/ca; (5) usklađeni sa zahtjevima savremene nastave - 79% nastavnika/ca.

Prikaz 2.6.1(b)

Novi udžbenici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijeni	F	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0					
usklađeni sa programom	17	21	4	1	0	43	3.3	43	7	50
prilagođeni uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	15	20	5	2	1	43	3.1	43	7	50
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	16	19	6	3	0	44	3.1	44	6	50
praktični, korisni za rad na času	13	22	4	4	0	43	3.0	43	7	50
praktični, korisni za rad učenika/ca kod kuće	11	24	3	4	1	43	2.9	43	7	50
Novi udžbenici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijeni		potpuno, ili uglavnom se slaže	uglavnom, ili uopšte se ne slaže	ne mogu da procijenim	
usklađeni sa programom	39.5	48.8	9.3	2.3	0.0		88.4	11.6	0.0	
prilagođeni uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	34.9	46.5	11.6	4.7	2.3		81.4	16.3	2.3	
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	36.4	43.2	13.6	6.8	0.0		79.5	20.5	0.0	
praktični, korisni za rad na času	30.2	51.2	9.3	9.3	0.0		81.4	18.6	0.0	
praktični, korisni za rad učenika/ca kod kuće	25.6	55.8	7.0	9.3	2.3		81.4	16.3	2.3	

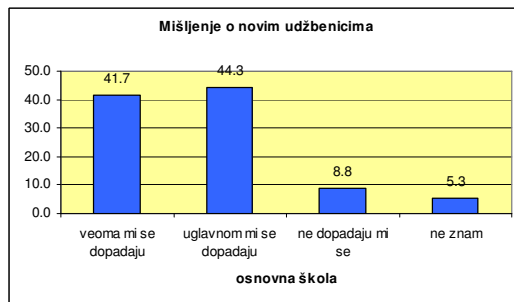
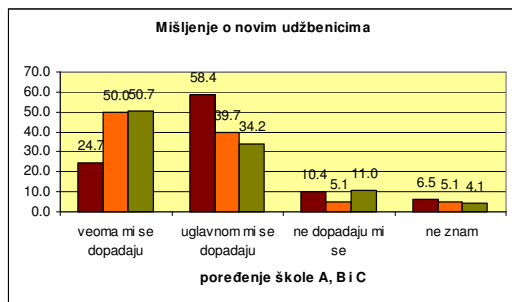
Kvalitet udžbenika po svim parametrima ocijenjen je nešto višom ocjenom od strane nastavnika/ca osnovne škole u odnosu na nastavnike/ce gimnazije.

Pitanje u upitniku za učenike/ce:

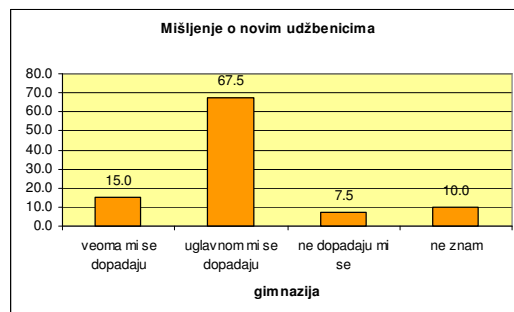
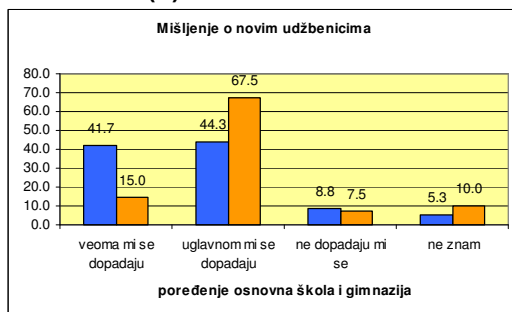
- KAKVO JE TVOJE MIŠLJENJE O UDŽBENICIMA?

a. Osnovna škola

Učenici/e osnovne škole pozitivno ocjenjuju kvalitet novih udžbenika. Oko 86% učenika/ca osnovne škole odgovorilo je da im se novi udžbenici veoma ili uglavnom dopadaju.

Prikaz 2.6.1(c)**b. Gimnazija**

Učenici/e gimnazije pozitivno ocjenjuju kvalitet novih udžbenika. Oko 84% učenika/ca gimnazije odgovorilo je da im se novi udžbenici veoma ili uglavnom dopadaju.

Prikaz 2.6.1(d)**2.6.2. Ocjena kvaliteta radne sveske**

Ocjena kvaliteta radne sveske za učenike/ce utvrđena je na osnovu upitnika za nastavnike/ce.

Pitanje iz upitnika za nastavnike/ce:

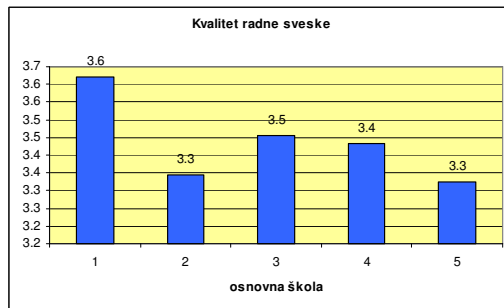
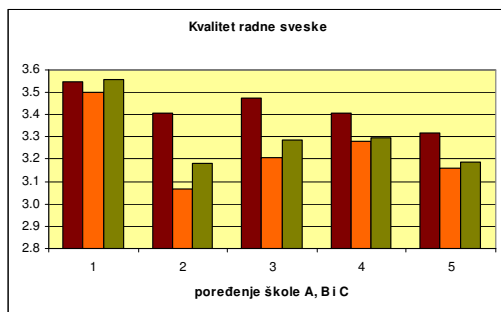
- KAKO OCJENJUJETE KVALITET RADNE SVESKE ZA UČENIKE/CE?

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole veoma visoko ocjenjuju kvalitet radnih svesaka po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine se kreću od 3.3 do 3.6). Potpuno ili uglavnom se slaže da su udžbenici: (1) usklađeni sa programom - 96% nastavnika/ca; (2) praktični i korisni za rad na času - 94% nastavnika/ca; (3) usklađeni sa zahtjevima savremene nastave - 93% nastavnika/ca; (4) praktični i korisni za rad kod kuće - 91% nastavnika/ca; (5) prilagođeni uzrastu i mogućnostima djeteta - 89% nastavnika/ca.

Prikaz 2.6.2(a)

Radna sveska je ...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim	F	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0					
usklađena sa programom	79	46	1	0	3	126	3.6	129	23	152
prilagođena uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	52	64	9	0	5	125	3.3	130	22	152
usklađena sa zahtjevima savremene nastave	60	62	3	0	5	125	3.5	130	22	152
praktična, korisna za rad na času	58	64	2	1	4	125	3.4	129	23	152
praktična, korisna za rad kod kuće	50	66	4	3	4	123	3.3	127	25	152
Radna sveska je ...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim			potpuno, ili uglavnom se slaže	uglavnom, ili uopšte se ne slaže	ne mogu da procijenim
usklađena sa programom	61.2	35.7	0.8	0.0	2.3			96.9	0.8	2.3
prilagođena uzrastu i mogućnostima većine učenika/ca	40.0	49.2	6.9	0.0	3.8			89.2	6.9	3.8
usklađena sa zahtjevima savremene nastave	46.2	47.7	2.3	0.0	3.8			93.8	2.3	3.8
praktična, korisna za rad na času	45.0	49.6	1.6	0.8	3.1			94.6	2.3	3.1
praktična, korisna za rad kod kuće	39.4	52.0	3.1	2.4	3.1			91.3	5.5	3.1

Ocjene kvaliteta radne sveske slične su u školama A, B i C.

2.6.3. Ocjena kvaliteta priručnika za nastavnike/ce

Ocjena kvaliteta priručnika za nastavnike/ce utvrđena je na osnovu upitnika za nastavnike/ce

Pitanje iz upitnika za nastavnike/ce:

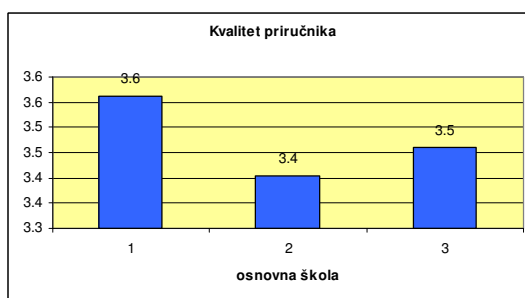
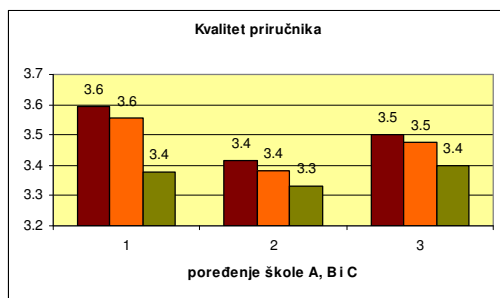
- KAKO OCJENJUJETE KVALITET PRIRUČNIKA ZA NASTAVNIKE/CE?

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole veoma visoko ocjenjuju kvalitet priručnika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine se kreću od 3.4 do 3.6). Potpuno ili uglavnom se slaže da je priručnik za nastavnike/ce: (1) usklađen sa programom i udžbenikom - 94% nastavnika/ca; (2) praktičan i koristan za pripremanje nastave - 92% nastavnika/ca; (3) usklađen sa zahtjevima savremene nastave - 91% nastavnika/ca.

Prikaz 2.6.3(a)

priručnici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim	F	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0					
usklađeni sa programom i udžbenikom	83	47	3	2	2	135	3.6	137	15	152
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	69	54	7	4	1	134	3.4	135	17	152
praktični, korisni za pripremanje nastave	77	49	8	3	0	137	3.5	137	15	152
priručnici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim			potpuno, ili uglavnom se slaže	uglavnom, ili uopšte se ne slaže	ne mogu da procijenim
usklađeni sa programom i udžbenikom	60.6	34.3	2.2	1.5	1.5			94.9	3.6	1.5
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	51.1	40.0	5.2	3.0	0.7			91.1	8.1	0.7
praktični, korisni za pripremanje nastave	56.2	35.8	5.8	2.2	0.0			92.0	8.0	0.0

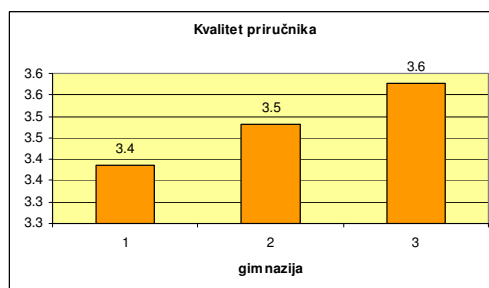
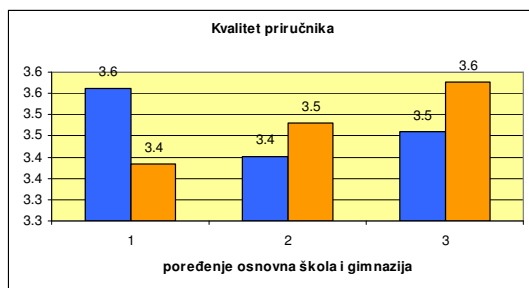
Ocjene kvaliteta priručnika veoma su slične u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Nastavnici/e gimnazije veoma visoko ocjenjuju kvalitet priručnika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine se kreću od 3.4 do 3.6). Potpuno ili uglavnom se slaže da je priručnik za nastavnike/ce: (1) praktičan i koristan za pripremanje nastave - 96% nastavnika/ca; (2) usklađen sa zahtjevima savremene nastave - 96% nastavnika/ca; (3) usklađen sa programom i udžbenikom - 92% nastavnika/ca.

Prikaz 2.6.3(b)

priručnici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim	F	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0					
usklađeni sa programom i udžbenikom	14	10	1	0	1	26	3.4	26	24	50
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	15	9	0	0	1	25	3.5	25	25	50
praktični, korisni za pripremanje nastave	18	7	0	0	1	26	3.6	26	24	50
priručnici su...	potpuno se slažem	uglavnom se slažem	uglavnom se ne slažem	uopšte se ne slažem	ne mogu da procijenim			potpuno, ili uglavnom se slaže	uglavnom, ili uopšte se ne slaže	ne mogu da procijenim
usklađeni sa programom i udžbenikom	53.8	38.5	3.8	0.0	3.8			92.3	3.8	3.8
usklađeni sa zahtjevima savremene nastave	60.0	36.0	0.0	0.0	4.0			96.0	0.0	4.0
praktični, korisni za pripremanje nastave	69.2	26.9	0.0	0.0	3.8			96.2	0.0	3.8

Kvalitet priručnika veoma slično su ocijenili nastavnici/e osnovne škole i nastavnici/e gimnazije.

2.7. Zastupljenost i korišćenje udžbenika u nastavi

2.7.1. Zastupljenost novih udžbenika u nastavi

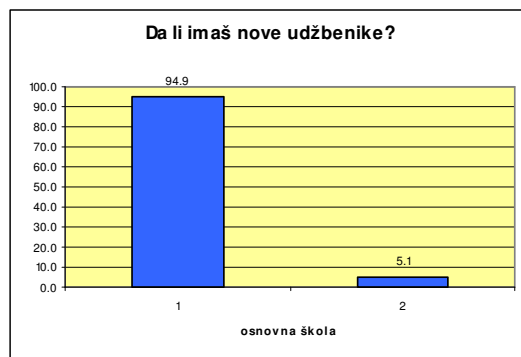
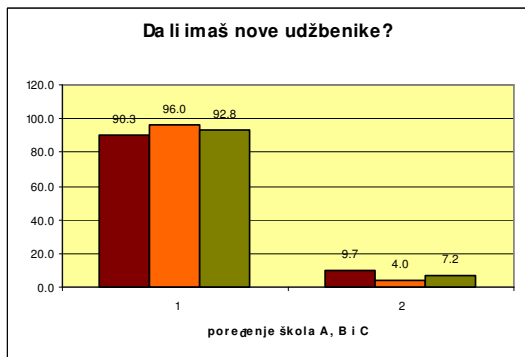
Zastupljenost novih udžbenika u nastavi utvrdili smo putem upitnika za učenike/ce.

Pitanje iz upitnika za učenike/ce:

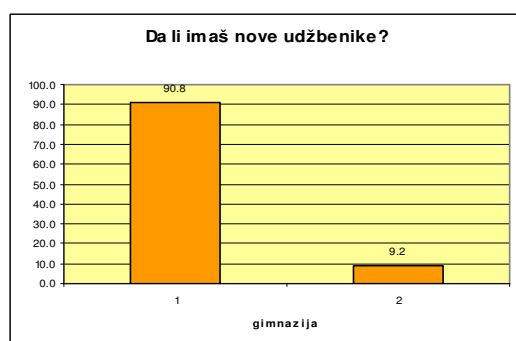
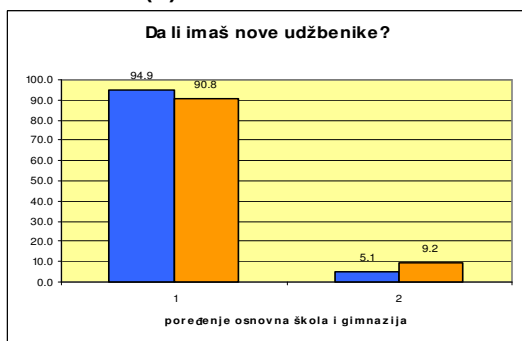
- DA LI SI NABAVIO/LA UDŽBENIKE IZ SVIH PREDMETA?

a. Osnovna škola

Nove udžbenike nabavilo je 95% učenika/ca osnovne škole. Odnos zastupljenosti novih udžbenika u nastavi podjednak je u školama A, B i C.

Prikaz 2.7.1(a)**b. Gimnazija**

Nove udžbenike nabavilo je 90% učenika/ca gimnazije. Zastupljenost novih udžbenika u osnovnoj školi nešto je viša u odnosu na gimnaziju.

Prikaz 2.7.1(b)**2.7.2. Zastupljenost starih udžbenika u nastavi**

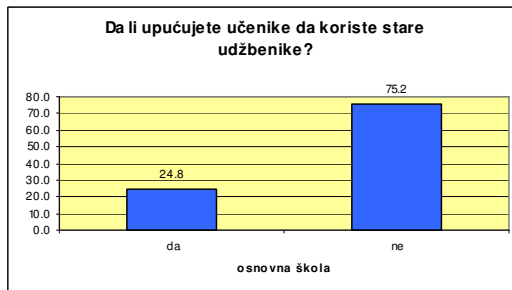
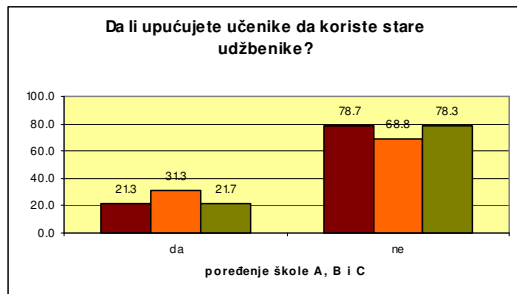
Zastupljenost starih udžbenika u nastavi utvrdili smo putem upitnika za nastavnike/ce i upitnika za učenike/ce.

Pitanje iz upitnika za nastavnike/ce:

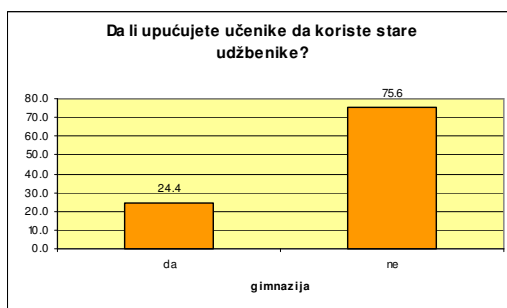
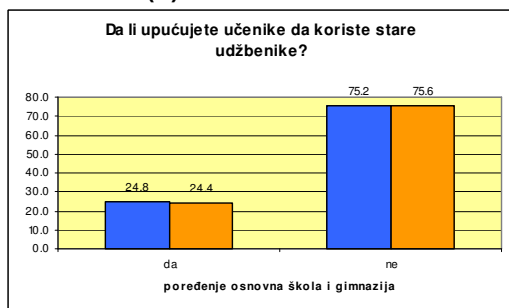
- DA LI UPUĆUJETE UČENIKE/CE DA UPOREDO SA NOVIM UDŽBENICIMA, KORISTE I »STARI UDŽBENIK« ZA VAŠ PREDMET?

a. Osnovna škola

Da pored novih, koriste i stare udžbenike, učenike/ce upućuje 24% nastavnika/ca osnovne škole. Zastupljenost starih udžbenika u nastavi podjednaka je u školama A, B i C.

Prikaz 2.7.2(a)**b. Gimnazija**

Da pored novih, koriste i stare udžbenike, učenike/ce upućuje 24% nastavnika/ca gimnazije. Zastupljenost starih udžbenika u nastavi podjednaka je u osnovnoj školi i gimnaziji.

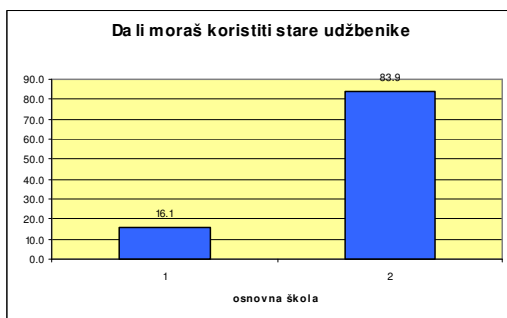
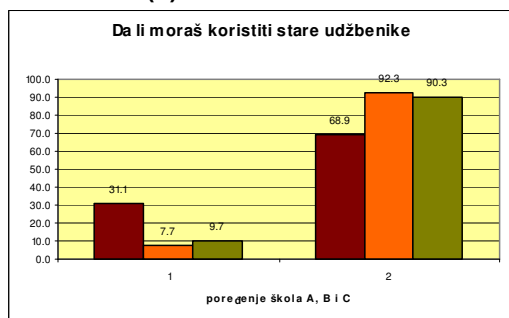
Prikaz 2.7.2(b)

Pitanje u upitniku za učenike/ce:

- DA LI SI ZA NEKE PREDMETE PORED JEDNOG, BIO/LA OBAVEZAN/NA DA NABAVIŠ I DRUGE UDŽBENIKE (UDŽBENIKE PO KOJIMA SU UČILE RANIJE GENERACIJE UČENIKA/CA)?

a. Osnovna škola

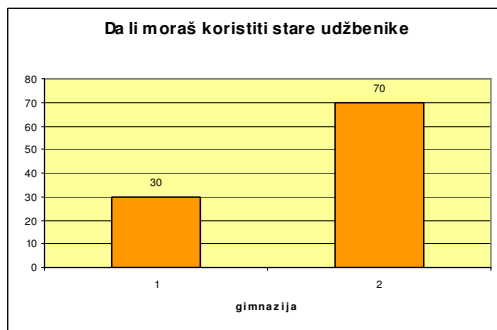
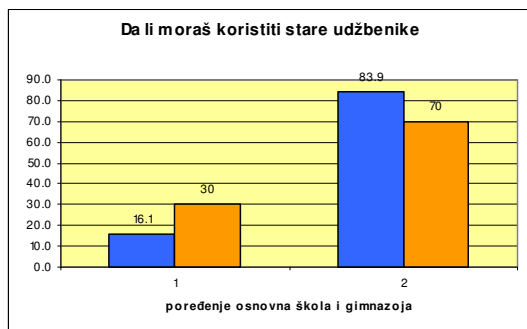
Obavezu, da pored novih, nabavi i druge udžbenike ima 16% učenika/ca osnovne škole. Izgleda da je obaveza nabavljanja drugih udžbenika naročito prisutna u nekim školama A.

Prikaz 2.7.2(c)

b. Gimnazija

Čak 30% učenika/ca gimnazije ima obavezu da pored novih, nabavi i druge udžbenike. Obaveza nabavljanja drugih udžbenika više je prisutna u gimnaziji nego u osnovnoj školi.

Prikaz 2.7.2(d)

2.7.3. Način korišćenja udžbenika u školi - na času

Način korišćenja udžbenika u školi utvrdili smo putem upitnika za nastavnike/ce i upitnika za učenike/ce.

Pitanje u upitniku za nastavnike/ce:

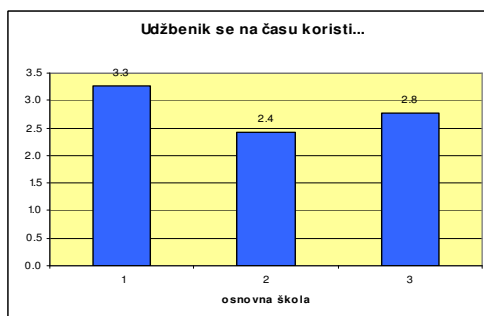
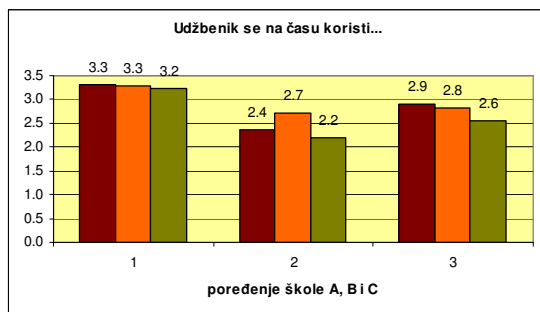
- U TABELI SU NAVEDENI RAZLIČITI NAČINI KORIŠĆENJA UDŽBENIKA U ŠKOLI, NA ČASU. KAKO VI KORISTE UDŽBENIK NA ČASU?

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole u visokom procentu koriste udžbenik na času: (1) da upoznaju učenike/ce sa sadržajem nove lekcije (na svim ili na većini časova 87% nastavnika/ca); (2) da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova 66% nastavnika/ca); (3) da ponove lekcije koje su ranije učili/e (na svim ili na većini časova 54% nastavnika/ca).

Prikaz 2.7.3(a)

udžbenik SE na času koristi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da SE UČENICI UPOZNAJU SA sadržajem nove lekcije	70	62	8	11	0	3.3	151	1	152
da učenici ponove lekcije koje su ranije učili	30	52	26	36	6	2.4	150	2	152
da učenici odgovoraju na pitanja, ili rješavaju zadatke iz udžbenika	45	55	22	28	1	2.8	151	1	152
udžbenik SE na času koristi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili na većini	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikada
da SE UČENICI UPOZNAJU SA sadržajem nove lekcije	46.4	41.1	5.3	7.3	0.0		87.4	5.3	7.3
da učenici ponove lekcije koje su ranije učili	20.0	34.7	17.3	24.0	4.0		54.7	17.3	28.0
da učenici odgovoraju na pitanja, ili rješavaju zadatke iz udžbenika	29.8	36.4	14.6	18.5	0.7		66.2	14.6	19.2

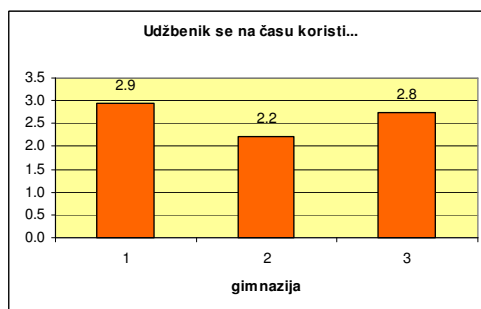
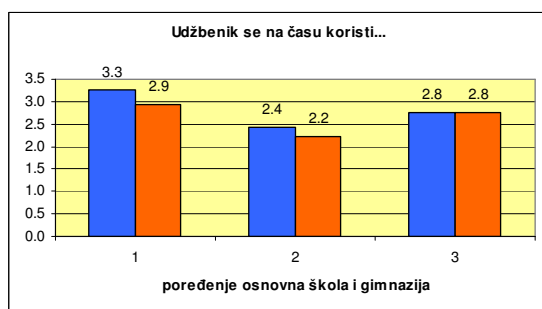
Aktivno korišćenje udžbenika na času podjednako je u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Nastavnici/e gimnazije u velikom procentu koriste udžbenik na času: (1) da upoznaju učenike/ce sa sadržajem nove lekcije (na svim ili na većini časova 72% nastavnika/ca); (2) da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova 66% nastavnika/ca); (3) da ponove lekcije koje su ranije učili (na svim ili na većini časova 54% nastavnika/ca).

Prikaz 2.7.3(b)

udžbenik SE na času koristi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da SE UČENICI UPOZNAJU SA sadržajem nove lekcije	18	14	4	7	1	2.9	44	6	50
da učenici ponove lekcije koje su ranije učili	5	18	4	11	4	2.2	42	8	50
da učenici odgovoraju na pitanja, ili rješavaju zadatke iz udžbenika	14	16	5	10	0	2.8	45	5	50
udžbenik SE na času koristi...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili na većini	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikada
da SE UČENICI UPOZNAJU SA sadržajem nove lekcije	40.9	31.8	9.1	15.9	2.3		72.7	9.1	18.2
da učenici ponove lekcije koje su ranije učili	11.9	42.9	9.5	26.2	9.5		54.8	9.5	35.7
da učenici odgovoraju na pitanja, ili rješavaju zadatke iz udžbenika	31.1	35.6	11.1	22.2	0.0		66.7	11.1	22.2

Aktivno korišćenje udžbenika na času podjednako je u osnovnoj školi i u gimnaziji.

Pitanje u upitniku za učenike/ce:

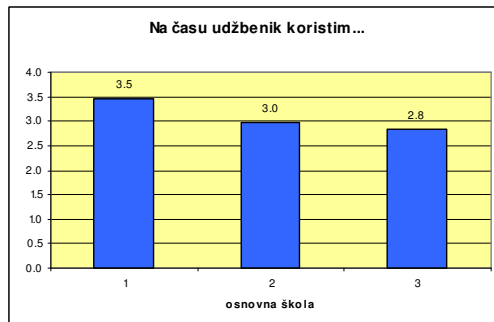
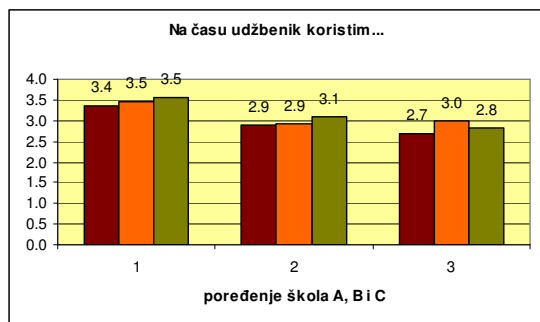
- U TABELI SU NAVEDENI RAZLIČITI NAČINI KORIŠĆENJA UDŽBENIKA U ŠKOLI, NA ČASU. KAKO VI KORISTITE UDŽBENIK NA ČASU?

a. Osnovna škola

Učenici/e osnovne škole u visokom procentu koriste udžbenike na času: (1) da se upoznaju sa novom lekcijom (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 90% učenika/ca); (2) da ponove lekcije koje su ranije učili/e (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 75% učenika/ca); (3) da odgovore na pitanja ili riješe zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 67% učenika/ca).

Prikaz 2.7.3(c)

Na času udžbenik koristim	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da se upoznam sa novom lekcijom	141	68	9	10	2	3.5	230	0	230
da ponovim lekcije koje smo ranije učili	81	91	28	26	3	3.0	229	1	230
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	89	66	32	37	6	2.8	230	0	230
Na času udžbenik koristim	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikad
da se upoznam sa novom lekcijom	61.3	29.6	3.9	4.3	0.9		90.9	3.9	5.2
da ponovim lekcije koje smo ranije učili	35.4	39.7	12.2	11.4	1.3		75.1	12.2	12.7
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	38.7	28.7	13.9	16.1	2.6		67.4	13.9	18.7

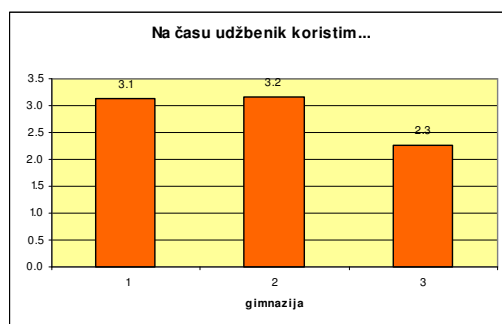
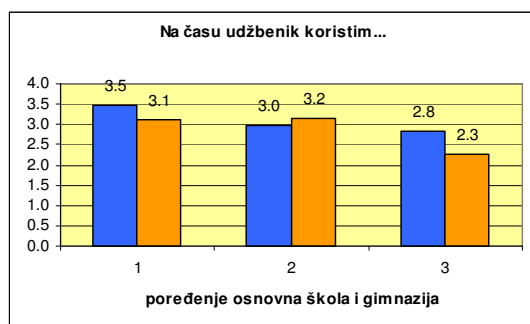
Aktivno korišćenje udžbenika na času podjednako je u školama A, B i C.

b. Gimnazija

Učenici/e gimnazije u visokom procentu koriste udžbenike na času: (1) da se upoznaju sa novom lekcijom (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 81% učenika/ca); (2) da ponove lekcije koje su ranije učili (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 81% učenika/ca); (3) da odgovore na pitanja ili riješe zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 46% učenika/ca).

Prikaz 2.7.3(d)

Na času udžbenik koristim	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da se upoznam sa novom lekcijom	36	28	5	9	1	3.1	79	1	80
da ponovim lekcije koje smo ranije učili	33	31	9	6	0	3.2	79	1	80
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	14	23	12	29	1	2.3	79	1	80
Na času udžbenik koristim	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikad
da se upoznam sa novom lekcijom	45.6	35.4	6.3	11.4	1.3		81.0	6.3	12.7
da ponovim lekcije koje smo ranije učili	41.8	39.2	11.4	7.6	0.0		81.0	11.4	7.6
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	17.7	29.1	15.2	36.7	1.3		46.8	15.2	38.0

Udžbenik na času, u prosjeku, nešto se više koristi u osnovnoj školi nego u gimnaziji.

2.7.4. Način korišćenja udžbenika kod kuće

Način korišćenja udžbenika kod kuće utvrdili smo putem upitnika za nastavnike/ce i upitnika za učenike/ce.

Pitanje u upitniku za nastavnike/ce:

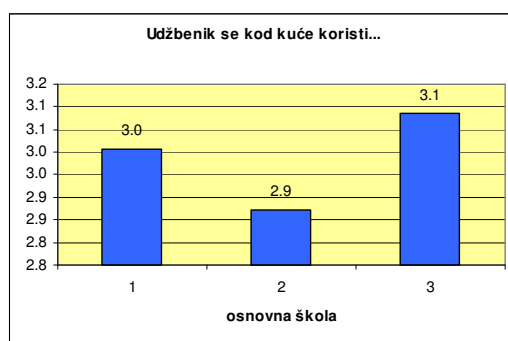
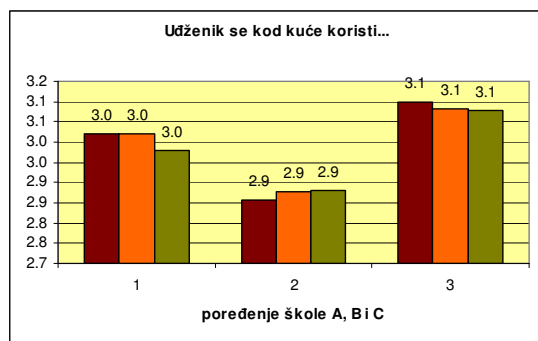
- U TABELI SU NAVEDENI RAZLIČITI NAČINI KORIŠĆENJA UDŽBENIKA KOD KUĆE. KAKO VI UPUĆUJETE UČENIKE/CE DA KORISTITE UDŽBENIK ZA UČENJE KOD KUĆE?

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole u velikom procentu koriste udžbenik za učenje kod kuće: (1) da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 78% nastavnika/ca); (2) da nauče sadržaj nove lekcije (uvijek ili često 74% nastavnika/ca); (3) da ponove lekcije koje su ranije učili/e (uvijek ili često 70% nastavnika/ca).

Prikaz 2.7.4(a)

Učenci udžbenik koriste kod kuće..	Uvijek	Često	Povremno	Rijetko	Nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da nauče sadržaj novu lekciju	71	38	15	14	9	3.0	147	5	152
da ponove lekcije koje smo ranije učili	29	76	38	5	0	2.9	148	4	152
da odgovore na pitanja, ili riješe zadatke iz udžbenika	50	67	28	3	1	3.1	149	3	152
Učenci udžbenik koriste kod kuće..	Uvijek	Često	Povremno	Rijetko	Nikada		Uvijek ili često	povremeno	rijetko, ili nikada
da nauče sadržaj novu lekciju	48.3	25.9	10.2	9.5	6.1		74.1	10.2	15.6
da ponove lekcije koje smo ranije učili	19.6	51.4	25.7	3.4	0.0		70.9	25.7	3.4
da odgovore na pitanja, ili riješe zadatke iz udžbenika	33.6	45.0	18.8	2.0	0.7		78.5	18.8	2.7

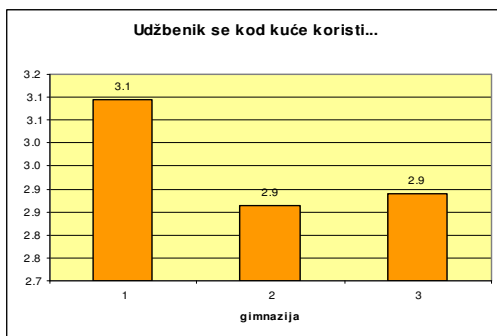
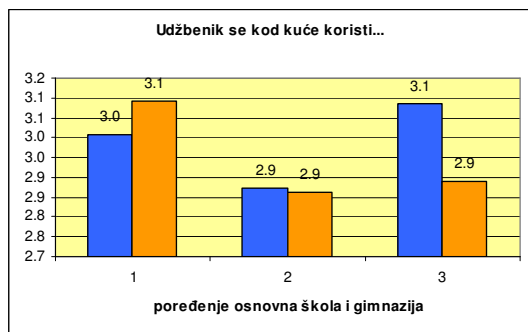
Zastupljenost korišćenja udžbenika kod kuće slična je u školama A, B i C

b. Gimnazija

Nastavnici/e gimnazije u visokom procentu koriste udžbenik za učenje kod kuće: (1) da nauče sadržaj nove lekcije (uvijek ili često 81% nastavnika/ca); (2) da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 73% nastavnika/ca); (3) da ponove lekcije koje su ranije učili/e (uvijek ili često 68% nastavnika/ca).

Prikaz 2.7.4(b)

Učenci udžbenik koriste kod kuće..	Uvijek	Često	Povremno	Rijetko	Nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da nauče sadržaj novu lekciju	18	17	2	6	0	3.1	43	7	50
da ponove lekcije koje smo ranije učili	10	20	12	2	0	2.9	44	6	50
da odgovore na pitanja, ili riješe zadatke iz udžbenika	13	20	8	2	2	2.9	45	5	50
Učenci udžbenik koriste kod kuće..	Uvijek	Često	Povremno	Rijetko	Nikada		Uvijek ili često	povremeno	rijetko, ili nikada
da nauče sadržaj novu lekciju	41.9	39.5	4.7	14.0	0.0		81.4	4.7	14.0
da ponove lekcije koje smo ranije učili	22.7	45.5	27.3	4.5	0.0		68.2	27.3	4.5
da odgovore na pitanja, ili riješe zadatke iz udžbenika	28.9	44.4	17.8	4.4	4.4		73.3	17.8	8.9

Nastavnici/e gimnazije više upućuju učenike/ce da udžbenik kod kuće koriste za učenje novih sadržaja, dok se u osnovnoj školi udžbenik kod kuće češće koristi za odgovaranje na pitanja i rješavanje zadataka iz udžbenika.

Pitanje iz upitnika za učenike/ce:

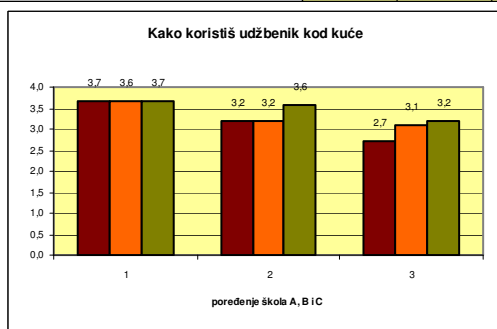
- U TABELI SU NAVEDENI RAZLIČITI NAČINI KORIŠĆENJA UDŽBENIKA KOD KUĆE. KAKO TI KORISTIŠ UDŽBENIKE KOD KUĆE?

a. Osnovna škola

Učenici/e osnovne škole u velikom procentu koriste udžbenik kod kuće: (1) da nauče novu lekciju (uvijek ili često 92% učenika/ca); (2) da ponove lekcije koje su ranije učili (uvijek ili često 82% učenika/ca); (3) da odgovore na pitanja ili riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 70% učenika/ca).

Prikaz 2.7.4(c)

Kod kuće udžbenik koristim	uvijek	često	povremeno	rijetko	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da naučim novu lekciju	171	40	14	3	0	3.7	228	2	230
da ponovim lekcije koje sam ranije učila	124	65	29	10	1	3.3	229	1	230
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	99	62	39	26	3	3.0	229	1	230
Kod kuće udžbenik koristim	uvijek	često	povremeno	rijetko	nikada		uvijek, ili često	povremeno	rijetko, ili nikada
da naučim novu lekciju	75.0	17.5	6.1	1.3	0.0		92.5	6.1	1.3
da ponovim lekcije koje sam ranije učila	54.1	28.4	12.7	4.4	0.4		82.5	12.7	4.8
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	43.2	27.1	17.0	11.4	1.3		70.3	17.0	12.7

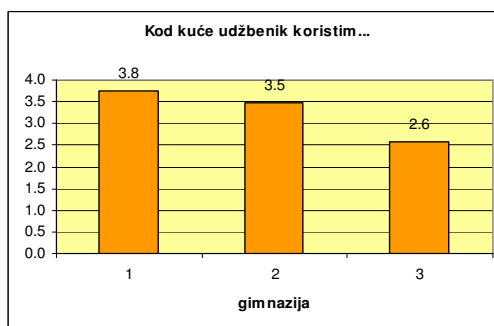
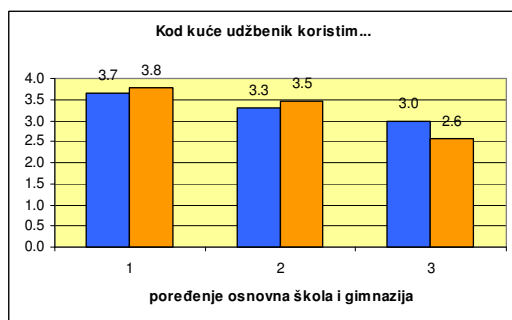

b. Gimnazija

Učenci/e gimnazije u visokom procentu koriste udžbenik kod kuće: (1) da nauče novu lekciju (uvijek ili često 100% učenika/ca); (2) da ponove lekcije koje su ranije učili/e (uvijek ili često 91% učenika/ca); (3) da odgovore na pitanja ili riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 55% učenika/ca).

Prikaz 2.7.4(d)

Kod kuće udžbenik koristim	uvijek	često	povremeno	rijetko	nikada	aritm. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
da naučim novu lekciju	61	19	0	0	0	3.8	80	0	80
da ponovim lekcije koje sam ranije učila	49	24	3	4	0	3.5	80	0	80
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	25	19	16	17	3	2.6	80	0	80
Kod kuće udžbenik koristim	uvijek	često	povremeno	rijetko	nikada	uvijek, ili često	povremeno	rijetko, ili nikada	
da naučim novu lekciju	76.3	23.8	0.0	0.0	0.0	100.0	0.0	0.0	
da ponovim lekcije koje sam ranije učila	61.3	30.0	3.8	5.0	0.0	91.3	3.8	5.0	
da odgovorim na pitanja, ili riješim zadatke iz udžbenika	31.3	23.8	20.0	21.3	3.8	55.0	20.0	25.0	

Učenci/e gimnazije u prosjeku češće koriste udžbenik za učenje kod kuće u odnosu na učenike/ce osnovne škole.

2.8. Korišćenje radne sveske u nastavi

Način korišćenja radne sveske u osnovnoj školi utvrdili smo putem upitnika za nastavnike/ce i upitnika za učenike/ce.

Pitanje iz upitnika za nastavnike/ce:

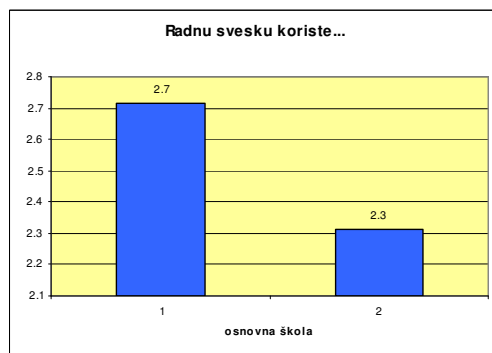
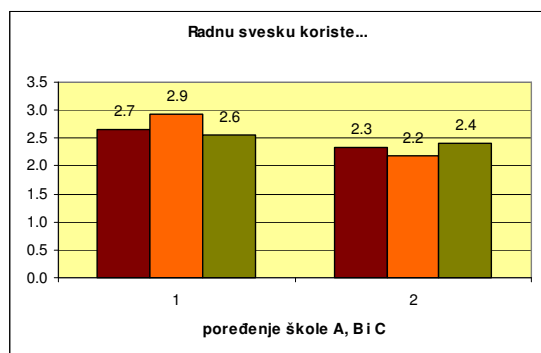
- KAKO VAŠI UČENICI/E KORISTE RADNU SVESKU?

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole upućuju učenike/e da koriste radnu svesku: (1) za učenje i rješavanje zadataka na času (na svim ili na većini časova 67% nastavnika/ca); (2) za učenje i rješavanje zadataka kod kuće (na svim ili na većini časova 47% nastavnika/ca).

Prikaz 2.8(a)

Radnu svesku koriste...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada	aritn. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
za učenje i rješavanje zadataka na času	22	63	28	12	2	2.7	127	25	152
za učenje i rješavanje zadataka kod kuće	18	38	35	26	5	2.3	122	30	152
Radnu svesku koriste...	na svim časovima	na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima	nikada		na svim, ili na većini časova	oko ½ časova	na nekim časovima, ili nikada
za učenje i rješavanje zadataka na času	17.3	49.6	22.0	9.4	1.6		66.9	22.0	11.0
za učenje i rješavanje zadataka kod kuće	14.8	31.1	28.7	21.3	4.1		45.9	28.7	25.4

Način korišćenja radne sveske u nastavi od strane nastavnika/ca škola A, B i C podjednak je.

Pitanje iz upitnika za učenike/ce:

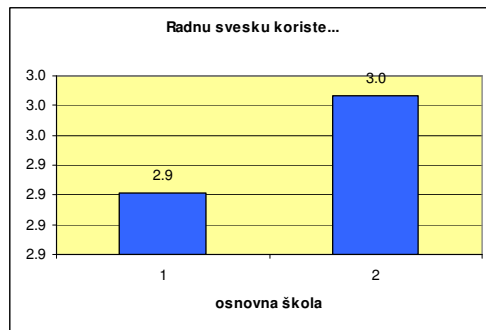
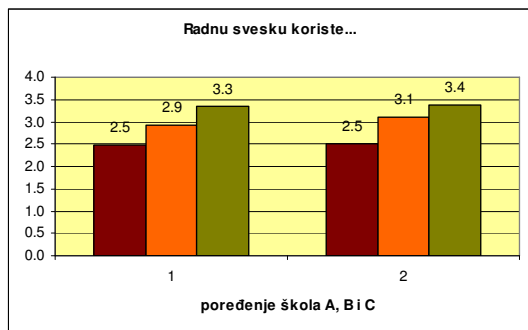
- ZA NEKE PREDMETE, PORED UDŽBENIKA, UČENICI/E SU OBAVEZNI/E DA KORISTE I RADNU SVESKU. KAKO TI KORISTIŠ RADNU SVESKU?

a. Osnovna škola

Učenici/e osnovne škole koriste radnu svesku: (1) za učenje i rješavanje zadataka kod kuće (uvijek ili često 74% učenika/ca); (2) za učenje i rješavanje zadataka na času (uvijek ili često 70% učenika/ca).

Prikaz 2.8(b)

Radnu svesku koriste...	uvijek	često	povremeno	rijetko	nikada	aritn. sr.	suma	O	ukupno
	4	3	2	1	0				
za učenje i rješavanje zadataka na času	96	65	34	22	12	2.9	229	1	230
za učenje i rješavanje zadataka kod kuće	101	69	28	17	14	3.0	229	1	230
Radnu svesku koriste...	uvijek	često	povremeno	rijetko	nikada		uvijek, ili često	povremeno	rijetko, ili nikada
za učenje i rješavanje zadataka na času	41.9	28.4	14.8	9.6	5.2		70.3	14.8	14.8
za učenje i rješavanje zadataka kod kuće	44.1	30.1	12.2	7.4	6.1		74.2	12.2	13.5

Radnu svesku u prosjeku više koriste učenici/ce škola C u odnosu na učenike/ce škola A.

3. Rezime rezultata istraživanja

I KVALITET NASTAVE

Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći aspekti kvaliteta nastave:

1. UTICAJ OBUKE NA OSPOSOBLJENOST NASTAVNIKA/CA ZA PRIMJENU NOVIH PROGRAMA I METODA RADA
2. PLANIRANJE I PRIPREMANJE NASTAVE
3. AMBIJENT ZA UČENJE
4. METODE UČENJA I ULOGA UČENIKA/CA U NASTAVI
5. PROCJENA USPJEŠNOSTI REALIZACIJE ČASA I CILJEVA NASTAVE

3.1. Uticaj obuke na osposobljenost nastavnika/ca za primjenu novih programa i metoda rada

3.1.1. Procjena uticaja obuke na primjenu stečenih znanja i vještina u nastavi

a. Osnovna škola

Više od 70% nastavnika/ca osnovne škole potpuno ili uglavnom se slažu sa tvrdnjama da im je obuka:

- pomogla da bolje razumiju novi pristup nastavi (92% nastavnika/ca);
- pomogla da uspješnije planiraju nastavu (88% nastavnika/ca);
- omogućila da na novi način razmišljaju o nastavi i učenju, kao i da samostalno uče (83% nastavnika/ca);
- omogućila bolju saradnju i timski rad (78% nastavnika/ca);
- pružila im je korisna i primjenljiva rješenja za rad u učionici (76% nastavnika/ca).

Manje od 70% nastavnika/ca osnovne škole potpuno ili uglavnom se slažu sa tvrdnjama da im je obuka:

- nije dala ništa više od onoga što su i ranije znali/e (23% nastavnika/ca).

b. Gimnazija

70% ili više od 70% nastavnika/ca gimnazije potpuno ili uglavnom se slažu sa tvrdnjama da im je obuka:

- pomogla da bolje razumiju novi pristup nastavi (81% nastavnika/ca);
- pružila im je korisna i primjenljiva rješenja za rad u učionici (75% nastavnika/ca);
- omogućila da na novi način razmišljaju o nastavi i učenju, kao i da samostalno uče (74% nastavnika/ca);
- pomogla im je da uspješnije planiraju nastavu (70% nastavnika/ca).

Manje od 70% nastavnika/ca gimnazije potpuno ili uglavnom se slažu sa tvrdnjama:

- obuka je omogućila bolju saradnju i timski rad (60% nastavnika/ca);
- obuka nije dala ništa više od onoga što su i ranije znali/e (20% nastavnika/ca).

3.2. Planiranje i pripremanje nastave

3.2.1. Oblici planiranja nastave

a. Osnovna škola

a.1. Redovna izrada pedagoške dokumentacije

Više od 70% nastavnika/ca osnovne škole planirajući nastavu redovno izrađuje:

- godišnji plan rada (96% nastavnika/ca);
- mjesečni plan rada (78% nastavnika/ca);
- konkretne pripreme za svaki čas (70% nastavnika/ca).

Manje od 70% nastavnika/ca osnovne škole planirajući nastavu redovno izrađuje:

- okvirne pripreme za nekoliko časova (58% nastavnika/ca);
- operativni sedmični plan rada (53% nastavnika/ca).

a.2. Posjedovanje pedagoške dokumentacije

U trenutku posjete časovima više od 70% nastavnika/ca osnovne škole posjeduje:

- godišnji plan rada (98% nastavnika/ca);
- mjesečni plan rada (72% nastavnika/ca).

U trenutku posjete časovima manje od 70% nastavnika/ca osnovne škole posjeduje:

- pripreme za čas koji se posmatra (66% nastavnika/ca);
- konkretnu pripremu za sve časove (50% nastavnika/ca);
- okvirne pripreme za nekoliko časova (39% nastavnika/ca);
- operativni sedmični plan rada (33% nastavnika/ca).

b. Gimnazija**b.1. Redovna izrada pedagoške dokumentacije**

Više od 70% nastavnika/ca gimnazije planirajući nastavu redovno izrađuje:

- godišnji plan rada (96% nastavnika/ca);
- mjesečni plan rada (80% nastavnika/ca).

Manje od 70% nastavnika/ca gimnazije planirajući nastavu redovno izrađuju:

- konkretne pripreme za svaki čas (54% nastavnika/ca);
- operativni sedmični plan rada (32% nastavnika/ca);
- okvirne pripreme za nekoliko časova (24% nastavnika/ca).

b.2. Posjedovanje pedagoške dokumentacije

U trenutku posjete časovima više od 70% nastavnika/ca gimnazija posjeduje:

- godišnji plan rada (100% nastavnika/ca).

U trenutku posjete časovima manje od 70% nastavnika/ca gimnazija je posjedovalo:

- pripremu za čas koji se posmatra (60% nastavnika/ca);
- mjesečni plan rada (55% nastavnika/ca);
- konkretne pripreme za svaki čas (30% nastavnika/ca);
- operativni sedmični plan rada (20% nastavnika/ca);
- okvirne pripreme za nekoliko časova (20% nastavnika/ca).

3.2.2. Sadržaj i kvalitet pripreme za čas**a. Osnovna škola****a.1. Sadržaj pripreme za čas**

Više od 70% nastavnika/ca osnovne škole u pripremi za čas navodi:

- ciljeve časa (97% nastavnika/ca);
- aktivnosti učenika/ca na času (92% nastavnika/ca);
- metode i oblike rada na času (84% nastavnika/ca).

a.2. Kvalitet pripreme za čas

Na osnovu neposrednog uvida u sadržaj pisane pripreme za čas, prosvjetni savjetnici/e su utvrdili/e da su u manje od 70% pisanih priprema u osnovnoj školi:

- jasno utvrđeni ciljevi časa (62% priprema);
- jasno istaknute aktivnosti učenika/ca na času (54% priprema);
- precizno definisane metode i oblici rada na času (37% priprema).

b. Gimnazija**b.1. Sadržaj pripreme za čas**

Više od 70% nastavnika/ca gimnazije u pripremi za čas navodi:

- ciljeve časa (92% nastavnika/ca);
- aktivnosti učenika/ca na času (80% nastavnika/ca);
- metode i oblike rada na času (76% nastavnika/ca).

b.2. Kvalitet pripreme za čas

Na osnovu neposrednog uvida u sadržaj pisane pripreme za čas, prosvjetni savjetnici/e su utvrdili da su u manje od 70% pisanih priprema u gimnaziji:

- jasno utvrđeni ciljevi časa (55% priprema);
- jasno istaknute aktivnosti učenika/ca na času (35% priprema);
- precizno definisane metode i oblici rada na času (30% priprema).

3.2.3. Pristupi u planiranju nastave

a. Osnovna škola

Manje od 70% nastavnika/ca osnovne škole nastavu planira u skladu sa ciljnim pristupom. U pripremanju nastave polaze:

- od opštih i operativnih ciljeva programa (63% nastavnika/ca);
- od teme i pojmova programa (26% nastavnika);
- od aktivnosti ili korelacija u programu (oko 10% nastavnika/ca).

b. Gimnazija

Manje od 70% nastavnika/ca gimnazije nastavu planira u skladu sa ciljnim pristupom. U pripremanju nastave polaze:

- od opštih i operativnih ciljeva programa (66% nastavnika/ca);
- od teme i pojmova programa (27% nastavnika/ca);
- od aktivnosti ili korelacija u programu (oko 7% nastavnika/ca).

3.2.4. Zastupljenost pojedinih ciljeva nastave u pripremi za čas

a. Osnovna škola

U pripremanju za čas nastavnika/ca osnovne škole zastupljeni su sljedeći ciljevi nastave. Na svim ili na većini časova:

- razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje (kod 97% nastavnika/ca);
- upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama (kod 93% nastavnika/ca);
- razvijanje sposobnosti komunikacije i dijaloga (kod 90% nastavnika/ca);
- razvijanje samostalnosti učenika/ca u učenju (kod 89% nastavnika/ca);
- razvijanje saradnje među učenicima/ama (kod 86% nastavnika/ca);
- sticanje znanja primjenljivih u životu (kod 77% nastavnika/ca);
- razvijanje sposobnosti učenika/ca da rješavaju probleme (kod 75% nastavnika/ca);
- razvijanje stvaralačkih sposobnosti učenika/ca (kod 75% nastavnika/ca).

Na više od ½ časova:

- povezivanje znanja iz različitih predmeta (u svim ili većini časova prisutno kod 69% nastavnika/ca).

b. Gimnazija

U priprema za čas nastavnika/ca gimnazije zastupljeni su sljedeći ciljevi nastave:

Na svim ili na većini časova:

- razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje (kod 95% nastavnika/ca);
- upoznavanje sa sadržajima i važnim činjenicama (kod 94% nastavnika/ca);
- razvijanje sposobnosti komunikacije i dijaloga kod učenika/ca (kod 77% nastavnika/ca);
- razvijanje samostalnosti učenika/ca u učenju (kod 75% nastavnika/ca).

Na više od ½ časova:

- razvijanje stvaralačkih sposobnosti učenika/ca (u svim ili u većini priprema 69%; u oko polovini priprema 10.2%);
- razvijanje saradnje među učenicima/cama (u svim ili u većini priprema 68%; u oko polovini priprema 16%);
- sticanje znanja primjenjivih u životu (u svim ili u većini priprema 66%; u oko polovini priprema 10.4%)
- razvijanje sposobnosti učenika/ca da rješavaju probleme (u svim ili u većini priprema 65%; u oko polovini priprema 14.3%);
- povezivanje znanja iz različitih predmeta (u svim ili u većini priprema 53%; u oko polovini priprema 13.3%).

3.3. Ambijent za učenje

3.3.1. Opremljenost učionica i dostupnost različitih izvora znanja

a. Osnovna škola

Prosvjetni savjetnici/e su utvrdili/e da se u više od 70% posmatranih učionica u osnovnoj školi učenicima/ama za vrijeme časa dostupni sljedeći izvori znanja:

- udžbenici i sveske učenika/ca (prisutni na 88% posmatranih časova).

Prosvjetni savjetnici/e su utvrdili/e da se na/u manje od 70% posmatranih časova/učionica, u učionicama u osnovnoj školi, nalaze sljedeći izvori znanja:

- crteži i plakati koje su učenici/e izradili/e za čas (u 59% posmatranih učionica/časova);
- crteži i plakati koje su nastavnici/e izradili/e za čas (u 56% posmatranih učionica);
- audio-vizuelna sredstva (u 39% posmatranih učionica);
- dodatna literatura, rječnici, časopisi i slično (u 27% posmatranih učionica).

b. Gimnazija

Prosvjetni savjetnici/e su utvrdili/e da se u više od 70% posmatranih učionica u gimnaziji učenicima/ama za vrijeme časa dostupni sljedeći izvori znanja:

- udžbenici i sveske učenika/ca (prisutni u 95% posmatranih časova)

Prosvjetni savjetnici/e su utvrdili/e da se u manje od 70% posmatranih učionica u gimnaziji za vrijeme časa učenicima/ama dostupni nalaze sljedeći izvori znanja:

- crteži i plakati koje su učenici/e izradili/e za čas (u 35% posmatranih učionica);
- crteži i plakati koje su nastavnici/e izradili/e za čas (u 35% posmatranih učionica);
- audio-vizuelna sredstva (u 35% posmatranih učionica);
- dodatna literatura, rječnici, časopisi i slično (u 30% posmatranih učionica).

3.3.2. Raspored klupa u učionici

a. Osnovna škola

Većina nastavnika/ca osnovne škole, oko 80%, smatraju da je raspored klupa u učionici važan za realizaciju pojedinih ciljeva nastave.

Dominantan broj, oko 69% posmatranih učionica u osnovnoj školi ima klasičan raspored - raspored klupa koji je prilagođen frontalnom obliku rada.

b. Gimnazija

Najviše nastavnika/ca gimnazije, oko 90% smatra da je raspored klupa u učionici važan za realizaciju pojedinih ciljeva nastave.

Dominantan broj, oko 85% posmatranih učionica u gimnaziji ima klasičan raspored klupa.

3.4. Metode učenja i uloga učenika/ca u nastavi

3.4.1. Zastupljenost pojedinih oblika i metoda učenja na času

a. Osnovna škola

a.1. Nastava

Više od 70% nastavnika/ca osnovne škole, na posmatranim časovima, realizuje ciljeve nastave putem sljedećih oblika i metoda rada:

- frontalnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 47%; na oko 1/2 časova 15.6%; na nekim časovima 28.3%);
- grupnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 37.8%; na oko 1/2 časova 23.8%; na nekim časovima 37.1%);
- radom u paru (na svim ili na većini časova 29.5%; na oko 1/2 časova 18.5%; na nekim časovima 48.6%);

- individualnim radom (na svim ili na većini časova 4.3%; na oko ½ časova 9.3%; na nekim časovima 58.6%).

a.2. Učenje

U više od 70% slučajeva učenici/e osnovne škole na času uče:

- frontalnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 90.8%; na oko ½ časova 7.0%; na nekim časovima 2.2%);
- grupnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 21.8%; na oko ½ časova 27.9%; na nekim časovima 41.9%);
- radom u paru (na svim ili na većini časova 12.7%; na oko ½ časova 17.9%; na nekim časovima 46.7%).

U manje od 70% slučajeva učenici/e osnovne škole na času uče:

- putem individualnog rada (na svim ili na većini časova 7.8%; na oko ½ časova 11.7%; na nekim časovima 32.6%; nikada 47.8%)

b. Gimnazija

b.1. Nastava

Više od 70% nastavnika/ca gimnazije, na posmatranim časovima, realizuje ciljeve nastave putem sljedećih oblika i metoda rada:

- frontalnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 40.4%; na oko ½ časova 25.5%; na nekim časovima 27.7%);
- grupnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 26.7%; na oko ½ časova 24.4%; na nekim časovima 42.2%);
- radom u paru (na svim ili na većini časova 10.9%; na oko ½ časova 21.1%; na nekim časovima 58.7%);
- putem individualnog rada (na svim ili na većini časova 6.5%; na oko ½ časova 10.9%; na nekim časovima 34.3%).

b.2. Učenje

U više od 70% slučajeva učenici/e gimnazije na času uče:

- frontalnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 78.8%; na oko ½ časova 5.0%; na nekim časovima 15.3%);
- grupnim oblikom rada (na svim ili na većini časova 13.8%; na oko ½ časova 15.0%; na nekim časovima 68.8%);
- radom u paru (na svim ili na većini časova 3.8%; na oko ½ časova 12.5%; na nekim časovima 60.0%).

U manje od 70% slučajeva učenici/e gimnazije na času uče:

- putem individualnog rada (na svim ili na većini časova 6.3%; na oko ½ časova 7.5%; na nekim časovima 37.5%; nikada 48.3%).

3.4.2. Uloga učenika/ca u nastavi

a. Osnovna škola

Više od 70% učenika/ca osnovne škole izjavljuje da na svim ili na većini časova može da:

- pita nastavnika/cu da mu/joj objasni, ako nešto nije jasno;

na oko polovini časova može da:

- kaže nešto što je učeno van škole, a što je povezano sa nastavom;
- kaže svoje mišljenje o temi koja je vezana za čas;

na nekim časovima može da:

- predloži da se neki zadatak ili problem rješava i na drugi način;
- pita nastavnika/cu za savjet kako nešto bolje da uradi.

b. Gimnazija

Više od 70% učenika/ca gimnazije izjavljuje da na svim ili na većini časova može da:

- pita nastavnika/cu da mu/joj objasni, ako nešto nije jasno;

na nekim časovima može da:

- kaže nešto što je učeno van škole, a što je povezano sa nastavom;
- kaže svoje mišljenje o temi koja je vezana za čas;
- predloži da se neki zadatak ili problem rješava i na drugi način.

Manje od 70% ispitivanih učenika/ca gimnazije izjavljuje da može da:

- pita nastavnika/cu za savjet kako nešto bolje da uradi.

3.5. Procjena uspješnosti realizacije časa i ciljeva nastave

3.5.1. Realizacija časa

a. Osnovna škola

Prosvjetni savjetnici/e procijenili/e su u toku posmatranja časova da su nastavnici/e osnovne škole na više od 70% časova u potpunosti ili uglavnom:

- realizovali predviđene aktivnosti učenika/ca na času (na 91.5% posmatranih časova);
- primijenili predviđene metode i oblike rada na času (na 86.5% posmatranih časova);
- realizovali ciljeve koje su predvidjeli pripremom za čas (na 78.7% posmatranih časova).

b. Gimnazija

Prosvjetni savjetnici/e procijenili su u toku posmatranja časova da su nastavnici/e gimnazije na više od 70% časova u potpunosti ili uglavnom:

- realizovali predviđene aktivnosti učenika/ca na času (na 75% posmatranih časova);
- primijenili predviđene metode i oblike rada na času (na 73% posmatranih časova);
- realizovali ciljeve koji su predvidjeli pripremom za čas (na 75% posmatranih časova).

3.5.2. Realizacija ciljeva nastave

a. Osnovna škola

Prosvjetni savjetnici/e su procijenili/e da su na više od 70% posmatranih časova u osnovnoj školi realizovani sljedeći ciljevi nastave:

- razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje (u potpunosti ili uglavnom na 87% posmatranih časova);
- upoznavanju sa sadržajima i važnim činjenicama (u potpunosti ili uglavnom na 82% posmatranih časova);
- razvijanju sposobnosti komunikacije i dijaloga kod učenika/ca (u potpunosti ili uglavnom na 70% posmatranih časova);
- razvijanju saradnje među učenicima/ama (u potpunosti ili uglavnom na 57% posmatranih časova);
- razvijanju sposobnosti učenja (u potpunosti ili uglavnom na 56% posmatranih časova);
- razvijanju sposobnosti učenika/ca za rješavanje problema (u potpunosti ili uglavnom na 53% posmatranih časova);
- sticanju znanja primjenljivih u životu (u potpunosti ili uglavnom na 51% posmatranih časova);
- formiranju stavova, uvjerenja i vrijednosti kod učenika/ca (u potpunosti ili uglavnom na 40% posmatranih časova);
- povezivanju znanja iz različitih predmeta (u potpunosti ili uglavnom na 35% posmatranih časova);
- razvijanje stvaralačkih sposobnosti učenika/ca (u potpunosti ili uglavnom na 32% posmatranih časova).

b. Gimnazija

Prosvjetni savjetnici/e su procijenili/e da su na više od 70% posmatranih časova u osnovnoj školi realizovani sljedeći ciljevi nastave:

- razumijevanje sadržaja teme koja se obrađuje (u potpunosti ili uglavnom na 90% posmatranih časova);
- upoznavanju sa sadržajima i važnim činjenicama (u potpunosti ili uglavnom na 84% posmatranih časova);
- razvijanju sposobnosti komunikacije i dijaloga kod učenika/ca (u potpunosti ili uglavnom na 50% posmatranih časova);
- razvijanju sposobnosti učenja (u potpunosti ili uglavnom na 45% posmatranih časova);

- sticanju znanja primjenljivih u životu (u potpunosti ili uglavnom na 40% posmatranih časova);
- razvijanju saradnje među učenicima/ama (u potpunosti ili uglavnom na 30% posmatranih časova);
- razvijanju sposobnosti učenika/ca da rješavaju probleme (u potpunosti ili uglavnom na 30% posmatranih časova);
- povezivanju znanja iz različitih predmeta (u potpunosti ili uglavnom na 25% posmatranih časova);
- formiranju stavova uvjerenja i vrijednosti učenika/ca (u potpunosti ili uglavnom na 25% posmatranih časova);
- razvijanje stvaralačkih sposobnosti učenika/ca (u potpunosti ili uglavnom na 21% posmatranih časova).

II KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI

Istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći aspekti aktivnog korišćenja udžbenika u nastavi:

1. OCJENA KVALITETA UDŽBENIKA, RADNE SVESKE I PRIRUČNIKA ZA NASTAVNIKE/CE
2. ZASTUPLJENOST I KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI
3. KORIŠĆENJE RADNE SVESKE

3.6. Ocjena kvaliteta udžbenika, radne sveske i priručnika za nastavnike/ce

3.6.1. Ocjena kvaliteta udžbenika

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole veoma visoko ocjenjuju kvalitet novih udžbenika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine (AS) se kreću od 3.3 do 3.5 max 4.0). Ispitivani/e nastavnici/e potpuno ili uglavnom se slažu da su udžbenici:

- usklađeni sa programom (96% nastavnika/ca);
- usklađeni sa zahtjevima savremene nastave (95% nastavnika/ca);
- prilagođeni uzrastu i mogućnostima djeteta (91% nastavnika/ca);
- praktični i korisni za rad na času (91% nastavnika/ca);
- praktični i korisni za rad kod kuće (89% nastavnika/ca).

Učenici/e osnovne škole pozitivno ocjenjuju kvalitet novih udžbenika. Oko 86% učenika/ca osnovne škole odgovorilo je da im se novi udžbenici veoma ili uglavnom dopadaju.

b. Gimnazija

Nastavnici/e gimnazije veoma visoko ocjenjuju kvalitet novih udžbenika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine (AS) se kreću od 2.9 do 3.3 max 4.0). Ispitivani/e nastavnici/e potpuno ili uglavnom se slažu da su udžbenici:

- usklađeni sa programom (88% nastavnika/ca);
- prilagođeni uzrastu i mogućnostima djeteta (81% nastavnika/ca);

- praktični i korisni za rad na času (81% nastavnika/ca);
- praktični i korisni za rad kod kuće (89% nastavnika/ca);
- usklađeni sa zahtjevima savremene nastave (79% nastavnika/ca).

Učenici/e gimnazije pozitivno ocjenjuju kvalitet novih udžbenika. Oko 84% učenika/ca gimnazije odgovorilo je da im se novi udžbenici veoma ili uglavnom dopadaju.

3.6.2. Ocjena kvaliteta radne sveske

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole veoma visoko ocjenjuju kvalitet radnih svesaka po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine (AS) se kreću od 3.3 do 3.6 max 4.0).

Potpuno ili uglavnom se slaže da su radne sveske:

- usklađeni/e sa programom (96% nastavnika/ca);
- praktični/e i korisni/e za rad na času (94% nastavnika/ca);
- usklađeni/e sa zahtjevima savremene nastave (93% nastavnika/ca);
- praktični/e i korisni/e za rad kod kuće (91% nastavnika/ca);
- prilagođeni/e uzrastu i mogućnostima djeteta (89% nastavnika/ca).

3.6.3. Ocjena kvaliteta priručnika za nastavnike/ce

a. Osnovna škola

Nastavnici/e osnovne škole veoma visoko ocjenjuju kvalitet priručnika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine (AS) se kreću od 3.4 do 3.6 max 4.0). Potpuno ili uglavnom se slaže da je priručnik za nastavnike/ce:

- usklađen sa programom i udžbenikom (94% nastavnika/ca);
- praktičan i koristan za pripremanje nastave (92% nastavnika/ca);
- usklađen sa zahtjevima savremene nastave (91% nastavnika/ca).

b. Gimnazija

Nastavnici/e gimnazije veoma visoko ocjenjuju kvalitet priručnika po svim ponuđenim parametrima (aritmetičke sredine (AS) se kreću od 3.4 do 3.6 max 4.0). Potpuno ili uglavnom se slaže da je priručnik za nastavnike/ce:

- praktičan i koristan za pripremanje nastave (96% nastavnika/ca);
- usklađen sa zahtjevima savremene nastave (96% nastavnika/ca);
- usklađen sa programom i udžbenikom (92% nastavnika/ca).

3.7. Zastupljenost i korišćenje udžbenika u nastavi

3.7.1. Zastupljenost novih udžbenika u nastavi

a. Osnovna škola

Novi udžbenike je nabavilo 95% učenika/ca osnovne škole.

b. Gimnazija

Nove udžbenike je nabavilo 90% učenika/ca gimnazije.

3.7.2. Zastupljenost starih udžbenika u nastavi**a. Osnovna škola**

Od ispitivanih nastavnika/ca osnovne škole 24% izjavljuje da učenike/ce upućuje da pored novih koriste i stare udžbenike, dok 16% učenika/ca osnovne škole izjavljuje a ima obavezu da pored novih, nabavi i druge udžbenike.

b. Gimnazija

Od ispitivanih nastavnika/ca gimnazije 24% izjavljuje da učenike/ce upućuje da pored novih koriste i stare udžbenike, dok 30% učenika/ca gimnazije izjavljuje da ima obavezu da pored novih nabavi i druge udžbenike.

3.7.3. Način korišćenja udžbenika u školi - na času**a. Osnovna škola**

Više od 90% nastavnika/ca osnovne škole navodi da koristi udžbenik na času:

- da upozna učenike/ce sa sadržajem nove lekcije (na svim ili na većini časova 87.4%; na oko polovini časova 5.3%; na nekim časovima 7.3%);
- da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova 66.2%; na oko polovini časova 14.6% na nekim časovima 18.5%);
- da ponove lekcije koje su ranije učili/e (na svim ili na većini časova 54.7%; na oko polovini časova 17.3% na nekim časovima 24.0%).

Više od 90% ispitivanih učenika/ca osnovne škole koriste udžbenike na času:

- da se upozna sa novom lekcijom (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 90% učenika/ca; na oko polovini časova 3.9%; na nekim časovima 4.3%);
- da ponovi lekcije koje su ranije učili/e (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 75.1% učenika/ca; na oko polovini časova 12.2%; na nekim časovima 11.4%);
- da odgovori na pitanja ili riješi zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 67% učenika/ca; na oko polovini časova 13.9%; na nekim časovima 16.1%).

b. Gimnazija

Više od 90% nastavnika/ca gimnazije, koji/e su odgovarali/e na upitnik, koristi udžbenik na času:

- da upoznaju učenike/ce sa sadržajem nove lekcije (na svim ili na većini časova 72.7% nastavnika/ca; na oko polovini časova 9.1%; na nekim časovima 15.9%);
- da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova 66.7% nastavnika/ca; na oko polovini časova 11.1%; na nekim časovima 22.2%);
- da ponove lekcije koje su ranije učili/e (na svim ili na većini časova 54.8% nastavnika/ca; na oko polovini časova 9.5%; na nekim časovima 26.2%).

Više od 90% učenika/ca gimnazije izjavljuje da udžbenike na času koriste:

- da se upoznaju sa novom lekcijom (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 81% učenika/ca; na oko polovini časova 6.3%; na nekim časovima 11.4%);

- da ponove lekcije koje su ranije učili (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 81% učenika/ca; na oko polovini časova 11.4%; na nekim časovima 7.6%);
- da odgovore na pitanja ili riješe zadatke iz udžbenika (na svim ili na većini časova udžbenik koristi 46.8% učenika/ca; na oko polovini časova 15.2%; na nekim časovima 36.7%).

3.7.4. Način korišćenja udžbenika kod kuće

a. Osnovna škola

Više od 90% nastavnika/ca osnovne škole izjavljuje da upućuje učenike/ce da koriste udžbenik za učenje kod kuće, sa sljedećim ciljevima:

- da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 78% nastavnika/ca; povremeno 17.8%; koristi, ali rijetko 4.4%);
- da nauče sadržaj nove lekcije (uvijek ili često 74% nastavnika/ca; povremeno 10.2%; koristi, ali rijetko 9.6%);
- da ponove lekcije koje su ranije učili/e (uvijek ili često 70% nastavnika/ca; povremeno 25.7%; koristi, ali rijetko 3.4%).

Više od 90% učenika/ca osnovne škole koristi udžbenik za učenje kod kuće:

- da nauče novu lekciju (uvijek ili često 92% učenika/ca; povremeno 6.1%; koristi, ali rijetko 1.3%);
- da ponove lekcije koje su ranije učili/e (uvijek ili često 82.5% učenika/ca; povremeno 12.7%; koristi, ali rijetko 4.4%);
- da odgovore na pitanja ili riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 70.3% učenika/ca; povremeno 17%; koristi, ali rijetko 11.4%).

b. Gimnazija

Više od 90% nastavnika/ca gimnazije izjavljuje da upućuje učenike/ce da koriste udžbenik za učenje kod kuće, sa sljedećim ciljevima:

- da nauče sadržaj nove lekcije (uvijek ili često 81% nastavnika/ca; povremeno 4.7%; koristi, ali rijetko 14%);
- da učenici/e odgovore na pitanja ili da riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 73.3% nastavnika/ca; povremeno 17.8%; koristi, ali rijetko 4.4%);
- da ponove lekcije koje su ranije učili/e (uvijek ili često 68.2% nastavnika/ca; povremeno 27.3%; koristi, ali rijetko 4.5%).

Više od 90% učenika/ca gimnazije koristi udžbenik za učenje kod kuće:

- da nauče novu lekciju (uvijek ili često 100% učenika/ca);
- da ponove lekcije koje su ranije učili/e (uvijek ili često 91% učenika/ca; povremeno 3.8%; koristi, ali rijetko 5.0%);
- da odgovore na pitanja ili riješe zadatke iz udžbenika (uvijek ili često 55.0% učenika/ca; povremeno 20.0%; koristi, ali rijetko 21.3%).

3.8. Korišćenje radne sveske

a. Osnovna škola

Više od 90% nastavnika/ca izjavljuju da upućuju učenike/ce da koristi/e radnu svesku:

- za učenje i rješavanje zadataka na času (na svim ili na većini časova 66.9% nastavnika/ca; na oko polovini časova 14.8%; na nekim časovima 9.4%);
- za učenje i rješavanje zadataka kod kuće (na svim ili na većini časova 45.9% nastavnika/ca; na oko polovini časova 28.7; na nekim časovima 21.3%).

Više od 90% učenika/ca osnovne škole izjavljuju da koristi/e radnu svesku:

- za učenje i rješavanje zadataka kod kuće (uvijek ili često 74.2% učenika/ca; povremeno 12.2%; koristi, ali rijetko 7.4%);
- za učenje i rješavanje zadataka na času (uvijek ili često 70.3% učenika/ca; povremeno 12.2%; koristi, ali rijetko 7.4%).

Na osnovu iznesenih rezultata istraživanja može se zaključiti da u reformskim školama:

- ***70% nastavnika/ca u nastavi primjenjuje vještine i znanja iz obuke;***
- ***više od 90% učenika/ca aktivno koriste nove udžbenike u nastavi.***

4. Mjere unapređivanja

I KVALITET NASTAVE

4.1. Osposobljenost nastavnika/ca za primjenu novih programa i metoda rada

- ➔ Većina nastavnika/ca osnovne škole i gimnazije (u procentu većem od 70%) pozitivno ocjenjuje doprinos obuke u primjeni novih programa i metoda rada. Činjenica da nastavnici/e gimnazije uviđaju da im obuka nije u dovoljnoj mjeri pomogla da razviju vještine timskog rada, i da nije unaprijedila njihovu međusobnu saradnju u školi, ukazuje na potrebu organizovanja takvih oblika obuke koji bi uticali na **jačanje timskog rada u školi** (oblici obuke, koji bi podrazumijevali zajedničko učenje i zajedničke aktivnosti planiranja nastave od strane nastavnika/ca različitih predmeta iz iste škole). Ovom zaključku ide u prilog i činjenica da je cilj: *povezivanje znanja iz različitih predmeta*, prepoznat kao najmanje važan i najmanje zastupljen cilj u pripremama za čas kod nastavnika/ca osnovne škole, i kod nastavnika/ca gimnazije.

4.2. Planiranje i pripremanje nastave

- Većina nastavnika/ca osnovne škole i gimnazije (u procentu većem od 70%) navodi da redovno planira nastavu (izrađuje: godišnji plan rada, mjesečne pripreme i u osnovnoj školi, konkretne priprema za svaki čas). U trenutku posjete školama samo 66% nastavnika/ca osnovnih škola i 60% nastavnika/ca gimnazije je posjedovalo pripremu za čas koji je bio posmatran. Pripreme za ostale časove je imalo 50% nastavnika/ca osnovne škole i 30% nastavnika/ca gimnazije. Mjesečne planove rada je imalo 55% nastavnika/ca gimnazije. Sve ovo ukazuje na potrebu **dodatnog razvijanja svijesti o važnosti operativnog planiranja i pripremanja nastave ne samo kod nastavnika/ca, nego i uprave škole (npr. obuka, demonstracije dobre prakse, savjetovanje sa nadzornicima, publikacije ...), kao i potrebu pojačane kontrole i hospitalizacije ovih aktivnosti u školi i pružanja efektivnije povratne informacije o radu nastavnika/ca u toku interne i eksterne evaluacije .**

- Većina nastavnika/ca osnovne škole i gimnazije (u procentu većem od 70%) navodi da u pripremi za čas redovno planira ciljeve, metode i aktivnosti učenika/ca na času. Neposrednim uvidom u njihove pripreme za čas utvrđeno je da nijedan od ovih osnovnih elementa nastavnikove/icine pripreme časa **ne zadovoljava očekivani standard** (ili neki nijesu navedeni, ili nijesu precizno definisani u priloženim pripremanjima za čas). Ovo ukazuje na potrebu **dodatne edukacije nastavnika/ca u pogledu izrade pripreme za čas.**

- Podatak da 37% nastavnika/ca osnovne škole i 34% nastavnika/ca gimnazije **u planiranju i pripremanju nastave polazi od tema, a ne od ciljeva programa zaslužuje posebnu pažnju u koncipiranju buduće profesionalne obuke nastavnika/ca.**

- U pripremanjima za čas, kod većine nastavnika/ca osnovne škole i gimnazije (u procentu većem od 70%) u određenoj mjeri, zastupljeni su različiti ciljevi nastave. Činjenica je da nastavnici/e u pripremanjima za čas češće navode ciljeve koji su usmjereni na upoznavanje i dobro razumijevanje **sadržaja programa**, nego tzv. procesne ciljeve - ciljeve koji su usmjereni na razvoj vještina i sposobnosti učenika/ca. Ovo ukazuje na potrebu **dodatnog edukovanja nastavnika/ca o važnosti opštih ciljeva škole i razumijevanja uloge pojedinačnih predmeta u razvoju učenika/ca, ali i na važnost boljeg razumijevanja i efektivnije primjene procjenjivanja i ocjenjivanja.**

4.3. Ambijent za učenje

- ☞ U posmatranim učionicama, pored udžbenika koji je dominantan izvor znanja u školama, u nedovoljnoj mjeri su zastupljeni **drugi izvori znanja** (npr. dodatna literatura, rječnici, časopisi i slično prisutni su u samo 27% posmatranih učionica u osnovnoj školi, i u samo 30% posmatranih učionica u gimnaziji). Ova činjenica ukazuje na potrebu **dodatnog opremanja škola osnovnim didaktičkim sredstvima i potrebnom literaturom, kao i potrebu osposobljavanja nastavnika/ca za njihovu aktivnu primjenu u nastavi.**
- ☞ Suprotno činjenici da nastavnici/e osnovne škole i gimnazije (u procentu većem od 70%) uviđaju značaj fleksibilnog rasporeda klupa u učionici za bolju međusobnu komunikaciju učenika/ca, u školama izrazito dominira raspored klupa prilagođen frontalnim oblicima rada. Ovo ukazuje na potrebu šire podrške nastavniku/ci da u svojoj sredini, u školi, **ambijent za učenje prilagodi potrebama savremene nastave i učenja.**

4.4. Metode učenja i uloga učenika/ca u nastavi

- ☞ **Frontalni rad je dominantan oblik rada u našim školama.** Posebnu pažnju zavređuje činjenica da čak 90% učenika/ca osnovne škole i gotovo 80% učenika/ca gimnazije opaža da na svim ili na većini časova uče tako što nastavnik/ca „predaje” lekciju cijelom odjeljenju. Ovo ukazuje na potrebu **dodatnog osposobljavanja i šire podrške nastavniku/ci, da pored frontalnog, u većoj mjeri koristi i druge oblike rada.** Izgleda da je posebno zanemaren individualni oblik rada u školi.
- ☞ **U nastavi je neophodno izgrađivati neposrednije odnose na relaciji učenik/ca – nastavnik/ca,** posebno u gimnazijama, jer učenici/e gimnazije percipiraju da samo na nekim časovima mogu iskazati svoje mišljenje o temi koja je vezana za čas, predložiti da se neki zadatak ili problem rješava na drugi način, a manje od 70% učenika/ca gimnazije može na času da pita nastavnika/cu za savjet kako da nešto bolje uradi.

4.5. Procjena uspješnosti realizacije časa i ciljeva nastave

- ☞ Prosvjetni savjetnici/e su utvrdili/e da su na većini posmatranih časova (u procentu većem od 70%) nastavnici/e uglavnom realizovali/e ono što su predvidjeli/e pripremom za čas i da su ti časovi, u određenoj mjeri, doprinijeli realizaciji različitih

ciljeva nastave. Isto tako, utvrđeno je da su posmatrani časovi u najvećoj mjeri doprinisili ciljevima nastave koji se odnose na upoznavanje i dobro razumijevanje sadržaja programa, a da su ciljevi usmjereni na razvoj vještina i sposobnosti učenika/ca bili u manjoj mjeri zastupljeni na posmatranim časovima. Među ciljevima koji su nedovoljno zastupljeni na posmatranim časovima nalaze se: razvijanje saradnje među učenicima/ama, razvijanje sposobnosti učenja i rješavanja problema, sticanja znanja primjenljivih u životu, formiranje stavova i uvjerenja, povezivanje znanja iz različitih predmeta i razvijanje stvaralačkih sposobnosti učenika, i to u manjoj mjeri u gimnazijama nego u osnovnim školama. Ovo ukazuje na potrebu da se **profesionalni razvoj nastavnika/ca dodatno usmjeri na ovladavanje metodama aktivnog i kooperativnog učenja, kao i na razumijevanje važnosti samog procesa učenja, kako bi se kroz nastavu i učenje, pored kvalitetnog znanja, obezbijedio razvoj vještina i sposobnosti učenika/ca.**

II AKTIVNO KORIŠĆENJE UDŽBENIKA

- Novi udžbenici, radne sveske i priručnici, po mišljenju nastavnika/ca i učenika/ca posjeduju očekivani kvalitet i aktivno se koriste u školi i kod kuće (u procentu većem od 90%). Činjenica je da određeni broj nastavnika/ca u osnovnoj školi i gimnaziji pored novih, istovremeno koristi i stare udžbenike. Posebno je zabrinjavajuće da 16% učenika/ca osnovne škole i 30% učenika/ca gimnazije **ima obavezu da pored novih „nabavi” i stare udžbenike**. Ova činjenica nameće zadatak savjetnicima/ama da prilikom posjete školama, u neposrednom kontaktu sa nastavnicima/ama, identifikuju uzroke toga i savjetuju nastavnike/ce o metodama aktivnog korišćenja udžbenika i provjeravaju obavezu nastavnika/ce da u školi koristi isključivo odobrene udžbenike.
- Više od 90% nastavnika/ca osnovne škole i gimnazije aktivno koristi udžbenik za učenje u školi i kod kuće. U školi nastavnici/e osnovne škole i gimnazije udžbenik najčešće koriste za upoznavanje učenika/ca sa sadržajem nove lekcije. Za učenje kod kuće nastavnici/e osnovne škole udžbenik najčešće koriste da učenicima/ama zadaju pitanja ili zadatke iz udžbenika, a nastavnici/e gimnazije da učenici/e nauče sadržaj nove lekcije. Učenici/e osnovne škole i gimnazije, i u školi, i kod kuće, udžbenik najčešće koriste da nauče sadržaj nove lekcije. Ovo ukazuje da je **neophodno kod nastavnika/ca postići šire razumijevanje funkcija udžbenika i pružiti im podršku (obuke, savjetovanja) kako bi u nastavi iskoristili/e sve mogućnosti udžbenika i tako unaprijedili učenje i ukupan razvoj učenika/ca.**

Istraživački timovi za ISTRAŽIVANJE UTICAJA OBUKE NASTAVNIKA/CA NA PRIMJENU STEČENIH ZNANJA I VJEŠTINA I NA AKTIVNO KORIŠĆENJE UDŽBENIKA U NASTAVI (2008)

Izrada instrumenata:

mr Zoran Lalović, savjetnik
Anđa Backović, savjetnica
Vesna Vučurović, savjetnica

Posmatranje časova uradili/e su savjetnici/e i nadzornici/e iz Zavoda za školstvo:

Miljan Vujošević,
Božidar Šćepanović,
mr Miodrag Brajković,
Blaga Žurić,
Dragica Kovačević,
Milica Čabarkapa,
Vojislav Karadžić,
Ljubica Samardžić,
Koviljka Teodorović,
Nada Simeunović,
mr Snežana Grbović, i
Budo Mojašević

Obrada podataka:

mr Zoran Lalović, rukovodilac Odsjeka za istraživanje i razvoj obrazovnog sistema